॥ अथ श्रीमद्देवीभागवते अष्टमस्कंधः प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशायनमः॥तरुणेंदुमौलितरुणीमरुणांकरुणारसेनपरिपूर्णाम् ॥ गुरुणाभरेणकुचयोर्नमितांनमतांभवेद्भवेनभवः ॥१ ॥अष्टाधिकैश्चचत्वारिंशत्पद्यैरथसादरम् ॥ मनवेवरदानंचदेव्यादत्तमितीर्यते ॥१॥ जनमेजयोराजासूर्यसोमोद्भवानांराज्ञांचरितंश्रुत्वातदनंतरंदेवीगीताश्रवणंकृतवान् ॥ तस्यांचगीतायांदेव्याविराट्स्वरूपमुपवर्णितम् ॥ तस्यविस्तारोनवर्णितस्तद्बुभुत्सुरथचमन्वंतरेषुयेन येनरूपेणपूज्यतेतद्बुभुत्सुश्च तथाइलावृत्तादिवर्षरूपेषुयेषुस्थानेषुयेनयेनकर्मणापूज्यतेतद्बुभुत्सुश्चपृच्छति सूर्यचंद्रेति ॥१॥ मन्वंतरेष्विति॥सर्वमन्वंतरेषुमनुभिर्मनुवंशजैश्चयेनयेनरूपेणपूज्यतेतद्वदेत्यन्वयः॥२॥किंच यस्मिश्चेति॥यस्मिन्यस्मिन्निलावृत्तादिवर्षेषुखंडेषुस्थानविशेषेषुयेनयेनकर्मणाव्यापारेणचकाराद्येनसदाचारेणचपूज्यतेतत्कर्मतंसदाचारंचवदेत्यन्वयः ॥किंचदेव्याइति देव्याविराट्स्वरूपंयत्पूर्वमुक्तम् तस्यवर्णनमपियथातथंयथावर्तेततथेत्यर्थः तदपितत्सर्वंवदेत्यन्वयः ॥३॥ ननुविराट्स्वरूपवर्णनस्यकोपयोगइतिचेत्तत्राह येनेति ॥ स्थूलरूपध्यानेनहि चित्तस्यैकाग्रतायांसाधिता

श्रीगणेशायनमः ॥ जनमेजयउवाच ॥ सूर्यचंद्रान्वयोत्थानांनृपाणांसत्कथाश्रितम् ॥ चरितंभवताप्रोक्तंश्रुतंतदमृतास्पदम् ॥ १ ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिसादेवीजगदंबिका ॥ मन्वंतरेषुसर्वेषुयद्यद्रूपेणपूज्यते ॥ २ ॥ यस्मिन्यस्मिंश्चवैस्थानेयेनयेनचकर्मणा ॥ "शरीरेणचदेवेशीपूजनीयाफलप्रदा॥येनैवमंत्रबीजेनयत्रयत्रचपूज्यते ॥" देव्याविराट्स्वरूपस्यवर्णनंचयथातथम् ॥३॥ येनध्यानेनतत्सूक्ष्मेस्वरूपेस्यान्मतेर्गतिः ॥ तत्सर्ववदविप्रर्षेयेनश्रेयोहमाप्नुयाम् ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिदेव्याराधनमुत्तमम् ॥ यत्कृतेनश्रुतेनाऽपिनरःश्रेयोऽत्रविंदते ॥ ५ ॥ एवमेतन्नारदेनपृष्टोनारायणःपुरा ॥ तस्मैयदुक्तवान्देवोयोगचर्याप्रवर्तकः ॥ ६ ॥ एकदानारदःश्रीमान्पर्यटन्पृथिवीमिमाम् ॥ नारायणाश्रमंप्राप्तोगतखेदश्चतस्थिवान् ॥ ७ ॥ तस्मैयोगात्मनेनत्वाब्रह्मदेवतनूद्भवः ॥ पर्यपृच्छदिमंचाऽर्थंयत्पृष्टोभवताऽनघ ॥ ८ ॥ नारदउवाच ॥ देवदेवमहादेवपुराणपुरुषोत्तम ॥ जगदाधारसर्वज्ञश्लाघनीयोरुसद्गुण ॥९॥ जगतस्तत्त्वमाद्यंयत्तन्मेवदयथेप्सितम् ॥ जायतेकुतएवेदंकुतश्चेदंप्रतिष्ठितम् ॥१०॥ कुतोंतंप्राप्नुयात्कालेकुत्रसर्वफलोदयः ॥ केनज्ञातेनमायैषामोहभूर्नाशमाप्नुयात् ॥ ११ ॥ कयाऽर्चयाकिंजपेनकिंध्यानेनात्महृत्कजे ॥प्रकाशोजायतेदेवतमस्यर्कोदयोयथा ॥१२॥एतत्प्रश्नोत्तरंदेवब्रूहिसर्वमशेषतः ॥ यथालोकस्तरेदंधतमसंत्वंजसैवहि॥१३॥व्यासउवाच॥एवंदेवर्षिणापृष्टःप्राचीनोमुनिसत्तमः॥ नारायणोमहायोगीप्रतिनंद्यवचोब्रवीत् ॥१४॥

यांदेव्याःसूक्ष्मरूपेमतेर्बुद्धेर्गतिर्गमनंस्यान्नान्यथेतिस्थूलरूपध्यानार्थंस्थूलरूपसन्निवेशज्ञानमपेक्षितमित्यर्थः ॥४॥ तत्रमन्वंतरेषुसर्वेष्वित्यस्योत्तरंदशमस्कंधेवक्ष्यति॥प्रथमतोत्रतृतीयप्रश्नस्योत्तरंवक्तुमारभते शृणुराजन्निति॥देव्याराधनमिति ॥ यद्यपिराज्ञातृतीयप्रश्नेविराट्स्वरूपसन्निवेशएवपृष्टोनत्वाराधनं तथापितत्स्वरूपसंनिवेशज्ञानफलमाराधनमेवेतिमनसिनिधायोक्तमाराधनमितिबोध्यम् ॥ देव्याविराट्स्वरूपायाआराधनमित्यर्थः ॥५॥तत्रेदंकथानकंनारदायनारायणेनपूर्वमुक्तम् तदेवमयोच्यतेनान्यदित्याह एवमेतन्नारदेनेति॥६॥पूर्वकथामाह एकदेति॥७॥योगात्मनेयोगमूर्तये पर्यपृच्छदिमंचार्थमिति ॥ भवताऽहंयत्पृष्टःइमंचार्थंविराट्स्वरूपसन्निवेशकथनरूपमर्थमन्यदपितस्यमनसियद्यत्स्थितंतंचार्थंपर्यपृच्छदित्यर्थः ॥८॥९॥ कुतश्चेदंप्रतिष्ठितम्॥एतस्यपालयिताकइत्यर्थः॥ १०॥ अंतंनाशम् ॥ एतस्यनाशकर्ताकइत्यर्थः॥ सर्वकर्मणांफलोदयःकुत्रकस्मिन्सतिभवतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ आत्महृत्कजेआत्मनोहृदयकमलेइत्यर्थः ॥ प्रकाशआत्मनइत्यर्थः॥१२॥अंधतमसमज्ञानरूपमंधकारम् ॥ १३ ॥ प्रतिनंद्यतद्वचःसाधुसाध्वितिस्तुत्वेत्यर्थः ॥ १४ ॥

जगतः कार्यरूपस्यरज्जुसर्पसदृशस्यतत्त्वंकारणमुपादानंनिमित्तंविवर्तरूपंचसर्पस्यरज्ज्वज्ञानादिवत्येनज्ञातेनतत्त्वेनजगद्रूपे भ्रमे नजायते ॥ ज्ञातेनरज्ज्वादिनासर्पादिभ्रमइवपुनर्भ्रमोनभवतीतिता त्पर्यम् ॥ १५ ॥ देवीप्रोक्तेति ॥ साम्यावस्थमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीदेवीत्यर्थः ॥ तत्रमायोपादानकारणंमायायांचित्प्रतिबिंबोनिमित्तकारणंब्रह्मविवर्तकारणमितिविवेकः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ पद्मपुत्रः पद्मसंभवब्रह्मपुत्रइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ मायांमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीम् ॥ २३ ॥ जगत्कारणंहिरण्यगर्भस्तस्यापिकारणेइत्यर्थः ॥ नारायणहृदाश्रितेइदंचवैष्णव्याः

॥ नारायणउवाच ॥ शृणुदेवर्षिवर्याऽत्रजगतस्तत्वमुत्तमम् ॥ येनज्ञातेनमर्त्योहिजायतेनजगद्भ्रमे ॥ १५ ॥ जगतस्तत्त्वमित्येवदेवीप्रोक्तामयापिहि ॥ ऋ
षिभिर्देवगंधर्वैरन्यैश्चापिमनीषिभिः ॥ १६ ॥ साजगत्सृजतेदेवीतयाचप्रतिपाल्यते ॥ तयाचनाश्यतेसर्वमितिप्रोक्तंगुणत्रयात् ॥ १७ ॥ तस्याः स्वरूपंवक्ष्या
मिदेव्याः सिद्धर्षिपूजितम् ॥ स्मरतांसर्वपापघ्नंकामदंमोक्षदंतथा ॥ १८ ॥ मनुः स्वायंभुवस्त्वाद्यः पद्मपुत्रः प्रतापवान् ॥ शतरूपापतिः श्रीमान्सर्वमन्वंतरा
धिपः ॥ १९ ॥ समनुः पितरंदेवंप्रजापतिमकल्मषम् ॥ भक्त्यापर्यचरत्पूर्वंतमुवाचाऽऽत्मभूः सुतम् ॥ २० ॥ पुत्रपुत्रत्वयाकार्यंदेव्याराधनमुत्तमम् ॥ त
त्प्रसादेनतेतातप्रजासर्गः प्रसिद्ध्यति ॥ २१ ॥ एवमुक्तः प्रजास्रष्टामनुः स्वायंभुवोविराट् ॥ जगद्योनिंतदादेवींतपसातर्पयद्विभुः ॥ २२ ॥ तुष्टावदेवींदेवेशीं
समाहितमतिः किल ॥ आद्यांमायांसर्वशक्तिंसर्वकारणकारणाम् ॥ २३ ॥ मनुरुवाच ॥ नमोनमस्तेदेवेशिजगत्कारणकारणे ॥ शंखचक्रगदाहस्तेनारायण
हृदाश्रिते ॥ २४ ॥ वेदमूर्तेजगन्मातः कारणस्थानरूपिणि ॥ वेदत्रयप्रमाणज्ञेसर्वदेवनुतेशिवे ॥ २५ ॥ माहेश्वरिमहाभागेमहामायेमहोदये ॥ महादेवप्रि
यावासेमहादेवप्रियंकरि ॥ २६ ॥ गोपेंद्रस्यप्रियेज्येष्ठेमहानंदेमहोत्सवे ॥ महामारीभयहरेनमोदेवादिपूजिते ॥ २७ ॥ सर्वमंगलमांगल्येशिवेसर्वार्थसाधि
के ॥ शरण्येत्र्यंबकेगौरिनारायणिनमोस्तुते ॥ २८ ॥ यतश्चेदंययाविश्वमोतंप्रोतंचसर्वदा ॥ चैतन्यमेकमाद्यंतरहितंतेजसांनिधिम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मायदीक्ष
णात्सर्वंकरोतिचहरिः सदा ॥ पालयत्यपिविश्वेशः संहर्तायदनुग्रहात् ॥ ३० ॥ मधुकैटभसंभूतभयार्तः पद्मसंभवः ॥ यस्याः स्तवेनमुमुचेघोरदैत्यभवांबुधेः
॥ ३१ ॥ त्वंह्रीः कीर्तिः स्मृतिः कांतिः कमलागिरिजासती ॥ दाक्षायणीवेदगर्भाबुद्धिदात्रीसदाभया ॥ ३२ ॥ स्तोष्येत्वांचनमस्यामिपूजयामिजपामिच ॥
ध्यायामिभावयेवीक्षेश्रोष्येदेविप्रसीदमे ॥ ३३ ॥ ब्रह्मावेदनिधिः कृष्णोलक्ष्म्यावासः पुरंदरः ॥ त्रिलोकाधिपतिः पाशीयादसांपतिरुत्तमः ॥ ३४ ॥

शक्तेः स्वरूपंशंखचक्रगदापद्महस्तंध्यानार्थमुपन्यस्तम् ॥ २४ ॥ कारणंमायातस्याः स्थानंब्रह्मतद्रूपिणीत्यर्थः ॥ वेदत्रयरूपप्रमाणज्ञेसर्वज्ञइत्यर्थः ॥ २५ ॥ महादेवस्यप्रियआवासोवसतिरर्धांगवासो यस्याः सा ॥ २६ ॥ गोपेंद्रोनंदस्तस्यप्रियेविंध्यवासिनीत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ यतश्चेदमिति ॥ इदंजगद्यतोयस्याः सकाशादभूदित्यर्थः ॥ ययाश्रीदेव्याजगदोतंप्रोतंचव्याप्तंग्रथितमित्यर्थः ॥ तद्रूपंयच्चैतन्यमेकमाद्यंतरहितंतेजसांनिधिसर्वतस्तेजस्वीत्यर्थः ॥ तस्मैनमोस्त्वितिशेषः ॥ २९ ॥ यदीक्षणाद्यस्याः कृपावलोकनादित्यर्थः ॥ तस्मनमोस्तुतेइत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ब्रह्मावेदनिधिरिति ॥ यस्याः प्रसादाद्ब्रह्मावेदनिधिर्जातः कृष्णस्तुलक्ष्म्यावासोलक्ष्मीपतिर्जातः ॥ पुरंदरोवज्रीत्रिलोकाधिपतिर्जातः ॥ इतियथायोग्यंयोजनीयम् ॥ पाशीवरुणः ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेअष्टमस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ अष्टत्रिंशन्महापद्मैर्वराहेणधरातलम् ॥
जलादुद्धृतमित्येतत्कथानकमिहोच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेइदंमच्चिंतितंकार्यंभगवानादिपूरुषःकरिष्यतीतिप्रोक्तेनवाक्येनपद्मयोनेर्निश्चयंज्ञात्वाभगवान्वराहरूपेणप्रादुरभूदित्याह ॥ एवंमी
मांसतइति ॥ ननुनारदेनजगतस्तत्त्वमेवपृष्टंतच्चनारायणेनाऽभिहितंपुनस्तदुत्तरकथानकस्यनारदेनाऽपृष्टस्यकथनेनोपयोगइतिचेन्न अत्रापृष्टकथनान्यथानुपपत्त्यैवनारदेनैवतत्पृष्टमस्तीत्यर्थस्यापि

कुबेरोनिधिनाथोऽभूद्यमोजातःपरेतराट् ॥ नैर्ऋतोरक्षसांनाथःसोमोजातोह्यपोमयः ॥ ३५ ॥ त्रिलोकवंद्येलोकेशिमहामांगल्यरूपिणि ॥ नमस्तेस्तुपु
नर्भूयोजगन्मातर्नमोनमः ॥ ३६ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंस्तुताभगवतीदुर्गानारायणीपरा ॥ प्रसन्नाप्राहदेवर्षेब्रह्मपुत्रमिदंवचः ॥ ३७ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥
वरंवरयराजेंद्रब्रह्मपुत्रयदिच्छसि ॥ प्रसन्नाऽहंस्तवेनाऽत्रभक्त्याऽऽचाराधनेनच ॥ ३८ ॥ मनुरुवाच ॥ यदिदेविप्रसन्नासिभक्त्याकारुणिकोत्तमे ॥ तदा
निर्विघ्नतःसृष्टिःप्रजायाःस्यात्तवाऽऽज्ञया ॥ ३९ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ प्रजासर्गःप्रभवतुममाऽनुग्रहतःकिल ॥ निर्विघ्नेनचराजेंद्रवृद्धिश्चाप्युत्तरोत्तरम् ॥ ४० ॥
यःकश्चित्पठतेस्तोत्रंमद्भक्त्यात्वत्कृतंसदा ॥ तेषांविद्याप्रजासिद्धिःकीर्तिःकांत्युदयःखलु ॥ ४१ ॥ जायंतेधनधान्यानिशक्तिरप्रहतानृणाम् ॥ सर्वत्रविजयो
राजन्सुखंशत्रुपरिक्षयः ॥ ४२ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंदत्त्वावरान्देवीमनवेब्रह्मसूनवे ॥ अंतर्धानंगताचासीत्पश्यतस्तस्यधीमतः ॥ ४३ ॥ अथलब्धव
रोराजाब्रह्मपुत्रःप्रतापवान् ॥ ब्रह्माणमब्रवीत्तातस्थानंमेदीयतांरहः ॥ ४४ ॥ यत्राऽहंसमधिष्ठायप्रजाःस्रक्ष्यामिपुष्कलाः ॥ यक्ष्यामियज्ञैर्देवेशंतत्समादि
शमाचिरम् ॥ ४५ ॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वाप्रजापतिपतिर्विभुः ॥ चिंतयामाससुचिरंकथंकार्यंभवेदिदम् ॥ ४६ ॥ सृजतोमेगतःकालोविपुलोऽनंतसंख्यकः ॥
धरावार्भिःप्लुतामग्नारसंयाताऽखिलाश्रया ॥ ४७ ॥ इदंमच्चिंतितंकार्यंभगवानादिपूरुषः ॥ करिष्यतिसहायोमेयदादेशेऽहमाश्रितः ॥ ४८ ॥ इतिश्री०दे०भा०
महा०अष्टमस्कंधेभुवनकोशोनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंमीमांसतस्तस्यपद्मयोनेःपरंतप ॥ मन्वादिभिर्मुनिवरैर्मरीच्याद्यैःस
मंततः ॥ १ ॥ ध्यायतस्तस्यनासाग्राद्विरिंचेःसहसाऽनघ ॥ वराहपोतोनिरगादेकांगुलप्रमाणतः ॥ २ ॥ तस्यैवपश्यतःखस्थःक्षणेनकिलनारद ॥ करिमात्रंप्र
ववृधेतदद्भुततमंह्यभूत् ॥ ३ ॥ मरीचिमुख्यैर्विप्रेंद्रैःसनकाद्यैश्चनारद ॥ तद्दृष्ट्वासौकररूपंतर्कयामासपद्मभूः ॥ ४ ॥ किमेतत्सौकरव्याजंदिव्यंसत्त्वमव
स्थितम् ॥ अत्याश्चर्यमिदंजातंनासिकायाविनिःसृतम् ॥ ५ ॥ दृष्टोंगुष्ठशिरोमात्रःक्षणाच्छैलेंद्रसन्निभः ॥ आहोस्विद्भगवान्किंवायज्ञोमेखेदयन्मनः ॥ ६ ॥

कल्पनात् ॥ अतएवाग्रेविराट्स्वरूपसन्निवेशप्रश्नस्यनारदकृतस्याभावेपिप्रथमाध्यायस्थं तस्मैयोगात्मनेनत्वाब्रह्मदेवतनूद्भवः ॥ पर्यपृच्छदिमंचार्थंयत्पृष्टोभवताऽनघेतिजनमेजयंप्रतिव्यासवाक्यंसंग
च्छतेइति ॥ समंततस्तैर्मन्वादिभिः ॥ परिवेष्टितस्येतिशेषः ॥ १ ॥ ध्यायतःपद्मयोनेरित्यन्वयः ॥ २ ॥ तस्यैवविरंचेरवेखस्थःपृथिव्यभावादाकाशस्थोवराहः ॥ ३ ॥ मरीचिमुख्यैःसहितोविरंचि
स्तंदृष्ट्वेत्यर्थः ॥ ४ ॥ सत्त्वंमहाभूतमित्यर्थः ॥ ५ ॥ दृष्टोंगुष्ठशिरोमात्रइति ॥ यःपूर्वमंगुष्ठशिरोमात्रोंगुष्ठमात्रपरिमितोदृष्टःसःक्षणात्पर्वतसन्निभोजातइत्यर्थः ॥ ६ ॥

ब्रह्मणःपरमात्मनोऽग्रेइतिशेषः ॥ ७ ॥ संहतान्मिलितान् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ अपःजलानि ॥ आविशत्प्रविवेश ॥ ११ ॥ क्रूरसटाघातः ॥ कठोरशरीरकेशाघातः ॥१२॥१३॥१४॥१५॥

इतितर्कयतस्तस्यब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ वराहरूपोभगवाञ्जगर्जाऽचलसन्निभः ॥ ७ ॥ विरिंचिंहर्षयामाससंहतांश्चद्विजोत्तमान् ॥ स्वगर्जशब्दमात्रेणदि
क्प्रांतमनुनादयन् ॥ ८ ॥ तेनिशम्यस्वखेदस्यक्षयिष्णुंघुर्घुरस्वनम् ॥ जनस्तपःसत्यलोकवासिनोमरवर्यकाः ॥ ९ ॥ छंदोमयैःस्तोत्रवरैर्ऋक्सामाथर्वसं
भवैः ॥ वचोभिःपुरुषंत्वाद्यंद्विजेंद्राःपर्यवाकिरन् ॥ १० ॥ तेषांस्तोत्रंनिशम्याऽऽद्योभगवान्हरिरीश्वरः ॥ कृपावलोकमात्रेणाऽनुगृहीत्वाऽपआविशत् ॥
॥ ११ ॥ तस्यांतार्विशतःक्रूरसटाघातप्रपीडितः ॥ समुद्रोऽथाऽब्रवीद्देवरक्षमांशरणार्तिहन् ॥ १२ ॥ इत्याकर्ण्यसमुद्रोक्तंवचनंहरिरीश्वरः ॥ विदारयन्ज
लचराञ्जगामांतर्जलेविभुः ॥ १३ ॥ इतस्ततोऽभिधावन्सविचिन्वन्पृथिवींधराम् ॥ आघ्रायाघ्रायसर्वेशोधरामासादयच्छनैः ॥ १४ ॥ अंतर्जलगतांभू
मिंसर्वसत्त्वाश्रयांतदा ॥ भूमिंसदेवदेवेशोदंष्ट्रयोदाजहारताम् ॥ १५ ॥ तांसमुद्धृत्यदंष्ट्राग्रेयज्ञेशोयज्ञपूरुषः ॥ शुशुभेदिग्गजोयद्वदुद्धृत्याऽथसुपद्मिनीम्
॥ १६ ॥ तंदृष्ट्वादेवदेवेशोविरंचिःसमनुःस्वराट् ॥ तुष्टाववाग्भिर्देवेशंदंष्ट्रोद्धृतवसुंधरम् ॥१७॥ब्रह्मोवाच ॥ जितंतेपुंडरीकाक्षभक्तानामार्तिनाशन ॥ ख
र्वीकृतसुराधारसर्वकामफलप्रद ॥ १८ ॥ इयंचधरणीदेवशोभतेवसुधातव ॥ पद्मिनीवसुपत्राढ्यामतंगजकरोद्धृता ॥ १९ ॥ इदंचतेशरीरंवैशोभतेभूमिसं
गमात् ॥ उद्धृतांबुजशुंडाग्रकरींद्रतनुसन्निभम् ॥ २० ॥ नमोनमस्तेदेवेशसृष्टिसंहारकारक ॥ दानवानांविनाशायकृतनानाकृतेप्रभो ॥ २१ ॥ अग्रतश्च
नमस्तेस्तुपृष्ठतश्चनमोनमः ॥ सर्वामराधारभूतबृहद्धामनमोस्तुते ॥२२॥त्वयाहंचप्रजासर्गेनियुक्तःशक्तिबृंहितः ॥ त्वदाज्ञावशतःसर्गंकरोमिविकरोमिच
॥ २३ ॥ त्वत्सहायेनदेवेशाअमराश्चपुराहरे ॥ सुधांविभेजिरेसर्वेयथाकालंयथावलम् ॥ २४ ॥ इंद्रस्त्रिलोकींसाम्राज्यंलब्धवांस्त्वन्निदेशतः ॥ भुनक्तिल
क्ष्मींवहुलांसुरसंघप्रपूजितः ॥ २५ ॥ वह्निःपावकतांलब्ध्वाजाठरादिविभेदतः ॥ देवासुरमनुष्याणांकरोत्याप्यायनंतथा ॥ २६ ॥ धर्मराजोऽथपितृणा
मधिपःसर्वकर्मदृक् ॥ कर्मणांफलदाताऽसौत्वन्नियोगादधीश्वरः ॥ २७ ॥ नैर्ऋतोरक्षसामीशोयक्षोविघ्नविनाशनः ॥ सर्वेषांप्राणिनांकर्मसाक्षीत्वत्तःप्रजाय
ते ॥ २८ ॥ वरुणोयादसामीशोलोकपालोजलाधिपः ॥ त्वदाज्ञावलमाश्रित्यलोकपालत्वमागतः ॥ २९ ॥ वायुर्गंधवहःसर्वभूतप्राणनकारणम् ॥ जात
स्त्वन्निदेशेनलोकपालोजगद्गुरुः ॥ ३० ॥ कुवेरःकिन्नरादीनांयक्षाणांजीवनाश्रयः ॥ त्वदाज्ञांतर्गतःसर्वलोकपेषुचमान्यभूः ॥ ३१ ॥

पद्मिनींकमलिनींशुंडाग्रेणोद्धृत्यादिग्गजोयथाशुशुभे ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ उद्धृतमंवुजंयेनैतादृशंशुंडाग्रंयस्यसयःकरींद्रस्तस्यतनुसान्निभम् ॥२०॥२१॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥
॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ लोकपेषुलोकपालेषुमान्यभूःपूज्यः ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥३६॥३७॥ ३८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ छ ॥ त्रयोविंशतिपद्यैस्तुमनोःस्वायंभुवस्यतु ॥ वंशस्यवर्णनंसम्यग्यथावदत्तु

ईशानःसर्वरुद्राणामीश्वरांतकरःप्रभुः ॥ जातोलोकेशवंद्योऽसौसर्वदेवाधिपालकः ॥ ३२ ॥ नमस्तुभ्यंभगवतेजगदीशायकुर्महे ॥ यस्यांशभागाःसर्वेहि
जातादेवाःसहस्रशः ॥ ३३ ॥ नारदउवाच ॥ एवंस्तुतोविश्वसृजाभगवानादिपूरुषः ॥ लीलावलोकमात्रेणाऽप्यनुग्रहमवाऽसृजत् ॥ ३४ ॥ तत्रैवाऽभ्या
गतंदैत्यंहिरण्याक्षंमहाऽसुरम् ॥ रुंधानमध्वनोभीमंगदयाताडयद्धरिः ॥३५॥ तद्रक्तपंकदिग्धांगोभगवानादिपूरुषः ॥ उद्धृत्यधरणींदेवोदंष्ट्रयालीलयाप्सु
ताम् ॥ ३६ ॥ निवेश्यलोकनाथेशोजगामस्थानमात्मनः ॥ एतद्भगवतश्चित्रंधरण्युद्धरणंपरम् ॥ ३७॥ शृणुयाद्यःपुमान्यश्चपठेच्चरितमुत्तमम् ॥ सर्वपा
पविनिर्मुक्तोवैष्णवींगतिमाप्नुयात् ॥ ३८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअष्टमस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ नारायणउवाच ॥ महींदेवःप्र
तिष्ठाप्ययथास्थानेचनारद ॥ वैकुंठलोकमगमद्ब्रह्मोवाचस्वमात्मजम् ॥ १ ॥ स्वायंभुवमहाबाहोपुत्रतेजस्विनांवर ॥ स्थानेमहीमयेतिष्ठप्रजाःसृजयथो
चितम् ॥ २॥ देशकालविभागेनयज्ञेशंपुरुषंयज ॥ उच्चावचपदार्थैश्चयज्ञसाधनकैर्विभो ॥ ३ ॥ धर्ममाचरशास्त्रोक्तंवर्णाश्रमनिबंधनम् ॥ एतेनक्रमयोगे
नप्रजावृद्धिर्भविष्यति ॥ ४ ॥ पुत्रानुत्पाद्यगुणतःकीर्त्याकांत्याऽऽत्मरूपिणः ॥ विद्याविनयसंपन्नान्सदाचारवतांवरान् ॥ ५ ॥ कन्याश्चदत्त्वागुणवद्यशो
वद्भ्यःसमाहितः ॥ मनःसम्यक्समाधायप्रधानपुरुषेपरे ॥ ६ ॥ भक्तिसाधनयोगेनभगवत्परिचर्यया ॥ गतिमिष्टांसदावंद्यांयोगिनांगमिताभवान् ॥ ७ ॥
इत्याश्वास्यमनुंपुत्रंपद्मयोनिःप्रजापतिः ॥ प्रजासर्गेनियम्याऽमुंस्वधामप्रत्यपद्यत ॥ ८ ॥ प्रजाःसृजतपुत्रेतिपितुराज्ञांसमादधत् ॥ स्वायंभुवःप्रजासर्गम
करोत्पृथिवीपतिः ॥ ९ ॥ प्रियव्रतोत्तानपादौमनुपुत्रौमहौजसौ ॥ कन्यास्तिस्रःप्रसूताश्चतासांनामानिमेशृणु ॥ १० ॥ आकूतिःप्रथमाकन्याद्वितीयादे
वहूतिका ॥ ॥ तृतीयाचप्रसूतिर्हिविख्यातालोकपाविनी ॥ ११ ॥ आकूतिंरुचयेप्रादात्कर्दमायचमध्यमाम्॥ दक्षायाऽदात्प्रसूतिंचयासांलोकइमाःप्रजाः
॥ १२ ॥ रुचेःप्रजज्ञेभगवान्यज्ञोनामाऽऽदिपूरुषः ॥ आकूत्यांदेवहूत्यांचकपिलोऽसौचकर्दमात् ॥ १३ ॥ सांख्याचार्यःसर्वलोकेविख्यातःकपिलोविभुः॥
दक्षात्प्रसूत्यांकन्याश्चबहुशोजज्ञिरेप्रजाः ॥ १४ ॥ यासांसंतानसंभूतादेवतिर्यङ्नरादयः ॥ प्रसूतालोकविख्याताःसर्वेसर्गप्रवर्तकाः ॥ १५ ॥ यज्ञश्चभगवा
न्स्वायंभुवमन्वंतरेविभुः ॥ मनुंररक्षरक्षोभ्योयामैर्देवगणैर्वृतः ॥ १६ ॥

वर्ण्यते ॥ १ ॥ धरोद्धारानंतरंजातंकृत्यमाह महींदेवइति ॥ देवोवराहः ॥ स्वमात्मजंस्वायंभुवमनुम् ॥१॥२॥३॥४॥५ ॥६॥ ७ ॥८॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ आकूत्यामितिपूर्वेणान्वयः ॥
॥१३॥ १४ ॥ १५ ॥ यज्ञश्चेति॥रुचेःपुत्रोयज्ञोनामपुरुषःकस्मिंश्चित्समयेरक्षोभिरुपद्रुतंस्वायंभुवंमनुंयामैस्तन्नामकैर्देवगणैर्वृतःसंस्तेभ्योरक्षोभ्योमनुंररक्षेतिकथापुराणांतरेप्रसिद्धा ॥ १६ ॥

॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥३॥ ॥छ॥ ॥अष्टाविंशतिभिः श्लोकैः प्रियव्रतकथानकम्॥यत्रद्वी ोद्भवःप्रोक्तस्तदेतत्सम्यगीर्यते॥१॥
मनुकन्यावंशकथनोत्तरंमनोःपुत्राणांवंशमाह मनोःस्वायंभुवस्येति॥१॥विश्वकर्मणःप्रजापतेरित्यन्वयः॥२॥दशपुत्रान्गुणैरन्वितान्यवीयसींदशपुत्रेभ्यःकनिष्ठामूर्जस्व ींनाम ॥३॥ रुक्मशुक्रोहिरण्यरे

कपिलोऽपिमहायोगीभगवान्स्वाश्रमेस्थितः॥ देवहूत्यैपरंज्ञानंसर्वाऽविद्यानिवर्तकम् ॥ १७ ॥ सविशेषंध्यानयोगमध्यात्मज्ञाननिश्चयम् ॥कापिलंशास्त्र
माख्यातंसर्वाज्ञानविनाशनम् ॥ १८ ॥ उपदिश्यमहायोगीसययौपुलहाश्रमम् ॥ अद्यापिवर्ततेदेवःसांख्याचार्योमहाशयः ॥ १९ ॥ यन्नामस्मरणेनाऽपि
सांख्ययोगश्चसिद्ध्यति ॥ तंवंदेकपिलंयोगाचार्यंसर्ववरप्रदम् ॥ २० ॥ एवमुक्तंमनोःकन्यावंशवर्णनमुत्तमम् ॥ पठतांशृण्वतांचाऽपिसर्वपापविनाशनम्
॥ २१ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिमनुपुत्रान्वयंशुभम् ॥ यदाकर्णनमात्रेणपरंपदमवाप्नुयात् ॥ २२ ॥ द्वीपवर्षसमुद्रादिव्यवस्थायत्सुतैःकृता ॥ व्यवहारप्रसि
द्ध्यर्थंसर्वभूतसुखाप्तये ॥ २३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेभुवनकोशेतृतीयोऽध्यायः॥ ३ ॥ ॥छ॥ ॥नारायणउवाच॥ मनोःस्वा
यंभुवस्याऽऽसीज्ज्येष्ठःपुत्रःप्रियव्रतः ॥ पितुःसेवापरोनित्यंसत्यधर्मपरायणः ॥ १ ॥ प्रजापतेर्दुहितरंसुरूपांविश्वकर्मणः ॥ बर्हिष्मतींचोपयेमेसमानांशी
लकर्मभिः ॥ २ ॥ तस्यांपुत्रान्दशगुणैरन्वितान्भावितात्मनः ॥ जनयामासकन्यां चोर्जस्वतींचयवीयसीम् ॥३ ॥ आग्नीध्रश्चेध्मजिह्वश्चयज्ञबाहुस्तृतीय
कः ॥ महावीरश्चतुर्थस्तुपंचमोरुक्मशुक्रकः ॥ ४ ॥ घृतपृष्ठश्चसवनोमेधातिथिरथाऽष्टमः ॥ वीतिहोत्रःकविश्चेतिदशैतेवह्निनामकाः ॥५॥ एतेषांदशपु
त्राणांत्रयोऽप्यासन्विरागिणः ॥ कविश्चसवनश्चैवमहावीरइतित्रयः ॥ ६ ॥ आत्मविद्यापरिष्णाताःसर्वेतेह्यूर्ध्वरेतसः ॥ आश्रमेपरहंसाख्येनिःस्पृहाह्यभव
न्मुदा॥७॥अपरस्यांचजायायांत्रयःपुत्राश्चजज्ञिरे॥ उत्तमस्तामसश्चैवरैवतश्चेतिविश्रुताः ॥ ८ ॥ मन्वंतराधिपतयएतेपुत्रामहौजसः ॥ प्रियव्रतःसराजेंद्रो
बुभुजेजगतीमिमाम् ॥ ९ ॥ एकादशार्बुदाब्दानामव्याहतबलेंद्रियः ॥ यदासूर्यःपृथिव्याश्चविभागेप्रथमेऽतपत् ॥ १० ॥ भागेद्वितीयेतत्राऽऽसीदंधकारो
दयःकिल ॥ एवंव्यतिकरंराजाविलोक्यमनसाचिरम् ॥ ११ ॥ प्रशास्तिमयिभूम्यांचतमःप्रादुर्भवेत्कथम् ॥ एवंनिवारयिष्यामिभूमौयोगबलेनच ॥
॥ १२ ॥ एवंव्यवसितोराजापुत्रःस्वायंभुवस्यसः ॥ रथेनाऽऽदित्यवर्णेनसप्तकृत्वःप्रकाशयन् ॥१३॥

तोनामकः॥४॥वह्नेर्नामानियेषां नत्वेतएववह्नयइतिभ्रमितव्यम्॥५॥६॥ आत्मविद्येति ॥ तेआत्मविद्यायामर्भकभावादारभ्यकृतपरिचयाःपारमहंस्यमेवाश्रममभजन् ॥७॥८॥९॥दशकोटिभिरेकमर्बु
दमेतादृशानिवर्षाणामेकादशार्बुदानिजगतींबुभुजेइत्यन्वयः ॥ विभागेप्रथमेइति॥यदैकस्मिन्भागेऽतपत्तदाद्वितीयभागेऽर्थादंधकारआसीदित्यर्थः ॥१०॥११॥योगबलेनतपोबलेन ॥१२॥ जगत्प्रका
शयन्सप्तकृत्वःप्रदक्षिणांचकार ॥ एवंकुर्वाणंप्रियव्रतमागत्य चतुराननःतवाधिकारोऽयंनास्तीतिनिवारयामासेतिपुराणांतरेप्रसिद्धम् ॥ १३ ॥

रथनेमयः सप्तकृत्वः प्रदक्षिणासमयेयस्मिन् भूप्रदेशेरथनेमयः पतितास्तत्रसप्तमहागर्ताजातास्तेसप्तसमुद्राइत्युच्यंते ॥ १४ ॥ प्रदेशाइति ॥ द्वयोर्द्वयोःसमुद्रयोर्मध्येभूप्रदेशास्तेषट्संख्यामध्यस्थभूप्रदे
शश्चसप्तमइतिसप्तद्वीपाइत्यर्थः ॥ तदेवविशदयति रथनेमीति ॥ १५ ॥ यतःसप्तसिंधवआसंस्ततोद्वयोःसमुद्रयोर्मध्येयाःषट् भुवोमध्यस्थाचैकाभूस्तेसप्तद्वीपाःस्मृताइत्यर्थः ॥ १६ ॥ द्विगुणंचो
त्तरोत्तरम् पूर्वस्ययद्विस्तारमानंउत्तरस्तद्विगुणेनमानेनेत्येवंसिंधुभ्योबाहिःसमंततःसप्तद्वीपाःपूर्वोक्तभागक्रमेणसंतीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ द्वीपेक्षुरसेत्यार्षप्रयोगः ॥ प्रैयव्रतःप्रियव्र

तस्याऽपिगच्छतोराज्ञोभूमौयद्रथनेमयः ॥ पतितास्तेसमुद्राख्यांभेजिरेलोकहेतवे ॥१४॥जाताःप्रदेशास्तेसप्तद्वीपाभूमौविभागशः॥रथनेमिसमुत्थास्तेप
रिखाःसप्तसिंधवः॥१५॥यतआसंस्ततःसप्तभुवोद्वीपाहितेस्मृताः॥जंबुद्वीपःप्लक्षद्वीपःशाल्मलीद्वीपसंज्ञकः ॥ १६॥ कुशद्वीपःक्रौंचद्वीपःशाकद्वीपश्चपुष्क
रः ॥ तेषांचपरिमाणंतुद्विगुणंचोत्तरोत्तरम् ॥ १७ ॥ समंततश्चोपक्लृप्तंबहिर्भागक्रमेणच ॥ क्षारोदेक्षुरसोदौचसुरोदश्चघृतोदकः ॥१८॥ क्षीरोदोदधिमंडो
दःशुद्धोदश्चेतितेस्मृताः ॥ सप्तैतेप्रतिविख्याताःपृथिव्यांसिंधवस्तदा ॥ १९ ॥ प्रथमोजंबुद्वीपाख्योयःक्षारोदेनवेष्टितः ॥ तत्पतिंविदधेराजापुत्रमाग्नीध्र
संज्ञकम् ॥ २० ॥ प्लक्षद्वीपेद्वितीयेऽस्मिन्द्वीपेक्षुरससंप्लुते ॥ जातस्तदधिपःप्रैयव्रतइध्मादिजिह्वकः ॥ २१ ॥ शाल्मलीद्वीपएतस्मिन्सुरोदधिपरिप्लुते ॥
यज्ञबाहुंतदधिपंकरोतिस्मप्रियव्रतः ॥ २२ ॥ कुशद्वीपेऽतिरम्येचघृतोदेनोपवेष्टिते ॥ हिरण्यरेताराजाभूत्प्रियव्रततनूजनिः ॥ २३ ॥ क्रौंचद्वीपेपंचमेतु
क्षीरोदपरिसंप्लुते ॥ प्रैयव्रतोघृतपृष्ठःपतिरासीन्महाबलः ॥ २४ ॥ शाकद्वीपेचारुतरेदधिमंडोदसंकुले ॥ मेधातिथिरभूद्राजाप्रियव्रतसुतोवरः ॥ २५ ॥ पु
ष्करद्वीपकेशुद्धोदकसिंधुसमाकुले ॥ वीतिहोत्रोबभूवाऽसौराजाजनकसंमतः ॥ २६ ॥ कन्यामूर्जस्वतीनाम्नींददावुशनसेविभुः ॥ आसीत्तस्यांदेवयानी
कन्याकाव्यस्यविश्रुता ॥ २७ ॥ एवंविभज्यपुत्रेभ्यःसप्तद्वीपान्प्रियव्रतः ॥ विवेकवशगोभूत्वायोगमार्गाश्रितोऽभवत् ॥ २८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहा
पुराणेऽष्टमस्कंधेभुवनकोशेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ देवर्षेशृणुविस्तारंद्वीपवर्षविभेदतः ॥ भूमंडलस्यसर्वस्ययथादेवप्रकल्पि
तम् ॥ १ ॥ समासात्संप्रवक्ष्यामिनाऽलंविस्तरतःक्वचित् ॥ जंबुद्वीपःप्रथमतःप्रमाणेलक्षयोजनः ॥२ ॥

तस्याऽपत्यमित्यर्थः ॥ इध्मादिजिह्वकः इध्मजिह्वः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ अर्धा
धिकैश्चत्रिंशद्भिःपद्यैरथसविस्तरम् ॥ भूमंडलस्यविस्तारोयथावदनुवर्ण्यते ॥ १ ॥ अधुनाभुवनकोशविस्तारमाह ॥ देवर्षेइति ॥अत्राऽपिनारदस्यभुवनकोशविस्तारविषयकःप्रश्नोऽनुमेयः ॥अन्यथा
ऽपृष्टविषयकोत्तरप्रदानस्याऽसंगत्यापत्तेः ॥ द्वीपवर्षविभेदतःद्वीपानिपूर्वोक्तानि ॥ वर्षाणिजंबुद्वीपनवखंडानि ॥ तेषांविभेदेनेत्यर्थः ॥ देवेनपरमेश्वरेणकल्पितम् ॥१॥ जंबुद्वीपइति ॥ लक्षयोजनो
विस्तीर्णः ॥ जंबूस्त्रीजंबुजांबवमितिकोशाज्जंबुशब्दोह्रस्वांतोपि । कमलस्यकर्णिकावदस्तीत्यर्थः ॥ पूर्वापरायतंसूत्रमपिलक्षयोजनंदक्षिणोत्तरायतमपिसूत्रंलक्षयोजनम् ॥ २ ॥

नववर्षाणि ॥ तदयंसन्निवेशप्रकारः ॥ पूर्वापरायतदक्षिणोत्तरायतमध्यसूत्रद्वयपातोत्तरंसमंवर्तुलंकृत्वापूर्वापररेखायाउत्तरभागेपूर्वापरायतंसमांशंरेखात्रयंदद्यात् ॥ एवंदक्षिणभागेऽपिसमांशंरेखा त्रयंदद्यात् ॥ तथादक्षिणोत्तररेखायाउत्तरभागेसमांशभागेनैकांरेखांदक्षिणभागेपिसमांशेनैकांरेखांदद्यात् ॥ पूर्वापरायतंमध्यंसूत्रंदक्षिणोत्तरायतंमध्यंसूत्रंचमार्जयेदेवंकृतेनवकोष्ठानिसंपद्यंतेतानि नववर्षाणियाश्चाष्टौरेखाःपूर्वापरायताःषट् ॥दक्षिणोत्तरायतेचद्वेरेखे॥ ताअष्टौमर्यादापर्वताः ॥ तानिवर्षाणिआयामैर्विस्तारैर्नवसहस्रयोजनैःपरिसंख्यानिज्ञेयानीत्यर्थः ॥ एकैकवर्षस्यनवसहस्रयोज नोविस्तारइत्यर्थः ॥ एतच्चभद्राश्वकेतुमालव्यतिरेकेणद्रष्टव्यम् ॥ तयोश्चतुस्त्रिंशद्योजनसहस्रायामत्वात् ॥ मध्यस्थगिरीनाह गिरिभिरिति ॥ दीर्घरूपैःसमुद्रपर्यंतंगामिभिरष्टमर्यादापर्वतैस्तानिवर्षा णिप्रविभक्तानीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ जंबुद्वीपस्यसंनिवेशंस्वयमेवाह धनुर्वत्संस्थितेइति ॥ दक्षिणोत्तरे ॥ अंतिमेद्वेवर्षे चत्वारिचतुरस्रेलावृतधनुराकारवर्षद्वयमध्यस्थानीत्यर्थः ॥ चतुरस्रमिति ॥य दिलावृत्तंतच्चतुरस्रंभवतीत्यर्थः॥५॥इलावृत्तवर्षमध्येमेरुसंस्थामाह इलावृत्तमिति ॥ नाभ्यांमध्ये ॥ ६ ॥ भूगोलरूपकमलस्यायंकर्णिकास्थानोमेरुरित्यर्थः॥मूर्ध्निमस्तकेविततोविस्तीर्णः ॥ ७ ॥

विशालोवर्तुलाकारोयथाऽब्जस्यचकर्णिका ॥ नववर्षाणियस्मिंश्चनवसाहस्रयोजनैः ॥ ३ ॥ आयामैःपरिसंख्यानिगिरिभिःपरितःश्रितैः ॥ अष्टभिर्दीर्घरूपैश्चसुविभक्तानिसर्वतः ॥ ४ ॥ धनुर्वत्संस्थितेज्ञेयेद्वेवर्षेदक्षिणोत्तरे ॥ दीर्घाणितत्रचत्वारिचतुरस्रमिलावृतम् ॥ ५ ॥ इलावृत्तंमध्यवर्षयन्नाभ्यांसुप्रतिष्ठितः ॥ सौवर्णोगिरिराजोऽयंलक्षयोजनमुच्छ्रितः ॥ ६ ॥ कर्णिकारूपएवाऽयंभूगोलकमलस्यच ॥ मूर्ध्निद्वात्रिंशत्सहस्रयोजनैर्विततस्त्वयम् ॥ ७ ॥ मूलेषोडशसाहस्रस्तावतांतर्गतःक्षितौ ॥ इलावृत्तस्योत्तरतोनीलःश्वेतश्चशृंगवान् ॥ ८ ॥ त्रयोवैगिरयःप्रोक्तामर्यादावधयस्त्रिषु॥रम्यकाख्येतथावर्षेद्वितीयेचहिरण्मये ॥ ९ ॥ कुरुवर्षेतृतीयेतुमर्यादांव्यंजयंतिते॥प्रागायताउभयतःक्षारोदावधयस्तथा॥१०॥द्विसहस्रपृथुतरास्तथाएकैकशःक्रमात् ॥पूर्वात्पूर्वाच्चोत्तरस्यांदशांशादधिकांशतः॥११॥दैर्घ्यएवह्रसंतीमेनानानदनदीयुताः ॥ इलावृत्ताद्दक्षिणतोनिषधोहेमकूटकः ॥ १२ ॥ हिमालयश्चेतित्रयःप्राग्विस्तीर्णाःसुशोभनाः ॥ अयुतोत्सेधभाजस्तेयोजनैःपरिकीर्तिताः ॥१३॥ हरिवर्षंकिंपुरुषंभारतंचयथातथम् ॥ विभागात्कथयंत्येतेमर्यादागिरयस्त्रयः ॥१४॥

मूलेऽधोभागेषोडशसहस्रःषोडशसहस्रयोजनपरिमितिविस्तृतिरित्यर्थः ॥ तावताषोडशसहस्रयोजनमानेनचतुरशीतियोजनसहस्रमानेनबहिर्दृश्यते एवंलक्षयोजनोन्नाहः ॥ मर्यादापर्वतनामान्याह इलावृत्तस्येति ॥ उत्तरतःउत्तरस्यांदिशि ॥ ८ ॥ मर्यादावधयः ॥ त्रिषुवक्ष्यमाणवर्षेषुप्रोक्ताइत्यर्थः॥तेषांत्रयाणांनामान्याह रम्यकेति ॥ ९ ॥ प्रागायताःपूर्वतोदीर्घाः ॥ उभयतोमूलेऽग्रभागेच ॥ क्षारोदएवाऽवधिर्येषांतेतथोक्ताः ॥ १० ॥ द्विसहस्रपृथुतराःद्विसहस्रयोजनविस्तीर्णाः ॥ एकैकशःएकस्मादेकस्मात्पूर्वात्पूर्वाद्उत्तरस्यांदिशिदशांशादीषदधिकोयोंशस्तेनदैर्घ्येएवन्हसंति नतून्नत्वेपृथुत्वेवा ॥ तदुक्तंविष्णुपुराणे ॥ लक्षप्रमाणौद्वौमध्येदशहीनास्तथापरेइति ॥ एतदपिस्थूलदृष्ट्यैवोक्तम् ॥ तयोरपियथावन्मध्यत्वाभावेनलक्षप्रमाणत्वाभावात् ॥ ११ ॥ दक्षिणतोदक्षिणस्यांदिशि॥ ॥१२॥प्राग्विस्तीर्णाःप्रागायताः ॥ अयुतोत्सेधभाजः ॥ अयुतयोजनउत्सेधउच्छ्रायोयेषां अयंचोत्सेधोनीलादिपर्वतानामपिबोध्यः॥नीलादिपृथुत्वंचैषामपिद्रष्टव्यम् ॥ १३ ॥ हरिवर्षादीनांत्रयाणामेतेमर्यादागिरयइत्याह हरिवर्षमिति ॥ एतेत्रयोगिरयोवर्षत्रयस्यमर्यादांकथयंतिबोधयंतीत्यर्थः ॥ १४ ॥

पश्चिमतःपश्चिमभागेमाल्यवान्पर्वतः ॥ पूर्वेणपूर्वभागेगंधमादनः ॥१५॥ अनयोर्दैर्घ्यमर्यादामाह ॥ आनीलनिषधंत्वेताविति ॥ उभावपिनीलनिषधपर्यंतंदीर्घावित्यर्थः ॥ अनयोर्विस्तारमाह द्विस हस्रतःद्विसहस्रयोजनैःपृथुतांविस्तारतांप्राप्तावित्यर्थः ॥ तावेवकेतुमालभद्राश्ववर्षयोर्मर्यादाकारकौ ॥ १६ ॥ नन्वेवंसतिपूर्वापररेखायामिलावृत्तवेष्टितोमेरुर्मध्ये ततः पूर्वापरतोगिरिद्वयंवर्षद्वयंच नातःपरमस्ति ॥ दक्षिणोत्तरतोरेखायांतुतथैवेलावृत्तवेष्टितोमध्येमेरुरुभयतस्त्रीणित्रीणिवर्षाणिगिरयश्चपूर्वोक्तपरिमाणाःसंति तत्कथंसर्वतोलक्षप्रमाणत्वंजंबुद्वीपस्येतिचेदत्रोच्यते ॥ मेरोःषोडशस हस्राणिसर्वतःस्थितत्वादिलावृत्तस्याष्टादश अन्येषांवर्षाणांचतुःपंचाशद्गिरीणांषण्णांद्वादशेत्येवंदक्षिणोत्तररेखायांतावल्लक्षंपूर्वापररेखायामपिसुमेरोरिलावृत्तस्यचतुस्त्रिंशद्गिर्योश्चत्वारिशेषाणिद्विष ष्टिसहस्राणि पूर्वापरवर्षयोर्दैर्घ्यंद्रष्टव्यानि ॥ ततोनपूर्वापराविरोधइतिश्रीधरस्वामिनः। मेरोरवष्टंभगिरीनाह मंदरश्चेति ॥ १७ ॥ मेरुपादकामेरोःपादाइत्यर्थः ॥ योजनायुतेति॥ अयुतयोजनप्रमाणौ

इलावृत्तात्पश्चिमतोमाल्यवान्नामपर्वतः ॥ पूर्वेणचततःश्रीमान्गंधमादनपर्वतः ॥ १५ ॥ आनीलनिषधंत्वेतौचायतौद्विसहस्रतः ॥ योजनैःपृथुतांयातौ मर्यादाकारकौगिरी ॥ १६ ॥ केतुमालाख्यभद्राश्ववर्षयोःप्रथितौचतौ ॥ मंदरश्चतथामेरुमंदरश्चसुपार्श्वकः ॥ १७ ॥ कुमुदश्चेतिविख्यातागिरयोमेरुपा दकाः ॥ योजनायुतविस्तारोन्नाहामेरोश्चतुर्दिशम् ॥ १८ ॥ अवष्टंभकरास्तेतुसर्वतोऽभिविराजिताः ॥ एतेषुगिरिषुप्राताःपादपाश्चूतजंबुनी ॥ १९ ॥क दंबन्यग्रोधइतिचत्वारःपर्वताःस्थिताः ॥ केतवोगिरिराजेषुएकादशशतोच्छ्रयाः ॥ २० ॥ तावद्विटपविस्ताराःशताख्यपरिणाहिनः ॥ चत्वारश्चह्रदास्ते षुपयोमध्विक्षुसज्जलाः ॥ २१ ॥ यदुपस्पर्शिनोदेवायोगैश्वर्याणिविंदते ॥ देवोद्यानानिचत्वारिभवंतिललनासुखाः ॥ २२ ॥ नंदनंचैत्ररथकंवैभ्राजंसर्वभ द्रकम् ॥ येषुस्थित्वाऽमरगणाललनायूथसंयुताः ॥ २३ ॥ उपदेवगणैर्गीतमहिमानोमहाशयाः ॥ विहरंतिस्वतंत्रास्तेयथाकामंयथासुखम् ॥ २४ ॥ मंदरोत्संगसंस्थस्यदेवचूतस्यमस्तकात् ॥ एकादशशतोच्छ्रायात्फलान्यमृतभांजिच ॥ २५ ॥ गिरिकूटप्रमाणानिसुस्वादूनिमृदूनिच ॥तेषांविशीर्यमा णानांफलानांसुरसेनच ॥ २६ ॥ अरुणोदसवर्णेनअरुणोदाप्रवर्तते ॥ नदीरम्यजलादेवदैत्यराजप्रपूजिता ॥२७॥अरुणाख्यामहाराजवर्ततेपापहारिणी ॥ पूजयंतिचतांदेवीसर्वकामफलप्रदाम् ॥ २८ ॥

विस्तारोन्नाहौयेषांविस्तीर्णमूर्ध्नोमेरोरवष्टंभत्वादेतेअवष्टंभकाइत्युच्यंतेइत्यर्थः॥ १८ ॥पूर्वपश्चिमौगिरीदक्षिणोत्तरविस्तारौ दक्षिणोत्तरौचपूर्वापरविस्तारौद्रष्टव्यौ ॥ सर्वतोदशयोजनसहस्रांगीकारेत्विला वृत्तलोपात्पूर्वेणेलावृत्तमुपप्लावयंतीत्यादिविरोधःस्यात् ॥१९॥ कदंबसहितोन्यग्रोधइतिविग्रहः ॥ गिरिराजेषुचतुर्ष्वेतेपादपाःकेतवोध्वजरूपाइत्यर्थः ॥ एकादशशतोच्छ्रयाः एकादशशतयोजनोन्न ताः॥२०॥तावत्प्रमाणाविटपविस्तारायेषांशताख्यपरिणाहिनः शतयोजनःपरिणाहोविस्तारोयेषांइदमुत्तरत्राऽन्वेति ॥ तेष्वेवपर्वतेषुह्रदचतुष्टयमाह पयोमध्विति ॥ पयोह्रदोमधुह्रदइक्षुरसह्रदः सज्जलःमधुरजलह्रदइत्यर्थः ॥२१॥ यदुपस्पर्शिनोयत्सेविनः॥तेष्वेवपर्वतेषुदेवोद्यानान्याहदेवोद्यानानीति॥ललनासुखाःपुंस्त्वमार्षम् ॥ स्त्रीसुखकारिणीत्यर्थः ॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥सुरसेन शोभनरसेनाऽरुणोदसमानवर्णेनाऽरुणोदानामनदीप्रादुर्भूतेत्यर्थः ॥ २७ ॥ तत्रत्याःसर्वेदेवाःसललनास्तत्पर्वतास्थितांश्रीभगवतीमरुणाभिधांसर्वभावेनसर्वदोपास्यंतीत्याह अरुणाख्यति ॥ २८ ॥

कल्मषघ्नीचासावभयप्रदाचेतिकर्मधारयः ॥ २९ ॥ यैर्नामभिः पूजयंतितानिनामानिप्राह आद्याब्रह्मरूपिणीमायातद्विशिष्टा ईश्वरंमालतेशोभयतितच्छीला ॥ ३० ॥ एतस्याःपूजाप्रभावेणजांबूनदंसु
वर्णमुदावहन्निर्गतमित्यर्थः ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेअष्टमस्कंधेपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ द्वात्रिंशद्भिर्महापद्यैरितरद्रुमवर्णनम् ॥ देवीनांवर्णनंसर्वजनोपास्तिश्चवर्ण्यते ॥ १ ॥ अरुणोदाअरुणो
यआम्रफलरसः सएवोदकंयस्याःसाअरुणोदा ॥ पूर्वेणेलावृत्तमिलावृत्तस्यपूर्वभागेप्लवेतगच्छेदित्यर्थः ॥ १ ॥ तस्मिन्निलावृत्तपूर्वभागेपरमेश्वरेणक्रीडंत्याभवान्याअनुचरीणां यज्जोषणाद्यस्यरस

नानोपहारबलिभिःकल्मषघ्न्यभयप्रदाम् ॥ तस्याःकृपावलोकेनक्षेमारोग्यंव्रजंतिते ॥२९॥ आद्यामायातुलानंतापुष्टिरीश्वरमालिनी ॥ दुष्टनाशकरीकां
तिदायिनीतिस्मृताभुवि ॥३०॥ अस्याःपूजाप्रभावेणजांबूनदमुदावहत् ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेभुवनलोकवर्णनंनामपंचमोऽध्या
यः ॥ ५ ॥ ॥छ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अरुणोदानदीयातुमयाप्रोक्ताचनारद ॥ मंदरान्निपतंतीसापूर्वेणेलावृतंप्लवेत् ॥ १ ॥ यज्जोषणाद्भवान्याश्चाऽनु
चरीणांस्त्रियामपि ॥ यक्षगंधर्वपत्नीनांदेहगंधवहोनिलः ॥ २ ॥ वासयत्यभितोभूमिंदशयोजनसंख्यया ॥ एवंजंबूफलानांचतुंगदेशनिपातनात् ॥ ३ ॥
विशीर्यतामनस्थीनांकुंजरांगप्रमाणिनाम् ॥ रसेनचनदीजंबूनाम्नीमेर्वाख्यमंदरात् ॥ ४ ॥ पतंतीभूमिभागेचदक्षिणेलावृतंगता ॥ देवीजंबूफलास्वादतुष्टा
जंब्वादिनीस्मृता ॥ ५ ॥ तत्रत्यानांचलोकानांदेवनागर्षिरक्षसाम् ॥ पूजनीयपदामान्यासर्वभूतदयाकरी ॥ ६ ॥ पावनीपापिनांरोगनाशनीस्मरताम
पि ॥ कीर्तिताविघ्नसंहर्त्रीमाननीयादिवौकसाम् ॥ ७ ॥ कोकिलाक्षीकामकलाकरुणाकामपूजिता ॥ कठोरविग्रहाधन्यानाकिमान्यागभस्तिनी ॥ ८ ॥
एभिर्नामपदैःकामंजपनीयासदानृणाम् ॥ जंबूनदीरोधसोर्यामृत्तिकातीरवर्तिनी ॥ ९ ॥ जंबूरसेनानुविद्धचमानावाय्वर्कयोगतः ॥ विद्याधरामरस्त्रीणांभू
षणंविविधंमहत् ॥ १० ॥ जांबूनदसुवर्णंचप्रोक्तंदेवविनिर्मितम् ॥ यत्सुवर्णंचविबुधायोषिद्भिःकामुकाःसदा ॥ ११ ॥ मुकुटंकटिसूत्रंचकेयूरादीन्प्रकुर्व
ते ॥ महाकदंबःसंप्रोक्तःसुपार्श्वगिरिसंस्थितः ॥ १२ ॥ तस्यकोटरदेशेभ्यःपंचधाराश्चयाःस्मृताः ॥ सुपार्श्वगिरिमूर्ध्नीहपतंत्येताभुवंगताः ॥ १३ ॥ मधु
धारापंचतास्तुपश्चिमेलावृतंप्लुताः ॥ याश्चोपभुज्यमानानांदेवानांमुखगंधभृत् ॥ १४ ॥ वायुःसमंततोगच्छञ्छतयोजनवासनः ॥ धारेश्वरीमहादेवीभ
क्तानांकार्यकारिणी ॥ १५ ॥ देवपूज्यामहोत्साहाकालरूपामहानना ॥ वसतेकर्मफलदाकांतारग्रहणेश्वरी ॥ १६ ॥ करालदेहाकालांगीकामकोटिप्रव
र्तिनी ॥ इत्येतैर्नामभिःपूज्यादेवीसर्वसुरेश्वरी ॥ १७ ॥

स्यसेवनादित्यर्थः ॥ २ ॥ एवमेवजंबूवृक्षस्यफलानिपतंतीत्याह
एवंजंबूफलेति ॥ ३ ॥ अनस्थीनामितिसूक्ष्मबीजानाम् ॥ मेर्वाख्यमंदरान्मेरुमंदरपर्वतादित्यर्थः ॥ ४ ॥ इलावृत्तस्यदक्षिणभागेगतेत्यर्थःतत्रत्याःसर्वेऽमरास्तत्रस्थितांजंबूफलादनंभक्षणंकर्त्रींत
च्छीलांजंब्वादिनीनाम्नींदेवींभगवतीमुपासतेइत्याह देवीजंबूफलेति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ नाकिमान्यानाकिनोदेवास्तेषांमान्यापूज्या ॥ ८ ॥ रोधसोरुभयतटयोः ॥ ९ ॥ वाय्वर्कयोगतोवाय्वर्क
योगजन्यपरिपाकेनसुवर्णभूताविविधंभूषणंसृजतीत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ पश्चिमेळावृतं ॥ छांदसःप्रयोगः ॥ इलावृतस्यपश्चिमदेशेगताइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

कुमुदरूढः कुमुदपर्वतस्थः ॥ तत्स्कंधेभ्यः पंचनदाः कुमुदपर्वतमूर्धनिपतंतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ आभरणैर्युक्ताः पंचनदाइत्यर्थः ॥ १९ ॥ इलावृत्तस्योत्तरभागेतेगच्छंतीत्यर्थः॥ तत्रत्यामरैरुपास्या मीनाक्षीभगवतीतत्रवर्ततइत्याह मीनाक्षीति ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ जरामययोर्भृतिर्भरणम् ॥ मुखोपप्लवोमुखरोगः॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥मूलविभागकेमूलदेशे केसरीभूयकमलकेसरसदृशाः अल्पपरिमाणाविंशतिर्गिरयः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेष्टमस्कंधेषष्ठोध्यायः ॥६ ॥ ॥सप्ताधिकैश्चत्रिंशद्भिर्महापद्यैरतःपरम् ॥ मूलादू

एवंकुमुदरूढोयोनाम्नाशतवल्शोवटः ॥ तत्स्कंधेभ्योऽधोमुखाश्चनदाःकुमुदमूर्धतः ॥ १८ ॥ पयोदधिमधुघृतगुडान्नाद्यंबरादिभिः ॥ शय्यासनाद्याभरणैः
सर्वेकामदुघाश्चते ॥ १९ ॥ उत्तरेणेलावृतंतेप्लावयंतिसमंततः ॥ मीनाक्षीतत्तलेदेवीदेवासुरनिषेविता ॥ २० ॥ नीलांबरारौद्रमुखीनीलालकयुताचसा ॥
नाकिनांदेवसंघानांफलदावरदाचसा ॥ २१ ॥ अतिमान्याऽतिपूज्याचमत्तमातंगगामिनी ॥ मदनोन्मादिनीमानप्रियामानप्रियांतरा ॥ २२ ॥ मारवेग
धरामारपूजितामारमादिनी ॥ मयूरवरशोभाढ्याशिखिवाहनगर्भभूः ॥ २३ ॥ एभिर्नामपदैर्वंद्यादेवीसामीनलोचना ॥ जपतांस्मरतांमानदात्रीचेश्वरसं
गिनी ॥ २४ ॥ तेषांनदानांपानीयपानानुगतचेतसाम् ॥ प्रजानांनकदाचित्स्याद्वलीपालितलक्षणम् ॥ २५ ॥ क्लमस्वेदादिदौर्गंध्यंजरामयभृतिर्भ्रमाः ॥
शीतोष्णवातवैवर्ण्यमुखोपप्लवसंचयाः ॥ २६ ॥ नापदश्चैवजायंतेयावज्जीवंसुखंभवेत् ॥ नैरंतर्येणतत्स्याद्वैसुखंनिरतिशायकम् ॥ २७॥ ततऊर्ध्वप्रवक्ष्या
मिसंनिवेशंचतद्गिरेः ॥ सुवर्णमयनाम्नोवैसुमेरोःपर्वताःपृथक् ॥ २८ ॥ गिरयोविंशतिपराःकर्णिकायाइवेहते ॥ केसरीभूयसर्वेपिमेरोर्मूलविभागके॥२९॥
परितश्चोपक्लृप्तास्तेतेषांनामानिशृण्वतः ॥ कुरंगःकुरगश्चैवकुसुंभोऽथोविकंकतः ॥३०॥ त्रिकूटःशिशिरश्चैवपतंगोरुचकस्तथा॥ निषधश्चशितीवासःक
पिलःशंखएवच ॥ ३१ ॥ वैदूर्यश्चारुधिश्चैवहंसोऋषभएवच ॥ नागःकालंजरश्चैवनारदश्चेतिविंशतिः ॥ ३२ ॥ ॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टम
स्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ गिरिमेरुंचपूर्वेणद्वौचाष्टादशयोजनैः ॥ सहस्रैरायतौचोदग्द्विसहस्रंपृथूच्चकौ ॥ १॥ जठरो
देवकूटश्चतावेतौगिरिवर्यकौ ॥ मेरोःपश्चिमतोऽद्रीद्वौपवमानस्तथापरः ॥ २ ॥ पारियात्रश्चतौतावद्विख्यातौतुंगविस्तरौ ॥ मेरोर्दक्षिणतःख्यातौकैलास
करवीरकौ ॥ ३ ॥प्रागायतौपूर्ववत्तौमहापर्वतराजकौ ॥ एवंचोत्तरतोमेरोस्त्रिशृंगमकरौगिरी ॥ ४॥ एतैश्चाद्रिवरैरष्टसंख्यैःपरिवृतोगिरिः ॥ सुमेरुःकांच
नगिरिःपरिभ्राजत्रविर्यथा ॥ ५ ॥ मेरोर्मूर्धनिधातुर्हिपुरीपंकजजन्मनः ॥ मध्यतश्चोपक्लृप्तेयंदशसाहस्रयोजनैः ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥

र्ध्वंमहामेरोर्वर्णनंसम्यगुच्यते ॥ १ ॥ मेरुंपूर्वेणमेरोःपूर्वभागेद्वौगिरी ॥ अष्टादशयोजनैःसहस्रैःसहस्रात्मकैरष्टादशसहस्रयोजनमित्यर्थः॥उदक् उदगायतौतावेवद्विसहस्रंपृथूच्चकौपृथुतुंगौभवतइत्यर्थः ॥ चतुर्दिक्षुमेरुमूलाद्योजनसहस्रंत्यक्त्वावन्हेःपरिधयइवजठरदेवकूटादयस्तिष्ठंतिअतोष्टादशयोजनसहस्रंपरिमाणमत्रोक्तम् ॥ वैष्णवादिपुराणेषुपरिमाणादियत्पुनरन्यथावर्णितं तत्तुकल्पभेदाद्यपेक्षया ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ प्रागायतौपूर्वदिशिदावौ ॥ ४ ॥ ५ ॥ पंकजजन्मनश्चतुराननस्य ॥ ६ ॥

॥७॥ तांपुरीमनुलक्षीकृत्याऽष्टानांलोकानामीशिषामष्टलोकेश्वराणांपराभिन्नाःपुर्यःयथादिशंप्राच्यादिदिक्षु ॥ ८ ॥ यथारूपंयस्यदिक्पालस्ययथाशरीरवर्णस्तत्समानवर्णाः ॥ सार्धनेत्रसहस्रप्रमि ताःसार्धद्विसहस्रप्रमाणेनपरिच्छिन्नाः ॥ तासांनामान्याह मेरौनवपुराणीति ॥ अष्टदिक्पालानामष्टौब्रह्मणश्चैकमितिनवेत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ गंगासन्निवेशमाह तत्रैवेति ॥ मेरोर्मूर्धनीत्यर्थः ॥ य ज्ञलिंगस्यबलेर्यज्ञेलिंगंत्रिविक्रममूर्तिर्यस्य ॥ ११ ॥ विष्णोर्वामपादांगुष्ठनखेननिर्भिन्नोयोंडकटाहस्तस्योर्ध्वभागस्तेनपतितंयद्रंध्रंतस्यरंध्रस्यमध्यात्संविशंत्यंतःप्रविष्टादिवोमूर्धन्यवततारेयंगंगा ॥ ॥ १२ ॥ संविशंतीसंस्रवंती ॥ १३ ॥ युगसाहस्रकेणकालेनबहुकालेनेत्यर्थः ॥ १४ ॥ आगत्यास्थितेत्यर्थः ॥ कोऽसौदिवोमूर्धातदाह यत्तद्विष्णुपदमिति ॥ १५ ॥ उत्तानपादस्याऽपत्यम् ॥१६॥

समानचतुरस्रांचशातकौंभमयींपुरीम् ॥ वर्णयंतिमहात्मानःपरावरविदोबुधाः ॥ ७ ॥ तांपुरीमनुलोकानामष्टानामीशिषांपराः ॥ पुर्यःप्रख्यातसौवर्णरूपास्ताश्चयथादिशम् ॥ ८ ॥ यथारूपंसार्धनेत्रसहस्रप्रमिताःकृताः ॥ मेरौनवपुराणिस्युर्मनोवत्यमरावती ॥ ९ ॥ तेजोवतीसंयमनीतथाकृष्णांगनापरा॥ श्रद्धावतीगंधवतीतथाचान्यामहोदया ॥ १० ॥ यशोवतीचब्रह्मेंद्रवन्ह्यादीनांयथाक्रमम् ॥ तत्रैवयज्ञलिंगस्यविष्णोर्भगवतोविभोः ॥ ११ ॥ वामपादांगुष्ठनखनिर्भिन्नस्यचनारद ॥ अंडोर्ध्वभागरंध्रस्यमध्यात्संविशतीदिवः ॥ १२ ॥ मूर्धन्यवततारेयंगंगासंविशतीविभोः ॥ लोकानामखिलानांचपापहारिजलाकुला ॥ १३ ॥ इयंचसाक्षाद्भगवत्पदीलोकेषुविश्रुता ॥ कालेनमहतासातुयुगसाहस्रकेनतु ॥ १४ ॥ दिवोमूर्धानमागत्यदेवीदेवनदीश्वरी ॥ यत्तद्विष्णुपदंनामस्थानंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥१५॥ औत्तानपादिर्यत्रास्तेध्रुवःपरमपावनः ॥ भगवत्पादयुगलंपद्मकोशरजोदधत् ॥१६॥ अद्याप्यास्तेसराजर्षिःपदवीमचलांश्रितः ॥ तत्रसप्तर्षयस्तस्यप्रभावज्ञामहाशयाः ॥१७॥ प्रदक्षिणंप्रक्रमंतिसर्वेलोकहितेप्सवः ॥ आत्यंतिकीसिद्धिरियंतपतांसिद्धिदायिनी ॥ ॥ १८ ॥ आद्रियंतेचशिरसाजटाजूटोषितेनच ॥ ततोविष्णुपदाद्देवीनैकसाहस्रकोटिभिः ॥ १९ ॥ विमानैराकुलेदेवयानेऽवतरतीचसा ॥ चंद्रमंडलमाप्लाव्यपतंतीब्रह्मसद्मनि ॥ २० ॥ चतुर्धाभिद्यमानासाब्रह्मलोकेचनारद ॥ चतुर्भिर्नामभिर्देवीचतुर्दिशमभिसृता ॥ २१ ॥ सरितांचनदीनांचपतिमेवाऽन्वपद्यत ॥ सीताचालकनंदाचचतुर्भद्रेतिनामभिः ॥ २२ ॥ सीताचब्रह्मसदनाच्छिखरेभ्यःक्ष्माभृताम् ॥ केसराभिधनाम्नाचप्रस्रवंतीचस्वर्णदी ॥ ॥ २३ ॥ गंधमादनमूर्ध्नीहपतितापापहारिणी ॥ अंतरेणतुभद्राश्ववर्षप्राच्यांसमागता ॥ २४ ॥

गंगाप्रथमतोबहुकालेनध्रुवमंडलमागतेत्यर्थः ॥ तत्रध्रुवमंडलेयेसप्तर्षयःप्रदक्षिणांकुर्वंतितेतस्यगंगाप्रवाहस्यप्रभावज्ञाआत्यंतिकीमोक्षसिद्धिरियंतपतांतपस्विनांभवतिसिद्धिदायिनीतिमत्वाजटाजूटैरु षितेनयुक्तेनशिरसातांगंगामाद्रियंतेनित्यंस्नानंकुर्वंतीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ चंद्रमंडलात्ब्रह्मलोकेपतनसमयेचत्वारःप्रवाहाजाताइत्याह चतुर्धेति ॥ अभिसृतागता ॥ २१ ॥ तस्मा त्पतितायेचत्वारःप्रवाहास्तेषांचत्वारिनामान्यभवन् ॥ सर्वेप्रवाहाःसमुद्रंगताइत्याह सरितांचेति ॥ नामान्याह सीताचेति ॥ २२ ॥ सीतानाम्नीगंगाब्रह्मसदनान्निर्गतापूर्वंप्रोक्तायेक्ष्माभृतः पर्व ताःकेसराभिधनामानःसुमेरुकर्णिकाकेसरभूतास्तेषांशिखरेभ्यःप्रस्रवंतीगंधमादनपर्वतमूर्धनिपतितेत्यन्वयः॥केसराचलानांसमानोच्छ्रायत्वात्प्रथमंतेषामादिशिखरेषुमुख्यशृंगेषुपतति ॥ तेभ्योधोऽधः प्रस्रवंतीसती ॥ २३ ॥ भद्राश्ववर्षस्यांतरेणमध्यतइत्यर्थः ॥ २४ ॥

॥२५॥२६॥२७॥अब्जभूर्ब्रह्मा तस्यपदात्सदनादित्यर्थः ॥२८॥२९॥स्नानायस्नानार्थंसरतांगच्छताम्॥ ३०॥ ३१॥समुद्रमुत्तरसमुद्रम्॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥भौमस्वर्गप्रदानि चेत्यस्यार्थंस्वयमेवाहस्वर्गिणामिति॥तत्रत्यंभोगमाहपुरुषाणामिति॥ ३५॥दशभिर्नागसहस्रैः॥समबलेनपरिकल्पिताः॥दशसहस्रनागबलाइत्यर्थः॥ ३६॥एकवर्षोनेनेति ॥आयुषिएकेनवर्षेणोनेन्यूनेसतिआप्तगर्भागर्भवत्यः स्त्रियोभवंतितावत्पर्यंतंयुवतयइत्यर्थः ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदे०तिलकेअष्टमस्कंधेसप्तमोऽध्यायः॥ ७॥त्रिंशद्भिरेकेनोनैस्तुपद्यैरथसविस्तरम् ॥ इलावृतसमाचारःकथ्यतेभक्तिवृद्धये ॥ १ ॥ स वेंषुवर्षेषुविद्यमाना

क्षारोदधिंगतासातुद्युनदीदेवपूजिता ॥ ततोमाल्यवतःशृंगाद्द्वितीयापरिनिर्गता ॥ २५ ॥ ततोवेगवतीभूत्वाकेतुमालंसमागता ॥ चक्षुर्नाम्नीदेवनदीप्रतीच्यांदिश्युपागता ॥ २६ ॥ सरितांपतिमाविष्टासागंगादेववंदिता ॥ ततस्तृतीयाधारातुनाम्नाख्याताचनारद ॥२७॥ पुण्याचालकनंदावैदक्षिणेनाब्जभूपदात् ॥ वनानिगिरिकूटानिसमतिक्रम्यचागता ॥ २८ ॥ हेमकूटंगिरिवरंप्राप्ताऽतोऽपीहनिर्गता ॥ अतिवेगवतीभूत्वाभारतंचागतापरा ॥ २९ ॥ दक्षिणंजलधिंप्राप्तातृतीयासासरिद्वरा ॥ यस्यांस्नानायसरतांमनुजानांपदेपदे ॥ ३० ॥ राजसूयाश्वमेधादिफलंतुनहिदुर्लभम् ॥ ततश्चतुर्थीधारातुशृंगवत्पर्वतात्पुनः ॥ ३१ ॥ भद्राभिधासंस्रवंतीकुरून्संतर्प्यचोत्तरान् ॥ समुद्रंसमनुप्राप्तागंगात्रैलोक्यपावनी॥३२॥अन्येनदाश्चनद्यश्चवर्षेवर्षेऽपिसंतिहि ॥ बहुशोमेरुमंदारप्रसूताश्चैवनारद ॥ ३३ ॥ तत्राऽपिभारतंवर्षंकर्मक्षेत्रमुशंतिहि ॥ अन्यानिचाऽष्टवर्षाणिभौमस्वर्गप्रदानिच ॥ ३४ ॥ स्वर्गिणांपुण्यशेषस्यभोगस्थानानिनारद ॥ पुरुषाणांचायुतायुर्वज्रांगादेवसन्निभाः ॥३५॥ पुरुषानागसाहस्रैर्दशभिःपरिकल्पिताः ॥ महासौरतसंतुष्टाःकलत्राढ्याःसुखान्विताः ॥ ॥ ३६ ॥ एकवर्षोनकेचायुष्याप्तगर्भाःस्त्रियोऽपिहि ॥ त्रेतायुगसमःकालोवर्ततेसर्वदैवहि ॥ ३७॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच॥ तेषुवर्षेषुदेवेशाः पूर्वोक्तैः स्तवनैः सदा ॥ पूजयंतिमहादेवींजपध्यानसमाधिभिः ॥ १ ॥ सर्वर्तुकुसुमश्रेणीशोभितावनराजयः ॥ फलानांपल्लवानांचयत्रशोभानिरंतरम् ॥ २ ॥ तेषुकाननवर्षेषुवर्षपर्वतसानुषु ॥ गिरिद्रोणीषुसर्वासुनिर्मलोदकराशिषु ॥ ३ ॥ विकचोत्पलमालासुहंससारससंचयैः ॥ विमिश्रितेषुतेष्वेवपक्षिभिः कूजितेषुच ॥४ ॥ जलक्रीडादिभिश्चित्रविनोदैः क्रीडयंतिच ॥ सुंदरीललितभ्रूणांविलासायतनेषुच ॥ ५ ॥ तत्रत्याविहरंत्यत्रस्वैरंयुवतिभिःसह ॥ नवस्वपिचवर्षेषुभगवानादिपूरुषः ॥६॥ "नारायणाख्योलोकानामनुग्रहरतैकदृक्" ॥ देवीमाराधयन्नास्तेसचसर्वैश्चपूज्यते ॥ आत्मव्यूहेनेज्ययासौसन्निधत्तेसमाहितः ॥ ७ ॥

देवादयःश्रीदेवीमुपासंतेइत्याह तेषुवर्षेष्विति ॥ देवेशास्तत्तद्वर्षेतत्तद्द्वीपस्थिताविष्णुरुद्रसंकर्षणाग्न्यादयोदेवावक्ष्यमाणाःपूर्वोक्तैःस्तवनैररुणाजंब्वादिनीधारेश्वरीमीनाक्षीणांकथितैःस्तोत्रैर्जपध्यानसमाधिभिश्च श्रीभगवतींसर्वेउपासंतेइत्यन्वयः ॥ १ ॥ तत्रत्यवनवर्णनमाह सर्वर्तुकुसुमेति ॥ २ ॥ वर्षपर्वताःपूर्वोक्तावर्षमर्यादाकारकाःपर्वतास्तेषांसानुषुशिखरेषु ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ सर्ववर्षेषुभिन्नभिन्नरूपेणविष्णुरपिपूज्यतइत्याह नवस्वपिचवर्षेष्विति ॥ ६ ॥ आत्मव्यूहेनस्वमूर्तिभेदेन ॥ इज्यालोकैःक्रियमाणापूजातद्धेतुनेत्यर्थः ॥ सन्निधत्तेतेषुवर्षेषुसन्निधानंकरोतीत्यर्थः ॥ ७ ॥

पद्मजोब्रह्मातस्याक्षिलक्षणयाभ्रूमध्यंतस्मात्समुद्भवउत्पत्तिर्यस्यसमुख्यशिवांशभूतोरुद्रोनतुमुख्यः ॥ ८ ॥ अपरोर्वाचीनःकुतोनप्रविशतितत्राह भवान्याइति ॥ यतोरुद्रशक्तेर्भवान्याः शापतस्तत्रत स्मिन्क्षेत्रेस्फुटंस्पष्टंपुमान्पुरुषःप्रवेशमात्रेणस्त्रीभवतितत‍इत्यर्थः ॥ ९ ॥ भवानीरुद्राणीनाथोयेषांगणकोटीनांतैः॥संकर्षणंभजन्उपधावतंइत्यन्वयः ॥ १० ॥ आत्मनःप्रकृतिंकारणंपितामहम् ॥ ॥ ११ ॥ उपासनामंत्रमाह ॐनमइति सर्वेषांगुणानांसंख्यानांप्रकाशोयस्मात्स्वयंत्वव्यक्तायाऽप्रमेयाय ॥ १२ ॥ भजेभजन्येति ॥ हेभजन्यभजनीयत्वात्त्वांपरमेश्वरंभजेइत्यन्वयः॥ अरणंशरणंपाद पंकजंयस्य ॥ कृत्स्नस्यभगस्यैश्वर्यादिषड्गुणस्यपरमयनमाश्रयः॥भक्तेपुचालमत्यर्थंभावितंप्रकटितंभूतभावनस्वरूपंयेन॥भवापहंसंसारहरम् ॥ भक्तेष्वित्यनुषंगः ॥ भवंसंसारंभावयतीतितथातम र्थादभक्तेष्वितिद्रष्टव्यम् ॥१३॥ ईश्वरत्वमुपपादयंस्तामसत्वेनप्रसक्तमनादरंवारयति नयस्येति ॥ निरीक्षमाणस्यापिदृष्टिर्मायागुणैर्विषयैश्चित्तवृत्तिभिः ॥ करणैश्च॥अण्वपीषदपिनाज्यतेनलिप्यते॥ किमर्थंनिरीक्षमाणस्यईशेईशनायनियमनाय ॥ ईशनमीट् ॥ संपदादित्वाद्भावेक्विप् ॥ अत्रवैधर्म्येदृष्टांतः॥यथाजितक्रोधवेगानामस्माकंदृष्टिरज्यतेनतथेति ॥ अतआत्मनइंद्रियाणिजिगीषुर्जेतुमिच्छु

इलावृतेतुभगवान्पद्मजाक्षिसमुद्भवः ॥ एकएवभवोदेवोनित्यंवसतिसांगनः ॥ ८ ॥ तत्क्षेत्रेनापरःकश्चित्प्रवेशंवितनोतिच ॥ भवान्याःशापतस्तत्रपुमान् स्त्रीभवतिस्फुटम् ॥ ९ ॥ भवानीनाथकैःस्त्रीणामसंख्येयैर्गणकोटिभिः ॥ संरुध्यमानोदेवेशोदेवंसंकर्षणंभजन् ॥ १० ॥ आत्मनाध्यानयोगेनसर्वभूतहिते च्छया ॥ तांतामसींतुरीयांचमूर्तिंप्रकृतिमात्मनः ॥ ११ ॥ उपधावतेचैकाग्रमनस्काभगवानजः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॐ नमोभगवतेमहापुरुषायसर्वगुण संख्यानायाऽनंतायाऽव्यक्तायनमइति ॥ १२ ॥ भजेभजन्यारणपादपंकजंभगस्यकृत्स्नस्यपरंपरायणम् ॥ भक्तेष्वलंभावितभूतभावनंभवापहंत्वाभवभा वमीश्वरम् ॥ १३ ॥ नयस्यमायागुणकर्मवृत्तिभिर्निरीक्षितोह्यण्वपिदृष्टिरज्यते ॥ ईशेयथानोजितमन्युरंहसाकस्तंनमन्येतजिगीषुरात्मनः ॥ १४ ॥ अ सद्दृशोयःप्रतिभातिमाययाक्षीवेवमध्वासवताम्रलोचनः ॥ ननागवध्वोर्हणईशिरेह्रियायत्पादयोःस्पर्शनधर्षितेंद्रियाः ॥ १५ ॥ यमाहुरस्यस्थितिजन्मसं यमंत्रिभिर्विहीनंयमनंतमृषयः ॥ नवेदसिद्धार्थमिवक्वचित्स्थितंभूमंडलंमूर्धसहस्रधामसु ॥ १६ ॥ यस्याऽऽद्यआसीद्गुणविग्रहोमहान्विज्ञानधिष्ण्योभग वानजःकिल ॥ यत्संभृतोहंत्रिवृतास्वतेजसावैकारिकंतामसमैंद्रियंसृजे ॥ १७ ॥

मुमुक्षुस्तंकोनमन्येतनाद्रियेत॥१४॥ननुसुरामद्याभ्यांम तस्यकुतोदृष्टिर्नाज्यतेतत्राह असदृशोयइति ॥ असतीदृक्दृष्टिर्यस्यतस्य ॥ स्वमाययाक्षीबोमत्तइवयोभयंकरःप्रतिभातिमध्वासवाभ्यामाता म्रलोचनइवचनागवधूविमोहेनतथातथाप्रतिभानंयुक्तमित्याह नेति ॥ पादार्चनेयस्यपादयोःस्पर्शनेनधर्षितंमोहितंइंद्रियंमनोयासांताह्रियालज्जयाभुजाद्यर्हणेनईशिरेनशेकुः ॥ कस्तंनमन्येतेतिपूर्वेणा न्वयः ॥ १५ ॥ यमाहुरिति ॥ अस्यविश्वस्यस्थितिजन्मसंयमहेतुंयमाहुः ॥ अतएवत्रिभिःस्थित्यादिभिर्विहीनम् ॥ अनंतंचयमाहुः॥ऋषयामंत्राः ॥ छंदोनुरोधेनदीर्घपाठेऋकारोदेवमातालक्ष्मीःस चऋषयश्चेत्यर्थः ॥ अनंतत्वंदर्शयति॥ मूर्धसहस्रमेवधामानिस्थानानितेषुकचिदेकदेशेस्थितंभूमंडलंयोनवेद सिद्धार्थंसर्षपमिव तस्मैनमइतिचतुर्थेनान्वयः ॥१६॥ तत्रजन्महेतुत्वंमहदादिद्वारेणप्रपंच यति यस्याद्यइति ॥ यस्यगुणनिमित्तोमहान्नामाविग्रहआसीत् ॥ विज्ञानंसत्त्वंधिष्ण्यमाश्रयोयस्यसः ॥ तस्यचित्तरूपत्वेनसत्त्वप्रधानत्वात्सएवाकिलाधिदैवंवासुदेवाभेदाविवक्षयाभवान् ॥अतोब्रह्माय संभवः ॥ यस्माद्ब्रह्मणःसंभूतोऽहंरुद्रःत्रिवृतागुणेनस्वतेजसाविभूतिरूपेणाऽहंकारेणवैकारिकंदेवतावर्गम् ॥ तामसंभूतवर्गम् ॥ ऐंद्रियमिंद्रियवर्गंच सृजामि ॥ १७ ॥

किंचैतेवयंमहदादयः सर्वंयस्यानुग्रहादिदंब्रह्माण्डंसृजाम ॥ कथंभूताः यस्यमहात्मनोवशेऽस्थिताःसंतोयतःसूत्रेणक्रियाशक्त्यायंत्रिताः प्रोताःशकुंताःपक्षिणइवलौकिकेनसूत्रेणवयमित्युक्तम् ॥ ताना
ह महानहंकारश्चवैकृतादयःपूर्वोक्तावर्गाश्च॥१८॥स्थितिलयहेतुत्वंदर्शयन्प्रणमति यदिति॥येननिर्मितामेतांमायामेवायंजनोंजसावेद नतुतन्निस्तारणयोगमुपायंकर्हिचिदपिवेदेति ॥ स्थितिहेतुत्वंद
र्शयति कीदृशींकर्माण्येवपर्वाणिग्रंथयस्तानिनयतिप्रापयतीतितथातां॥प्रलयहेतुत्वमाह विलीयतेस्मिन्नितिविलयः उदेत्यस्मादित्युदयः विलयश्चोदयश्चात्मास्वरूपंयस्यतस्मैनमः ॥ नन्वत्रत्यश्लो
कानुपूर्व्याविष्णुभागवतोक्तश्लोकानुपूर्व्याश्चैकत्वंकथंसिद्ध्यतीतिचेन्न ॥ एतद्ग्रंथस्याऽत्रत्यविष्णुभागवतग्रंथस्याऽपितत्तद्वर्षस्थितदेवादिभिःकृतोपासनामंत्राणांतैःकृतस्तोत्राणांचाऽनुवादकत्वादनु
वाद्यसमानानुपूर्विकत्वस्यापेक्षितत्वात् ॥ किंचकचित्कचित्पुराणांतरेश्लोकानुपूर्विकत्वस्यपुराणांतरेदृष्टत्वात् ॥ यथानारदपुराणीयमंत्रखंडस्यतंत्रराजस्थयामलस्थश्लोकानुपूर्विकत्वम् ॥ शिवरह
स्यस्थप्रदोषाध्यायस्यब्रह्मोत्तरखंडस्थप्रदोषाध्यायसमानानुपूर्विकत्वं तथाब्रह्मवैवर्तीयप्रकृतिखंडस्यदेवीभागवतनवमस्कंधसमानानुपूर्विकत्वमित्याद्यूह्यम्॥तंत्रेष्वपिबहुषुतंत्रांतरसमानानुपूर्विकत्वमु

एतेवयंयस्यवशेमहात्मनःस्थिताःशकुंताइवसूत्रयंत्रिताः॥ महानहंवैकृततामसेंद्रियाःसृजामसर्वेयदनुग्रहादिदम् ॥१८॥यन्निर्मितांकर्ह्यपिकर्मपर्वणींमायां
जनोऽयंगुरुसर्गमोहितः ॥ नवेदनिस्तारणयोगमंजसातस्मैनमस्तेविलयोदयात्मने॥१९॥नारायणउवाच ॥ एवंसभगवान्रुद्रोदेवंसंकर्षणंप्रभुम्॥इलावृत
मुपासीतदेवीगणसमाहितः॥२०॥तथैवधर्मपुत्रोऽसौनाम्नाभद्रश्रवाइति ॥ तत्कुलस्याऽपिपतयःपुरुषाभद्रसेवकाः॥२१ ॥भद्राश्ववर्षेतांमूर्तिंवासुदेवस्यवि
श्रुताम् ॥ हयमूर्तिभिदातांतुहयग्रीवपदांकिताम्॥२२॥परमेणसमाध्यन्यवारकेणनियंत्रिताम्॥एवमेवचतांमूर्तिंगृणंतउपयांतिच ॥२३॥ भद्रश्रवसऊचुः
॥ ॐनमोभगवतेधर्मायात्मविशोधनायनमइति ॥अहोविचित्रंभगवद्विचेष्टितंघ्नंतंजनोयंहिमिषन्नपश्यति॥ध्यायन्नसद्यर्हिविकर्मसेवितुंनिर्हृत्यपुत्रंपितरंजि
जीविषुः॥ २४॥ वदंतिविश्वंकवयःस्मनश्वरंपश्यंतिचाऽध्यात्मविदोविपश्चितः॥तथापिमुह्यंतितवाऽजमाययासुविस्मितंकृत्यमजंनतोऽस्मितम्॥२५॥वि
श्वोद्भवस्थाननिरोधकर्मतेह्यकर्तुरंगीकृतमप्यपावृतः ॥ युक्तंनचित्रंत्वयिकार्यकारणेसर्वात्मनिव्यतिरिक्तेचवस्तुतः॥२६॥

पलभ्यतएवेति॥१९॥२०॥अथभद्राश्वव
र्षीयसेव्यसेवकभावमुपवर्णयति तथैवेति॥ भद्रश्रवानामधर्मपुत्रोवर्षपतिः॥तत्कुलस्यापिपतयस्तस्मिन्कुलेजायमानाःपुरुषाः कथंभूताः भद्रस्यभद्रनाम्नोवर्षपतेःसेवकास्तेचेत्यर्थः ॥२१॥हयमूर्तिभिदा
हयग्रीवमूर्तिभेदेनाविश्रुतांतांनुतांचहयग्रीवपदांकितांहयग्रीवनाम्नीम् ॥ २२ ॥ समाध्यन्यवारकेणेति॥समाधेरन्यद्बाह्यव्यापारादि तद्वारकेणतन्निवारकेणपरमेणपूजनेननिरंतरंसमाधिनैवनियंत्रितांबद्धां
विषयीकृतामित्यर्थः ॥ गृणंतःस्तुवंतः ॥ उपयांतिचासिद्धिंमूर्तिंवा॥२३॥भद्रश्रवसऊचुरिति॥प्राणभृतउपदधातीतिवद्गुणलक्षणतयातद्योगाद्गुणिषुलिंगसमवायन्यायेनबहुवचनम्॥अहोविचित्रमिति ॥
अयंजनोमिषन्नपिपश्यन्नपिघ्नंतंहिंसंतंमृत्युंनपश्यतीतिभगवद्विचेष्टितमेव॥ तच्चविचित्रम् ॥ अदर्शनेलिंगं पुत्रंवापितरंचवृद्धंमृतंनिर्हृत्यदग्ध्वास्वयंतदुभयधनैर्जिजीविषुर्जीवितुमिच्छतीत्यर्थः ॥ किंधर्मा
र्थंन यर्हियतोऽसत्तुच्छंविषयसुखंसेवितुंविकर्मपापमेवध्यायन्॥२४॥नन्वविद्वान्नपश्यतिकिमत्रचित्रंतत्राह वदंतीति ॥ नश्वरंवदंतिस्मशास्त्रतः ॥ पश्यंतिचसमाधौहेअज तथापिमुह्यंती ॥ एतच्चतवकृ
त्यंचेष्टितंसुविस्मितंअतिविचित्रम् ॥ अतःशास्त्रादिश्रमंविहायतंत्वांअजंनतोस्मि ॥ २५ ॥ इदमपरंचित्रवत्प्रतीयमानमपित्वयिनचित्रमित्याह विश्वोद्भवेति ॥ विश्वोद्भवादिकर्मकर्तुरपिअपगता
आवृत्आवरणंयस्मात्तादृशस्यापितेअंगीकृतंवेदेनत्वायितन्नाचित्रम् ॥ यतोमाययासर्वात्मनिकार्यस्यकारणेस्रष्टरिकर्मयुक्तम् ॥वस्तुतः सर्वव्यतिरिक्तेनिरुपाधावनावृतत्वमकर्तृत्वंचयुक्तम् ॥ २६ ॥

परमेश्वरत्वेनस्तुत्वाप्रस्तुतावतारचरितमाह वेदानिति ॥ तमसादैत्येनतिरस्कृतानपनीतान् ॥ नाचतुरंगश्चनृतुरंगौतद्रूपोविग्रहोयस्य ॥ कवयेब्रह्मणेतदर्थअवितथेहितायसत्यसंकल्पाय ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ देवीलोकेमणिद्वीपे ॥ २९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेष्टमोध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ त्रयोविंशतिभिःपद्यैर्मंत्रहीनैरतःपरम् ॥ वर्षांतर्गतसंसेव्यसेवकत्वमिहोच्यते ॥ १ ॥ १ ॥ असुरः प्रन्हादः ॥ २ ॥ तेजसामपितेजसे ॥ आविराविः अतिप्रकटोभव वीप्सावा ॥ कर्माशयान्कर्मवासनाः ॥ कर्माश्रयानितिपाठेरागादीन् ॥ रंधयनिर्दह ॥ भूयिष्ठाःभूयः ॥ स्वस्त्यस्त्विति ॥ विश्वस्यस्वस्तिप्रार्थनेखलस्याऽपिभवेत् तच्चसाधुपीडांविनानस्यात् अन्योन्यममंगलंध्यायतांचभूतानामन्योन्यघातनंविनानभवेदित्याशंक्याह खलःप्रसीदतु क्रौर्यंत्यजतु ॥ भूतानिचमिथः शिवमेवध्यायंतु ॥ तेषांमनश्चभद्रमुपशमादिकंभजतु ॥ नोस्माकमपिमतिः अपिशब्दाद्भूतानांचमतिःअहैतुकीनिष्कामासती ॥ ३ ॥ माऽगारेति ॥ नःसंगः क्वापिमास्यात् यदिकथंचित्स्यात्तर्हिअगारा

वेदान्युगांतेतमसातिरस्कृतान्रसातलाद्योनृतुरंगविग्रहः ॥ प्रत्याददेवैकवयेऽभियाचतेतस्मैनमस्तेवितथेहितायते ॥ २७ ॥ एवंस्तुवंतिदेवेशंहयशीर्षंहरिंचते ॥ भद्रश्रवसनामानोवर्णयंतिचतद्गुणान् ॥ २८ ॥ एषांचरितमेतद्धियःपठेच्छ्रावयेच्चयः ॥ पापकंचुकमुत्सृज्यदेवीलोकंव्रजेच्चसः ॥ २९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ हरिवर्षेचभगवान्नृहरिःपापनाशनः ॥ वर्ततेयोगयुक्तात्माभक्तानुग्रहकारकः ॥ १ ॥ तस्यतद्दयितंरूपंमहाभागवतोसुरः ॥ पश्यन्भक्तिसमायुक्तःस्तौतितद्गुणतत्त्ववित् ॥ २ ॥ प्रह्लादउवाच ॥ ॐनमोभगवतेनरसिंहायनमस्तेजस्तेजसेआविराविर्भववज्रदंष्ट्रकर्माशयान्रंधयरंधयतमोग्रसॐस्वाहा ॥ अभयंममात्मनिभूयिष्ठाः ॥ ॐक्ष्रौं ॥ स्वस्त्यस्तुविश्वस्यखलःप्रसीदतांध्यायंतुभूतानिशिवंमिथोधिया ॥ मनश्चभद्रंभजतादधोक्षजेआवेश्यतांनोमतिरप्यहैतुकी ॥ ३ ॥ माऽगारदारात्मजवित्तबंधुषुसंगोयदिस्याद्भगवत्प्रियेषुनः ॥ यःप्राणवृत्त्यापरितुष्टआत्मवान्सिद्ध्यत्यदूरान्नतथेंद्रियप्रियः ॥ ४ ॥ यत्संगलब्धंनिजवीर्यवैभवंतीर्थंमुहुःसंस्पृशतांहिमानसम् ॥ हरत्यजोंतःश्रुतिभिर्गतोगजंकोवैनसेवेतमुकुंदविक्रमम् ॥ ५ ॥ यस्याऽस्तिभक्तिर्भगवत्यकिंचनासर्वैर्गुणैस्तत्रसमासतेसुराः ॥ हरावभक्तस्यकुतोमहद्गुणामनोरथेनासतिधावतोवहिः ॥ ६ ॥ हरिर्हिसाक्षाद्भगवान्शरीरिणामात्माझषाणामिवतोयमीप्सितम् ॥ हित्वामहांस्तंयदिसज्जतेगृहेतदामहत्त्वंवयसादंपतीनाम् ॥ ७ ॥

दिषुमास्यात् किंतुभगवत्प्रियेष्वेव ॥ अगारादिसंगेदोषमाह यइति ॥ इंद्रियप्रियोगृहेष्वासक्तः ॥ ४ ॥ भगवत्प्रियसंगेगुणमाहयत्संगेति ॥ येषांभगवत्प्रियाणांसंगाल्लब्धंमुकुंदविक्रमंश्रुतिभिः श्रवणादिभिः संस्पृशतांसंसेवमानानांपुंसामंतर्गतोऽजोमानसंमलंहरति ॥ कथंभूतंविक्रमम् निजमसाधारणंवीर्यंवैभवंप्रभावातिशयोयस्य ॥ तीर्थंतुगंगादिमुहुःसंस्पृशतामंगजंमलंकेवलंहरति ॥ तान्कोवैनसेवेतेत्यन्वयः ॥ ५ ॥ मानसमलापगमेफलमाह यस्येति ॥ अकिंचनानिष्कामामनःशुद्धौहरेर्भक्तिर्भवति ॥ ततश्चतत्प्रसादेसतिसर्वेदेवाःसर्वैर्गुणैर्धर्मज्ञानादिभिःसहतत्रसम्यगासतेनित्यंवसंति ॥ गृहाद्यासक्तस्यतुहरिभक्त्यसंभवात्कुतोमहतांगुणाज्ञानवैराग्यादयोभवंति ॥ असतिविषयसुखेमनोरथेनबहिर्धावतः ॥ ६ ॥ ननुहरिविमुखस्याऽपिगृहाद्यासक्तस्यलोकेमहत्त्वंदृश्यते ॥ सत्यंतत्तूपहासास्पदमितिसहेतुकमाह हरिर्हीति ॥ यथाझषाणांमीनानामीप्सितंतोयमेवात्मा ॥ तेनविनाजीवनाभावात् ॥ महानतिप्रसिद्धोऽपिगृहेयदिसज्जतेतदादंपतीनांमिथुनानांशूद्रादिष्वपिप्रसिद्धंवयसैवकेवलंयन्महत्त्वंतदेवतस्यभवति ॥ नतुज्ञानादिना मिथुनेषुतेषुपूज्यमानेषुस्त्रीभ्यःपुंसांमहत्त्वम् ॥ बालमिथुनेभ्यश्चवृद्धमिथुनानांमहत्त्वं[illegible] ॥ ७ ॥

यस्मादेवंतस्मात्गृहंहित्वाऽकुतोभयंनृसिंहपादंभजतेत्यसुरानुपदिशति तस्मादिति ॥ कीदृशंगृहम् रजस्तृष्णा रागोऽभिनिवेशः रजआदीनांमूलंकारणं॥अतएवसंसृतीनांजन्ममरणादीनाम् चक्रवालंमंडलमविच्छेदोयस्मात् ॥८॥९॥१०॥११॥ सर्वैर्गुणविशेषैःश्रेष्ठवस्तुभिर्विलक्षितोलक्षीकृतआत्मायस्य॥आकूतीनांक्रियाणां चित्तीनांज्ञानानां चेतसांसंकल्पाध्यवसायादीनां विशेषाणांतद्विषयाणाम्॥षोडशकलाअंशाएकादशेंद्रियपंचविषयलक्षणायस्य ॥ छंदोमयायवेदोक्तकर्मप्राप्याय॥अन्नमयायान्नेनोपष्टभ्यत्वात् ॥ अमृतमयायपरमानंदाविष्कारत्वात् ॥सर्वमयायसर्वविषयत्वात् ॥ सहसेओजसेबलायतद्धेतुत्वात्॥त्वत्कामेनैवत्वत्सेवकत्वादहंकृतार्थास्मि॥अन्यकामनयातुत्वामर्चयंत्योनपरिपूर्णमनोरथाःस्युरित्याह स्त्रियइति ॥ स्वतएवहृषीकाणामीश्वरंपतिंसंतंत्वामाराध्य याःस्त्रियोऽन्यंपतिंप्रार्थयंते॥पतिकामानांहिकामाराधनंव्रतेषुप्रसिद्धम्॥तासामपत्यादीनितेपतयोनपातुंशक्ताः॥१२॥ अतस्तेपतयएवनभवंतीत्याह सवाइति॥सचैवंभूतःपतिर्भवानेकएवनाऽन्यः॥योभवानात्मला

तस्माद्रजोरागविषादमन्युमानस्पृहाभयदैन्याधिमूलम् ॥ हित्वागृहंसंसृतिचक्रवालंनृसिंहपादंभजतांकुतोभयम् ॥८॥ एवंदैत्यपतिःसोऽपिभक्त्याऽनुदि
नमीडते ॥ नृहरिंपापमातंगहरिंहृत्पद्मवासिनम् ॥ ९ ॥ केतुमालेचवर्षेहिभगवान्स्मररूपधृक् ॥ आस्तेतद्वर्षनाथानांपूजनीयश्चसर्वदा ॥ १० ॥ एतेनो
पासतेस्तोत्रजालेनचरमाब्धिजा ॥ तद्वर्षनाथासततंमहतांमानदायिका ॥११॥ रमोवाच ॥ ॐह्रांह्रींह्रूंॐनमोभगवतेहृषीकेशायसर्वगुणविशेषैर्विलक्षि
तात्मनेआकूतीनांचित्तीनांचेतसांविशेषाणांचाधिपतयेषोडशकलायच्छंदोमयायान्नमयायामृतमयायसर्वमयायसहसेओजसेबलायकांतायकामायनम
स्तेउभयत्रभूयात् ॥ स्त्रियोव्रतैस्त्वांहृषीकेश्वरंस्वतोह्याराध्यलोकेपतिमाशासतेन्यम् ॥ तासांनतेवैपरिपांत्यपत्यंप्रियंधनायूंषियतोऽस्वतंत्राः॥१२॥स
वैपतिःस्यादकुतोभयःस्वतःसमंततःपातिभयातुरंजनम् ॥ सएकएवेतरथामिथोभयंनैवात्मलाभादधिमन्यतेपरम् ॥ १३ ॥ यातस्यतेपादसरोरुहार्हणंन
कामयेत्साखिलकामलंपटा ॥ तदेवरासीप्सितमीप्सितोर्चितोयद्भग्नयाच्ञाभगवन्प्रतप्यते ॥ १४ ॥ मत्प्राप्तयेऽजेशसुरासुरादयस्तप्यंतउग्रंतपऐंद्रियेधि
यः ॥ ऋतेभवत्पादपरायणान्नमांविंदंत्यहंत्वद्धृदयायतोऽजित ॥ १५ ॥ सत्वंममाऽप्यच्युतशीर्ष्णिवंदितंकरांबुजंयत्त्वदधायिसात्वताम् ॥ बिभर्षिमांल
क्ष्मवरेण्यमाययाकईश्वरस्येहितमूहितुंविभुः ॥ १६ ॥

भात्परमन्यदधिकंनमन्यतेइतरथान्याधीनसुखस्यनस्वतंत्रता॥स्वतंत्रनानात्वेचमंडलेश्वराणामिवमिथोभयंस्यादित्यर्थः॥१३॥किंचनिष्कामभजनेअप्रार्थिताएवसर्वेकामाभवंति सकामभजनेतुकामितमात्रमनित्यंचेत्याह यातस्यतेइति ॥ यास्त्रीतस्योक्तलक्षणस्यतेपादसरोरुहस्यार्हणंपूजामेवकामयेन्नफलांतरम् साखिलेषुकामेषुलंपटासर्वान्कामान्प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ईप्सितमीप्सितःफलांतरंप्रत्युमपेक्षितःसन्अर्चितश्चेत्तर्हितदेवतदेकं रासिददासि ॥ किंचयद्यतःफलभोगानंतरंभग्नायाञ्चावांचितोर्थोयस्याःसाप्रतप्यतेदुःखंप्राप्नोति तदेवरासिनतुनित्यम्॥१४॥ ननुममार्हणेकुतःसर्वकामप्राप्तिस्त्वमेवहिकामार्थिभिःसेव्यसेतत्राह मत्प्राप्तयेइति ॥ मत्प्राप्तयेब्रह्मादयस्तपस्तप्यंतेकुर्वंति ॥ कथंभूताःऐंद्रियेसुखेधीर्येषाम् ॥ अलुक्समासः ॥ तथापिभगवत्पादपरायणादृतेमांनविंदंतिमत्कटाक्षविलसिताविभूतीर्नलभंतेइत्यर्थः ॥ यतस्त्वय्येवहृदयंयस्याःसाऽहंत्वत्परतंत्रत्वात्त्वदनुवर्तिनंविलोकयामिनान्यामित्यर्थः ॥ १५ ॥ इदानींत्वत्कृपांप्रार्थयते सत्वमिति ॥ यद्भजनंविनानकश्चित्पुरुषार्थः ॥ सत्वंत्वदितित्वंयावत्करांबुजंसात्वतांभक्तानांशीर्ष्णिअधायिकृपयान्यस्तंतन्ममापिशीर्ष्णिनिधेहीतिशेषः ॥ कथंभूतंवंदितंसर्वकामवर्षित्वेनसद्भिःस्तुतं ॥ नचमयितवाऽनादरः ॥

यतोहेवरेण्य मांवक्षसिलक्ष्माबिभर्षि ॥ अहोचित्रमेतन्मयिकेवलमादरमात्रं भक्तेषुतुपरमाकृपा ॥ अतईश्वरस्यतवयन्मायायाईहितंतत्कोवितर्कयितुंसमर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ सत्त्वायसत्त्व
प्रधानाय ॥ प्राणायसूत्रात्मने ॥ उरुस्वनोवेदात्मकोनादोयस्य॥ यइदंविश्वंब्राह्मणादिनाम्नाविधिनिषेधालंबनभूतेन वशेअनयत्नियमितवान् सत्वमीश्वरः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ तस्यवाक्तंतिर्नामानीति
॥ १९ ॥ नन्विंद्रादयोवशंनयांतिकुतोऽहंतत्राऽह यमिति ॥ मत्सरएवज्वरोयेषांते ॥ यंहित्वाद्विपदचतुष्पदः सरीसृपंजंगमंस्थावरंच यदत्रदृश्यतेतत्किंचिदपिपातुंनशक्ताः ॥ सत्वमेवप्राणरूपेण
पालकईश्वरश्चेत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ ताअहिंसताहमुक्थमस्म्यहमुक्थमस्मीत्यादि ॥ २० ॥ अवतारचरित्रमाह भवानिति ॥ भवानिमांक्षोणींमयामनुनासहमत्सहितांधृत्वेत्यध्याहारः॥ऊर्मिमा
लिनिप्रलयार्णवे ओजसाउरुक्रमतेविचरति ॥ यद्वा पातुमित्यस्याऽनुषंगः ॥ क्षोणींपातुंक्रमतेउत्सहतेइत्यर्थः ॥ यतःअजः ॥ कीदृशीमौषधीनांवीरुधांचनिधिंआश्रयभूताम् ॥ जगतोयःप्राण

एवंकामंस्तुवंत्येवलोकबंधुस्वरूपिणम् ॥ प्रजापतिमुखावर्षनाथाःकामस्यासिद्धये ॥ १७ ॥ रम्यकेनामवर्षेचमूर्तिंभगवतःपराम् ॥ मात्स्यांदेवासुरैर्वंद्यां
मनुःस्तौतिनिरंतरम् ॥ १८ ॥ मनुरुवाच ॥ ॐनमोमुख्यतमायनमःसत्त्वायप्राणायौजसेबलायमहामत्स्यायनमः ॥ अंतर्बहिश्चाखिललोकपालकैरदृष्ट
रूपोविचरस्युरुस्वनः ॥ सईश्वरस्त्वंयइदंवशेनयन्नाम्नायथादारुमयींनरःस्त्रियम् ॥ १९ ॥ यंलोकपालाःकिलमत्सरज्वराहित्वायतंतोपिपृथक्समेत्यच ॥
पातुंनशेकुर्द्विपदश्चतुष्पदःसरीसृपंस्थाणुयदत्रदृश्यते ॥ २० ॥ भवान्युगांतार्णवऊर्मिमालिनिक्षोणीमिमामोषधिवीरुधांनिधिम् ॥ मयासहोरुक्रमतेज
ओजसातस्मैजगत्प्राणगणात्मनेनमः ॥ २१ ॥ एवंस्तौतिचदेवेशंमनुःपार्थिवसत्तमः ॥ मत्स्यावतारंदेवेशंसंशयच्छेदकारणम् ॥ २२ ॥ ध्यानयोगेनदेव
स्यानिर्धूताशेषकल्मषः ॥ आस्तेपरिचरन्भक्त्यामहाभागवतोत्तमः ॥ २३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेअ० भुवनकोशवर्णनेनवमोध्यायः ॥ ९ ॥
॥ श्रीनारायणउवाच ॥ हिरण्मयेनामवर्षेभगवान्कूर्मरूपधृक् ॥ आस्तेयोगपतिःसोऽयमर्यम्णापूज्यईज्यते ॥ १ ॥ अर्यमोवाच ॥ ॐनमोभगवतेअकूपा
रायसर्वसत्त्वगुणविशेषणायनोपलक्षितस्थानायनमोवर्ष्मणेनमोभूम्नेनमोऽवस्थानायनमस्ते ॥ यद्रूपमेतन्निजमाययार्पितमर्थस्वरूपंबहुरूपरूपितम् ॥ सं
ख्यानयस्यास्त्ययथोपलंभनात्तस्मैनमस्तेऽव्यपदेशरूपिणे ॥ २ ॥ जरायुजंस्वेदजमंडजोद्भिदंचराचरंदेवर्षिपितृभूतमैंद्रियम् ॥ द्यौःखंक्षितिःशैलसरि
त्समुद्रद्वीपग्रहर्क्षेत्यभिधेयएकः ॥ ३ ॥

गणस्तस्यात्मनेनियंत्रे ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ अधीनयैकविंशत्याप्यन्यवर्षांतरेष्वपि ॥ सेव्यसेवकरूपाणांवर्णनंस
म्यगीर्यते ॥ १ ॥ अर्यमापितृगणाधिपतिः ॥ १ ॥ अकूपारायकूर्मायसर्वःसंपूर्णःसत्त्वगुणविशेषणं यस्यनोपलक्षितस्थानंयस्यवारिचरत्वात् ॥ वर्ष्मणेवर्षीयसेकालानवच्छिन्नाय ॥ भूम्नेसर्वग
तायअवस्थानाय आधाराय यद्रूपमिति ॥ निजमाययार्पितंप्रकाशितमेतदर्थस्वरूपंदृश्यंपृथिव्यादियस्यैवंरूपम् यतःपृथङ्नास्ति ॥ कथंभूतम् बहुभीरूपैरूपितंनिरूपितं यस्यचसंख्यानास्ति ॥
कुतः अयथामिथ्यैवोपलंभात् ॥ नहिमरीचिजलमेतावदितिसंख्यातुंशक्यते ॥ अव्यपदेशरूपिणेअनिरुक्तप्रपंचाकाराय ॥ २ ॥ बहुरूपत्वंदर्शयंस्तस्येश्वराद्व्यतिरेकमाह जरायुजमिति ॥ द्वीपग्र
हर्क्षमित्यभिधेयस्त्वमेवैकः नत्वद्व्यतिरिक्तोऽस्ति ॥ सर्वंखल्विदंब्रह्मेत्यादिश्रुतिभिरित्यर्थः ॥ ३ ॥

सप्रपंचतामनूद्यतन्निरासेनप्रणमति यस्मिन्निति ॥ असंख्येयाअनंताविशेषायेषांतानिनामानिरूपाण्याकृतयश्चयस्यतादृशेयस्मिन्त्वयिकविभिःकपिलादिभिरियंचतुर्विंशत्यादिसंख्याकल्पितासतीय
यातत्त्वदृशायेनतत्त्वज्ञानेनाऽपनीयते तस्मैतेसांख्यसिद्धांतरूपायनमः ॥ परमार्थरूपायेतिवा ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ मंत्रैस्तत्त्वेनलिंग्यतेइतितथातस्मै ॥ यज्ञाअयूपाःक्रतवःसयूपास्तद्रूपाय
अतएवमहांतोऽध्वराअवयवभूतायस्य ॥ कर्मणाशुक्लायशुद्धाययज्ञानुष्ठात्रे त्रियुगाय कृतयुगेयज्ञाभावात् ॥ यद्वाकलियुगेछन्नत्वात् ॥८॥ कवयोविद्वांसःविपश्चितोनिपुणाः ॥ गुणेषुदेहेंद्रियादिषुम
थ्नंतिविचिन्वंति ॥ मथ्नाविवेकसाधनेनमनसा ॥ क्रियार्थैःकर्मभिस्तत्फलैश्चगूढम् अप्रकाशमानं दिदृक्षवः ॥ एवंमंथनेईरितःप्रकटितआत्मास्वरूपंयस्यतस्मैनमः ॥९॥ मंथनमेवदर्शयन्नाह द्रव्यक्रि
ययेति ॥ द्रव्यं विषयः ॥ क्रियाइंद्रियव्यापारः ॥ हेतुर्देवता॥ अयनंदेहः ईशःकालः कर्ताअहंकारः॥एतैर्मायागुणैः॥कार्यैरुपलक्षणैर्वस्तुत्वेननिरीक्षितोयआत्मातस्मै अन्वीक्षयाविचारेणअंगैर्यमनिय

यस्मिन्नसंख्येयविशेषनामरूपाकृतौकविभिःकल्पितेयम् ॥ संख्याययातत्त्वदृशापनीयतेतस्मैनमःसांख्यनिदर्शनायते ॥ ४ ॥ एवंस्तुवतिदेवेशमर्यमास
हवर्षपैः ॥ गीयतेचाऽपिभजतेसर्वभूतभवंप्रभुम् ॥ ५ ॥ ततोत्तरेषुकुरुषुभगवान्यज्ञपूरुषः ॥ आदिवाराहरूपोऽसौधरण्यापूज्यतेसदा ॥ ६ ॥ संपूज्यवि
धिवद्देवंतद्भक्त्याऽऽर्द्राऽऽर्द्रहृत्कजा ॥ भूमिःस्तौतिहरिंयज्ञवाराहंदैत्यमर्दनम् ॥ ७ ॥ भूरुवाच ॥ ॐनमोभगवतेमंत्रतत्त्वलिंगाययज्ञक्रतवेमहाध्वरावय
वायमहावराहायनमःकर्मशुक्लायत्रियुगायनमस्ते ॥८॥ यस्यस्वरूपंकवयोविपश्चितोगुणेषुदारुष्विवजातवेदसम् ॥ मथ्नंतिमथ्नामनसादिदृक्षवोगूढंक्रिया
र्थैर्नमईरितात्मने ॥ ९ ॥ द्रव्यक्रियाहेत्वयनेशकर्तृभिर्मायागुणैर्वस्तुभिरीक्षितात्मने ॥ अन्वीक्षयांगातिशयात्मबुद्धिभिर्निरस्तमायाकृतयेनमोऽस्तुते ॥
॥ १० ॥ करोतिविश्वस्थितिसंयमोदयंयस्येप्सितंनेप्सितुरीक्षितुर्गुणैः ॥ मायायथायोभ्रमतेतदाश्रयंग्रावणोनमस्तेगुणकर्मसाक्षिणे ॥११॥ प्रमथ्यदैत्यं
प्रतिवारणंमृधेयोमांरसायाजगदादिसूकरः ॥ कृत्वाग्रदंष्ट्रेनिरगादुदन्वतःक्रीडन्निवेभःप्रणताऽस्मितंविभुम् ॥ १२ ॥ किंपुरुषेवर्षेऽस्मिन्भगवंतंदाशरथिं
चसर्वेशम् ॥ सीतारामंदेवंश्रीहनुमानादिपूरुषःस्तौति ॥ १३ ॥ हनुमानुवाच ॥ ॐनमोभगवतेउत्तमश्लोकायनमइति ॥ आर्यलक्षणशीलव्रतायनमउप
शिक्षितात्मनेउपासितलोकायनमः ॥ साधुवादनिकषणायनमोब्रह्मण्यदेवायमहापुरुषायमहाभागायनमइति ॥ यत्तद्विशुद्धानुभवात्ममेकंस्वतेजसाध्व
स्तगुणव्यवस्थम् ॥ प्रत्यक्प्रशांतंसुधियोपलंभनंह्यनामरूपंनिरहंप्रपद्ये ॥ १४ ॥ मादिभिरतिशयात्मानिश्चयवतीबुद्धिर्येषांतैः ॥ निरस्तामायानिर्मिताआकृति

यस्मात्तस्मै ॥ १० ॥ तदेवंनिर्गुणरूपेणनत्वापरमेश्वररूपेणप्रणमति करोतीति ॥ यस्येक्षितुर्जीवार्थमीप्सितमत्यंतानिच्छायामीक्षणायोगात् ॥ स्वार्थंतुनेप्सितम् ॥ विश्वस्थित्यादिस्वगुणैर्मा
याकरोति ॥ तस्याजडत्वेपिपरमेश्वरसन्निधानात्प्रवृत्तिंदृष्टांतेनाऽऽह यथाऽयोलोहंग्राव्णोऽयस्कांतादिनिमित्तात् भ्रमति ॥ तदाश्रयंतदभिमुखम् ॥ सद्गुणानांकर्मणांजीवादृष्टानांचसाक्षिणेतस्मै
नमः ॥ ११ ॥ अवतारचरित्रमाह प्रमथ्येति ॥ योजगतामादिःकारणभूतःसूकरःमांपृथ्वीमग्रदंष्ट्रेदंष्ट्राग्रेकृत्वारसातलादारभ्यउदन्वतःप्रलयार्णवात्इभोगजइवनिरगात् ॥ ततश्चप्रतिगजतुल्यंदैत्यं
प्रमथ्य यःक्रीडन्स्थितः तंविभुंप्रणतास्मीत्यन्वयः ॥१२॥ किंपुरुषेइत्यार्याच्छंदः ॥१३॥ आर्याणिलक्षणानिशीलंव्रतंचयस्मिन् ॥ उपशिक्षितात्मनेसंयतचित्ताय उपासितोनुसृतोलोकोयेन ॥ सा
धुवादः साधुत्वप्रसिद्धिस्तस्यनिकषणायनिकषाश्मवन्निर्धारणस्थानाय परमसीम्नेइत्यर्थः ॥श्रीरामंपरमार्थरूपेणप्रणमति यत्तदिति ॥ यदेकंवेदांतेषुप्रसिद्धंतत्त्वंतत्प्रपद्ये ॥ कथंभूतं विशुद्धश्चासावनु

भवश्चसएवआत्मास्वरूपंयस्य॥ विशुद्धत्वेहेतुः प्रशांतं ॥ तत्रापिहेतुः स्वतेजसास्वरूपप्रकाशेनध्वस्तागुणानांविविधाजाग्रदाद्यवस्थायास्मिन् ॥ अनुभवमात्रत्वेहेतुः प्रत्यक्दृश्यादन्यत्तत्कुतःअनाम
रूपम् ॥ १४ ॥ ननुएवंभूतस्याऽपिजीवस्योक्तसर्वविपर्ययोदृश्यतेतत्राऽह मर्त्येति ॥ विभोर्मर्त्यावतारस्तुरक्षसोरावणस्यवधाय तस्यमनुष्यादन्यतोऽवध्यत्वात् ॥ नकेवलमेतावदेव किंतु ॥ इहसं
सारेस्त्रीसंगादिकृतंदुःखंदुर्वारमितिमर्त्यानांशिक्षणंचशिक्षार्थमपीत्यर्थः ॥ अन्यथास्वेस्वरूपेरममाणस्येश्वरस्यसीताविरहकृतानिव्यसनानिकुतःस्युः ॥ १५ ॥ विषयासक्त्यभावेनव्यसनानर्हत्वमु
पपादयति नेति ॥ नवैसभगवांस्त्रिलोक्यांकापिसक्तः ॥ यतआत्मवतांधीराणामात्मासुहृत्तमश्च अतोनस्त्रीकृतंमोहंप्राप्नुयात् ॥ नलक्ष्मणंच ॥ देवदूतेनश्रीरामंमंत्रयताविज्ञापितमत्रागतस्त्वयावध्यइति त
दैवद्वारिस्थितंलक्ष्मणंदुर्वाससमागतंविज्ञापयितुंप्रविष्टंहंतुमुद्यतोवसिष्ठवाक्यात्तत्याज तच्चनयुज्येतेत्यर्थः ॥१६॥ अतःश्रीरामएवसर्वैःसेव्यइतिवक्तुंनतस्यतोषहेतुःसत्कुलजन्मादि किंतुभक्तिरेवेत्याह

मर्त्यावतारस्त्विहमर्त्यशिक्षणंरक्षोवधायैवनकेवलंविभोः ॥ कुतोऽन्यथास्याद्रमतःस्वआत्मनःसीताकृतानिव्यसनानीश्वरस्य॥ १५ ॥ नवैसआत्मात्मव
तांसुहृत्तमःसक्तस्त्रिलोक्यांभगवान्वासुदेवः ॥ नस्त्रीकृतंकश्मलमश्नुवीतनलक्ष्मणंचापिविहातुमर्हति ॥ १६ ॥ नजन्मनूनंमहतोनसौभगंनवाङ्नबुद्धिर्नाकृ
तिस्तोषहेतुः॥ तैर्यद्विसृष्टानपिनोवनौकसश्चकारसख्येवतलक्ष्मणाग्रजः ॥ १७ ॥ सुरोऽसुरोवाप्यथवानरोनरःसर्वात्मनायःसुकृतज्ञमुत्तमम् ॥ भजेतरा
मंमनुजाकृतिंहरिंयउत्तराननयत्कोसलान्दिवम् ॥ १८ ॥ नारायणउवाच ॥ एवंकिंपुरुषेवर्षेसत्यसंधंदृढव्रतम् ॥ रामंराजीवपत्राक्षंहनुमान्वानरोत्तमः
॥१९॥ स्तौतिगायतिभक्त्याचसंपूजयतिसर्वशः॥ यएतच्छृणुयाच्चित्रंरामचंद्रकथानकम् ॥ २० ॥ सर्वपापविशुद्धात्मायातिरामसलोकताम् ॥ इतिश्रीदे
वीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ भारताख्येचवर्षेऽस्मिन्नहमादिजपूरुषः ॥ तिष्ठामिभवताचैवस्तव
नंक्रियतेऽनिशम् ॥१॥ नारदउवाच॥ ॐनमोभगवतेउपशमशीलायोपरतानात्म्यायनमोऽकिंचनवित्तायऋषिऋषभायनरनारायणायपरमहंसपरमगुरवे
आत्मारामाधिपतयेनमोनमइति॥कर्तास्यसर्गादिषुयोनवध्यतेनहन्यतेदेहगतोपिदैहिकैः॥द्रष्टुर्नदृग्यस्यगुणैर्विदूष्यतेतस्मैनमोऽसक्तविविक्तसाक्षिणे॥२॥

नजन्मेति॥महतःपुरुषाज्जन्ममहतःश्रीरामचंद्रस्येतिवा सौभगंसौंदर्यंआकृतिर्जातिः ॥यद्यस्मात्तैर्जन्मादिभिर्विसृष्टान्त्यक्तानपिनोवनेचरान्वताहोलक्ष्मणस्याग्रजोपिसखित्वेकृतवान् ॥१७॥ तस्मात्सु
रोवान्योवायःकोपिश्रीराममेवसर्वप्रकारेणभजेत ॥ सुकृतज्ञंअल्पीयस्यापिभजनेबहुमानिनम् ॥ उत्तरान्कोसलानयोध्यावासिनः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेदशमो
ऽध्यायः ॥ १० ॥ छ ॥ अर्धाधिकैश्चद्वात्रिंशत्पद्यैरथयथातथम् ॥ अन्यवर्षक्रमप्राप्तासेव्यसेवकतोच्यते ॥ १ ॥ अहंनारायणएव आदिजेतिनारदसंबोधनंकर्मधारयोवा ॥अहंतिष्ठामि॥भवताममस्तव
नंक्रियतइत्यन्वयः ॥ १ ॥ नारदस्तोत्रमाहॐनमइति मंत्रमिमंजपतिनारदइत्यर्थः ॥ उपरतानात्म्यायनिरहंकारायेत्यर्थः ॥ असक्तश्चासौविविक्तश्चसाक्षीतस्मैनमः ॥ असक्तत्वंदर्शयति ॥ अस्य
विश्वस्यसर्गादिषुकर्तापियोनवध्यते अहंकर्त्तेतिनमन्यते विविक्तत्वमाह॥ देहगतोपिदैहिकैःक्षुत्पिपासादिभिर्योनहन्यतेनाभिभूयते साक्षित्वमाह यस्यद्रष्टुरपिसतोदृष्टिर्गुणैर्दृश्यैर्नदूष्यतेनाविक्रियते॥२॥

योगकौशलंनिरूपयन्योगंप्रार्थयते इदमितित्रिभिः ॥ हेयोगेश्वराहिरण्यगर्भोयद्योगनैपुणंजगादइदमेवतत्किंजन्मप्रभृतिभक्त्यांतकालेपुमांस्त्वयिमनोधारयेदितियत् ॥ कथंभूतःसन्उज्झितंदुष्कलेवरंतदभिमानोयेन ॥ ३ ॥ अन्यथातस्यशास्त्राभ्यासादिश्रमोऽव्यर्थइत्याह यथेति ॥ ऐहिकामुष्मिककामेषुलंपटोमूर्खः सुतादिषुयोगक्षेमंविचिंतयन् कुत्सितस्यकलेवरस्यात्ययात्मृत्योर्यथाशंकेत तथाविद्वानपिसन्यःशंकेततस्ययत्नःश्रमएव ॥ ४ ॥ यस्माद्विदुषोपीयमेवदशातत्तस्माद्धेप्रभोअधोक्षज त्वमेवनोयोगंविधेहि ॥ कीदृशं त्वयिस्वभावंसहजवासनारूपंयेनयोगेनवयंत्वन्मायया नःकुकलेवरे

इदंहियोगेश्वरयोगनैपुणंहिरण्यगर्भोभगवान्जगादयत् ॥ यदंतकालेत्वयिनिर्गुणेमनोभक्त्यादधीतोज्झितदुष्कलेवरः ॥ ३ ॥ यथैहिकामुष्मिककामलंपटःसुतेषुदारेषुधनेषुचिंतयन् ॥ शंकेतविद्वान्कुकलेवरात्ययाद्यस्तस्ययत्नःश्रमएवकेवलम् ॥४॥ तन्नःप्रभोत्वंकुकलेवरार्पितांत्वन्माययाहंममतामधोक्षज ॥ भिंद्यामयेनाशुवयंसुदुर्भिदांविधेहियोगंत्वयिनः स्वभावम् ॥ ५ ॥ एवंस्तौतिसदादेवंनारायणमनामयम् ॥ नारदोमुनिशार्दूलःप्रज्ञाताखिलसारहृक् ॥ ६ ॥ अस्मिन्वैभारतेवर्षेसरिच्छैलास्तुसंतिहि ॥ तान्प्रवक्ष्यामिदेवर्षेशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ ७ ॥ मलयोमंगलप्रस्थोमैनाकश्चत्रिकूटकः ॥ ऋषभःकुटकःकोल्लःसह्योदेवगिरिस्तथा ॥८॥ ऋष्यमूकश्चश्रीशैलोव्यंकटाद्रिर्महेंद्रकः ॥ वारिधारश्चविंध्यश्चशुक्तिमानृक्षपर्वतः ॥९॥ पारियात्रस्तथाद्रोणश्चित्रकूटगिरिस्तथा ॥ गोवर्धनोरैवतकःककुभोनीलपर्वतः ॥ १० ॥ गौरमुखश्चेंद्रकीलोगिरिःकामगिरिस्तथा ॥ एतेचान्येप्यसंख्यातागिरयोवहुपुण्यदाः ॥ ११ ॥ एतदुत्पन्नसरितःशतशोथसहस्रशः ॥ पानावगाहनस्नानदर्शनोत्कीर्तनैरपि ॥ १२ ॥ नाशयंतिचपापानित्रिविधानिशरीरिणाम् ॥ ताम्रपर्णीचंद्रवशाकृतमालावटोदका ॥ १३ ॥ वैहायसीचकावेरीवेणाचैवपयस्विनी ॥ तुंगभद्राकृष्णवेणाशर्करावर्तकातथा ॥१४॥ गोदावरीभीमरथीनिर्विंध्याचपयोष्णिका ॥ तापीरेवाचसुरसानर्मदाचसरस्वती ॥ १५ ॥ चर्मण्वतीचसिंधुश्चअंधशोणौमहानदौ ॥ ऋषिकुल्यात्रिसामाचवेदस्मृतिमहानदी ॥ १६ ॥ कौशिकीयमुनाचैवमंदाकिनीदृषद्वती ॥ गोमतीसरयूरोधवतीसप्तवतीतथा ॥ १७ ॥ सुषोमाचशतद्रुश्चचंद्रभागामरुद्वृधा ॥ वितस्ताचअसिक्नीचविश्वाचेतिप्रकीर्तिताः ॥ १८ ॥ अस्मिन्वर्षेलब्धजन्मपुरुषैःस्वस्वकर्मभिः ॥ शुक्ललोहितकृष्णाख्यैर्दिव्यमानुषनारकाः ॥ १९ ॥ भवंतिविविधाभोगाःसर्वेषांचनिवासिनाम् ॥ यथावर्णविधानेनाऽपवर्गोभवतिस्फुटम् ॥ २० ॥

अर्पितामहंममतांशीघ्रंभिंद्यांत्यजेम ॥ सुदुर्भिदामुपायांतरैःसर्वथात्यक्तुमशक्याम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ वेदस्मृतिश्चमहानदीचेतिद्वंद्वः ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ १८ ॥ शुक्ललोहितकृष्णाख्यैःसात्त्विकराजसतामसैःस्वकर्मभिर्यथाक्रमंदिव्यमानुषनारकाभोगाभवंतीत्युत्तरेणान्वयः ॥ १९ ॥ एवमेवसर्वेषां वनिवासिनांकर्मवैचित्र्यादनुभूयमानाविविधाभोगाभवंतीत्यर्थः ॥ यथावर्णेति ॥ यस्यवर्णस्ययद्विधानंमोक्षप्रकारः ॥ संन्यासवानप्रस्थादितदनतिक्रमेणाऽस्मिन्नेववर्षेनृणामपवर्गश्चभवति ॥ एतच्चकर्मादिबहुसाधनसंभवाभिप्रायेणोक्तम् ॥ नत्वन्यत्रापवर्गाभावेन तदुपर्यपिबादरायणः संभवादितिदेवानामपिमोक्षस्यसूचितत्वात् ॥ २० ॥

एतदेवप्राधान्यमस्यवर्षस्य ॥ किंतत् ॥ कार्यस्यसिद्धितः सार्वविभक्तिकस्तसिः ॥ अनायासेनेश्वरप्रसादरूपकार्यसिद्धिस्वरूपमित्यर्थः ॥ अनेनहिसर्वलोकापेक्षयाऽयंलोकःप्रधानइतिस्वर्गवा
सिनोपिवदंति ॥ २१ ॥ किंस्वर्गवासिनोपिवदंतितत्राह अहोइति ॥ अमीषामेभिःउतस्वित्अथवास्वयमेवसाधनंविनैवहरिरेषांप्रसन्नोऽभूत् ॥ एवंभूतस्यपुण्यस्यदुष्करत्वात् ॥ भारताजिरेभारतांग
णे नःकेवलंस्पृहैव यत्रतन्मुकुंदसेवोपयोगिजन्मनृषुलब्धम् ॥२२॥ स्पृहामेवाह किमित्यादिसप्तभिः ॥ दुष्करैः क्रत्वादिभिर्नः फल्गुनातुच्छेनद्युजयेनस्वर्गप्राप्त्याकिं नकिंचित्फलम् ॥ कुतः यत्र
नारायणपादपंकजस्मृतिर्नास्ति ॥ प्रत्युत अतिशयितादिंद्रियोत्सवाद्रागःतत्प्रमुष्टाऽभूत् ॥ २३ ॥ क्षणमल्पमेवायुर्येषां वरत्वेहेतुः ॥ मर्त्येनापिदेहेनक्षणेनैवकालेनकृतंकर्मसंन्यस्यहरेःपदंसम्यग्यांति
॥ २४ ॥ अतोयत्रवैकुंठकथामृतनद्योनसंति तदाश्रयाःकथापगाश्रयाःमहांतोनृत्याद्युत्सवायेषुतादृशायज्ञेशस्यमखाश्चपूजाः ससुरेशस्यब्रह्मणोपिलोकोनसेव्यताम् ॥ २५ ॥ अमुमुक्षून्नरान्निंदति प्रा

एतदेवचवर्षस्यप्राधान्यंकार्यसिद्धितः ॥ वदंतिमुनयोवेदवादिनःस्वर्गवासिनः ॥ २१॥ अहोअमीषांकिमकारिशोभनंप्रसन्नएषांस्विदुतस्वयंहरिः ॥ यैर्ज
न्मलब्धंनृषुभारताजिरेमुकुंदसेवौपयिकंस्पृहाहिनः ॥२२॥ किंदुष्करैर्नःक्रतुभिस्तपोव्रतैर्दानादिभिर्वाद्युजयेनफल्गुना ॥ नयत्रनारायणपादपंकजस्मृतिः
प्रमुष्टातिशयेंद्रियोत्सवात् ॥२३॥ कल्पायुषांस्थानजयात्पुनर्भवात्क्षणायुषांभारतभूजयोवरम् ॥ क्षणेनमर्त्येनकृतंमनस्विनःसंन्यस्यसंयांत्यभयंपदंहरेः ॥
॥ २४ ॥ नयत्रवैकुंठकथासुधापगानसाधवोभागवतास्तदाश्रयाः ॥ नयत्रयज्ञेशमखामहोत्सवाःसुरेशलोकोपिनवैससेव्यताम् ॥ २५ ॥ प्राप्तानृजातिं
त्विहयेचजंतवोज्ञानक्रियाद्रव्यकलापसंभृताम् ॥ नवैयतेरन्नपुनर्भवायतेभूयोवनौकाइवयांतिबंधनम् ॥ २६ ॥ यैःश्रद्धयाबर्हिषिभागशोहविर्निरुप्तमिष्टं
विधिमंत्रवस्तुतः ॥ एकःपृथङ्नामभिराहुतोमुदागृह्णातिपूर्णःस्वयमाशिषांप्रभुः ॥२७॥ सत्यंदिशत्यर्थितमर्थितोनृणांनैवार्थदोयत्पुनरर्थितायतः ॥ स्व
यंविधत्तेभजतामनिच्छतामिच्छापिधानंनिजपादपल्लवम् ॥ २८ ॥ "यद्यत्रनःस्वर्गसुखावशेषितंस्विष्टस्यपूर्तस्यकृतस्यशोभनम् ॥ तेनाऽजनाभे
स्मृतिमज्जन्मनःस्याद्वर्षेहरिर्भजतांशंतनोति ॥१॥" नारायणउवाच ॥ एवंस्वर्गगतादेवाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ प्रवदंतिचमाहात्म्यंभारतस्यसुशोभनम्
॥ २९ ॥ जंबुद्वीपस्यचाऽष्टौहिउपद्वीपाःस्मृताःपरे ॥ हयमार्गान्विशोधद्भिःसागरैःपरिकल्पिताः ॥३०॥ स्वर्णप्रस्थश्चंद्रशुक्रआवर्तनरमाणकौ ॥ मंदरो
पाख्यहरिणौपांचजन्यस्तथैवच ॥ ३१ ॥

प्ताइति ॥ ज्ञानंचतदर्थाःक्रियाश्चतदर्थानिद्रव्याणिचतेषांकलापेनसंभृतांसंपूर्णाम् ॥ अपुनर्भवायमोक्षायवनौकाइववनौकसः ॥ पक्षिणोयथालुब्धकात्मुक्ताअपिपुनर्यदियस्मिन्नेववृक्षेप्रसक्ताविहरंतित
र्हियथाबध्यंतेतद्वत् ॥२६॥ अहोभारतवासिनांभाग्यमित्याहुः यैरिति ॥ अग्नयेजुष्टंनिर्वपामिइंद्रायजुष्टंनिर्वपामि इत्येवंभागशोनिरुप्तंपृथक्कृतम् ॥ कथम् विधानप्रकारेणमंत्रेण वस्तुतश्चपुरोडाशादिभेदेन
इष्टांदेवतामुद्दिश्यत्यक्तंनिरुप्तंचममेदमितिस्वकृत्यत्यागानंतरमश्नातीत्यर्थः ॥ पृथक्इंद्रादिनामभिराहुतआहूतः ॥ आशिषांप्रभुःस्वयंपूर्णोपिहरिः ॥२७॥ तत्रापिनिष्कामाःकृतार्थाइत्याहुः सत्यमिति ॥
प्रार्थितःसन्नर्थितंददातीतिसत्यम् ॥ अथापिपरमार्थदोनभवत्येव ॥ यद्यस्माद्यतोदत्तानंतरंपुनरप्यर्थिताभवति ॥ ननुनार्थितश्चेत्किमपिनदद्यादित्याशंक्याह अनिच्छतांनिष्कामानांतुइच्छानांपि
धानमाच्छादकम् ॥ सर्वकामपरिपूरकंनिजपादपल्लवंस्वयमेवसंपादयति ॥ २८ ॥ २९ ॥ हयमार्गानपहृताश्वमार्गान्विशोधद्भिरन्वेषमाणैः ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ छ ॥ अर्धाधिकैश्चसप्तत्रिंशद्भिःपद्यैरतःपरम् ॥ द्वीपांतरसमाचारोयथावदभिवर्ण्यते ॥१॥ तावताळक्षविस्तारेण ॥१॥
जंबुद्वीपेनयथामेरुर्वेष्टितस्तथाद्विगुणविस्तारेणविशालेनप्लक्षद्वीपेनक्षारोदधिर्वेष्टितः ॥ २ ॥ यथापरिखाबाह्योपवनेनवेष्टयतेतद्वत् ॥ तस्मिन्प्लक्षाख्येद्वीपेप्लक्षाख्यःप्लक्षनामकोवृक्षोजंबुद्वीपस्थजंबु
वृक्षप्रमाणेनसमानोन्नाहविस्तारःस्वयंतिष्ठति ॥ कथंभूतोहिरण्मयोहिरण्यकांतिः ॥ द्वीपरूपंनामतद्धारयतिद्वीपाख्याकारः ॥ तन्नाम्नैवहितद्वीपंप्रसिद्धमित्यर्थः ॥ द्वीपशब्दोनपुंसकोपि ॥ ३ ॥ तत्रै
वतद्वृक्षाधएवाग्निर्मूर्तिमांस्तिष्ठति ॥ लोकानांदेवीधर्मानुपदिशन्स्वयंचदेव्याराधनंकुर्वन्नित्यनुक्तमपिपूर्वग्रंथानुरोधेनोन्नेयम् ॥ कोसावग्निस्तत्राह सप्तजिह्वइतिस्मृतोयःसोग्निरित्यर्थः ॥ प्रियव्रतात्मजइ
त्यस्यतुतदुत्तरश्लोकस्थेनेध्मजिह्वइत्यनेनान्वयः ॥ तदुक्तंविष्णुभागवते ॥ यत्राग्निरुपास्तेसप्तजिह्वस्तस्याधिपतिःप्रियव्रतात्मजइध्मजिह्वइति ॥ ४ ॥ सःतद्वीपाधिपतिरिध्मजिह्वःस्वंद्वीपंसप्तधाविभ

सिंहलश्चैवलंकेतिउपद्वीपाष्टकंस्मृतम् ॥ जंबुद्वीपस्यमानंहिकीर्तितंविस्तरेणच ॥ ३२ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिप्लक्षादिद्वीपषट्कम् ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभाग
वतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ जंबुद्वीपोयथाचाऽयंयत्प्रमाणेनकीर्तितः॥ तावतासर्वतःक्षारोदधिना
परिवेष्टितः ॥ १ ॥ जंब्वाख्येनयथामेरुस्तथाक्षारोदकेनच ॥ क्षारोदधिस्तुद्विगुणप्लक्षाख्येनोपवेष्टितः ॥ २ ॥ यथैवपरिखाबाह्योपवनेनहिवेष्टयते ॥ प्ल
क्षाख्यश्चस्वयंजंबुप्रमाणोद्वीपरूपधृत् ॥ ३ ॥ हिरण्मयोऽग्निस्तत्रैवतिष्ठतीतिविनिश्चयः ॥ प्रियव्रतात्मजस्तत्रसप्तजिह्वइतिस्मृतः ॥ ४ ॥ अग्निस्तदधिप
स्त्विध्मजिह्वःस्वंद्वीपमेवच ॥ विभज्यसप्तवर्षाणिस्वपुत्रेभ्योददौविभुः ॥५॥ स्वयमात्मविदांमान्यांयोगचर्यासमाश्रितः॥तेनैवचाऽऽत्मयोगेनभगवंतमुपा
गतः ॥ ६ ॥ शिवंचयवसंभद्रंशांतंक्षेमामृतेतथा ॥ अभयंचेतिसप्तैवतद्वर्षाणिसदेक्षताम् ॥७॥ तेषुप्रोक्तानदीःसप्तगिरयःसप्तचैवहि॥अरुणानृम्णांगिरसी
सावित्रीसुप्रभातिका ॥८॥ ऋतंभरासत्यंभराइतिनद्यःप्रकीर्तिताः ॥ मणिकूटोवज्रकूटइंद्रसेनस्तथैवच॥९॥ज्योतिष्मान्वैसुपर्णश्चहिरण्यष्ठीवएवच ॥ मे
घमालइतिख्याताःप्लक्षद्वीपस्यपर्वताः॥१०॥नदीनांजलमात्रेणदर्शनस्पर्शनादिभिः॥निर्धूताशेषरजसोनिस्तमस्काःप्रजास्तथा ॥११॥ हंसश्चैवपतंगश्चऊ
र्ध्वायनइतीवच ॥ सत्यांगसंज्ञाश्चत्वारोवर्णाःप्लक्षस्यद्वीपके ॥ १२ ॥ सहस्रायुःप्रमाणाश्चविविधोपमदर्शनाः ॥ स्वर्गद्वारंत्रयीविद्याविधिनार्कयजंतिते
॥ १३ ॥ प्रत्नस्यविष्णोरूपंचसत्यर्तस्यचब्रह्मणः ॥ अमृतस्यचमृत्योश्चसूर्यमात्मानमीमहि ॥ १४ ॥

ज्यतानिसप्तवर्षाणिसप्तखंडानिस्वपुत्रेभ्योवक्ष्यमाणेभ्योददौ ॥ ५ ॥ भगवंतंपरब्रह्मात्मकमुपागतःप्राप्तइत्यर्थः ॥ ६ ॥ तत्रयान्येवतत्पुत्रनामानितान्येवतद्वर्षनामानिबोध्यानीत्यभिप्रायेणवर्षनामा
न्याह शिवमिति ॥ भद्रंसुभद्रम् ॥ क्षेमामृतेक्षेममममृतंचेत्यर्थः ॥ ७ ॥ नदीरित्यत्रवाछंदसीतिपूर्वसवर्णदीर्घः ॥ सुप्रभातिकासुप्रभाता ॥८॥९॥१०॥ ११ ॥ हंसादयोब्राह्मणादिस्थानीयावर्णाः ॥
॥१२॥मानसोत्तरस्यमंडलाकारत्वोक्तेः एतेप्लक्षादिपंचद्वीपेषुवर्षाद्रयस्तिर्यग्रेखाकाराउभयतोब्धिस्पृशंतइतिगम्यते ॥ अन्यथासप्तभिः सप्तवर्षविभागासंभवात् ॥ वैष्णवे वर्षाणांपूर्वादिक्रमोक्तेश्च ॥
स्वर्गद्वारंतन्नामकम् त्रयीविद्याविधानेनवैदिकमार्गेण ॥ १३ ॥ प्रत्नस्येति ॥ प्रत्नस्यपुराणस्यपुरुषस्यविष्णोर्यद्रूपंतंसूर्यमीमहीतिशरणंव्रजेम ॥ कथंभूतंसत्यादीनामात्मभूतमधिष्ठातारम् ॥ तत्रस
त्यमनुष्ठीयमानोधर्मःऋतंप्रतीयमानोधर्मः ॥ ब्रह्मणस्तद्बोधकस्यधर्मस्याऽमृतस्यशुभफलस्यमृत्योरशुभफलस्य ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ औत्पत्तिकीस्वाभाविकी ॥ १६ ॥ अस्मात्प्लक्षद्वीपात्द्विगुणविस्तारः ॥ १७ ॥ समानेनशाल्मलीद्वीपसमानेनमानेनशाल्मलीवृक्षः प्लक्षसमानमानः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥
॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ श्रुतधरादयश्चत्वारोब्राह्मणादिस्थानीयावर्णाः ॥ २५ ॥ स्वगोभिः स्वरश्मिभिः ॥ अन्नमितिशेषः ॥ कृष्णशुक्लयोःपक्षयोःपितृदेवेभ्योविभजन्नित्यन्वयः ॥ २६ ॥ सुरो

प्लक्षादिषुचसर्वेषुपंचद्वीपेषुनारद ॥ आयुरिंद्रियमोजश्चबलंबुद्धिःसहोऽपिच ॥१५॥ विक्रमःसर्वलोकानांसिद्धिरौत्पत्तिकीसदा ॥ प्लक्षद्वीपात्परंचेक्षुरसोदः सरितांपतिः ॥ १६ ॥ प्लक्षद्वीपंसमग्रंचपरिवार्यावतिष्ठते ॥ शाल्मलाख्यस्ततोद्वीपश्चाऽस्माद्द्विगुणविस्तरः॥१७ ॥समानेनसुरोदेनसिंधुनापरिवेष्टितः ॥ यत्रवैशाल्मलीवृक्षःप्लक्षायामःप्रकीर्तितः ॥ १८ ॥ स्थानंतत्पक्षिराजस्यगरुडस्यमहात्मनः ॥ तस्यद्वीपस्यनाथोहियज्ञबाहुःप्रियव्रतात् ॥ १९ ॥ जातः सएवसप्तभ्यःस्वपुत्रेभ्योददौधराम् ॥ तद्वर्षाणांचनामानिकथितानिनिबोधत ॥२०॥ सुरोचनंसौमनस्यंरमणंदेववर्षकम् ॥ पारिभद्रंतथाचाऽप्यायनंवि ज्ञातनामकम् ॥२१॥ तेषुवर्षाद्रयःसप्तसप्तैवसरितःस्मृताः ॥ सरसःशतशृंगश्चवामदेवश्चकंदकः ॥२२॥ कुमुदःपुष्पवर्षश्चसहस्रश्रुतिरेवच ॥एतेचपर्वताः सप्तनदीनामानिचोच्यते ॥ २३ ॥अनुमतिःसिनीवालीसरस्वतीकुहूस्तथा ॥ रजनीचैवनंदाचराकेतिपरिकीर्तिताः ॥ २४ ॥ तद्वर्षपुरुषाःसर्वेचातुर्वर्ण्यस माह्वयाः ॥ श्रुतधरोवीर्यधरोवसुंधरइषुंधरः ॥ २५ ॥ भगवंतंवेदमयंयजंतेसोममीश्वरम् ॥ स्वगोभिःपितृदेवेभ्योविभजन्कृष्णशुक्लयोः ॥ २६ ॥ सर्वासां चप्रजानांचराजासोमःप्रसीदतु ॥ एवंसुरोदाद्द्विगुणःस्वमानेनप्रकीर्तितः ॥ २७ ॥ घृतोदेनावृतःसोऽयंकुशद्वीपःप्रकाशते ॥ यस्मिन्नास्तेकुशस्तंबोद्वीपा ख्याकारणोज्वलन् ॥२८॥ स्वशष्परोचिषाकाष्ठाभासयन्परितिष्ठते ॥ हिरण्यरेतास्तद्वीपपतिःप्रैयव्रतःस्वराट् ॥ २९ ॥ स्वपुत्रेभ्यश्चसप्तभ्यस्तंद्वीपंसप्त धाऽभजत् ॥ वसुश्चवसुदानश्चतथादृढरुचिःपरः ॥ ३० ॥ नाभिगुप्तस्तुत्यव्रतौविविक्तभामदेवकौ ॥ तेषांवर्षेषुसप्तैवसीमागिरिवराःस्मृताः ॥३१॥ नद्यः सप्तैवसंतीहतन्नामानिनिबोधत ॥ चक्रस्तथाचतुःशृंगःकपिलश्चित्रकूटकः ॥ ३२ ॥ देवानीकश्चोर्ध्वरोमाद्रविणःसप्तपर्वताः ॥ रसकुल्यामधुकुल्यामित्र विंदातथैवच ॥ ३३ ॥ श्रुतविंदादेवगर्भाघृतच्युन्मंदमालिके ॥ यत्पयोभिःकुशद्वीपवासिनःसर्वएवते ॥ ३४ ॥ कुशलःकोविदश्चैवाऽप्यभियुक्तस्त थैवच ॥ कुलकश्चेतिसंज्ञाभिश्चतुर्वर्णाःप्रकीर्तिताः ॥ ३५ ॥ जातवेदसरूपंतंदेवंकर्मजकौशलैः ॥ यजंतेदेववर्याभाःसर्वेसर्वविदोजनाः ॥३६ ॥

दादनंतरमित्यर्थः ॥ द्विगुणः पूर्वद्वीपापेक्षयासुरोदाद्द्विगुणइतिवा ॥ २७ ॥ कुशस्तंबं देवेनकृतः ॥ २८ ॥ स्वशष्परोचिषास्वशष्पाणिस्वकोमलशिखास्तेषांरोचिषा ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥
॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ कुशलादयश्चत्वारोब्राह्मणादिस्थानीयावर्णाः ॥ ३५ ॥ कर्मजकौशलैःकुशलकर्मभिः ॥ ३६ ॥

हेजातवेदः ॥ त्वंसाक्षात्परस्यब्रह्मणोहव्यवाडासि अतोदेवानांयज्ञेनपरमेश्वरमेवयज॥अंगानांनाम्नादत्तमंगिनेसमर्पयेत्यर्थः॥ ३७॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥१२॥ ॥अर्धा
धिकैश्चषट्त्रिंशन्महापद्यैरनंतरम् ॥ शिष्टद्वीपसमाचारोयथावदनुवर्ण्यते ॥ १ ॥ शिष्टद्वीपेति ॥ १ ॥ द्विगुणःपूर्वद्वीपापेक्षया ॥ २ ॥ नामनिर्वर्तकः ॥ स्वनाम्नाद्वीपमानोत्पादकः ॥ ३ ॥ ४ ॥५॥

परस्यब्रह्मणःसाक्षाज्जातवेदोऽसिहव्यवाट् ॥ देवानांपुरुषांगानांयज्ञेनपुरुषंयज ॥३७॥ एवंयजंतेज्वलनंसर्वेद्वीपाधिवासिनः ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवते
महापुराणेऽष्टमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥१२॥ ॥छ॥ नारदउवाच ॥ शिष्टद्वीपप्रमाणंचवदसर्वार्थदर्शन ॥ येनविज्ञातमात्रेणपरानंदमयोभवेत् ॥ १ ॥
श्रीनारायणउवाच ॥ कुशद्वीपस्यपरितोघृतोदावरणंमहत् ॥ ततोवहिःक्रौंचद्वीपोद्विगुणःस्यात्स्वमानतः॥२॥क्षीरोदेनावृतोभातियस्मिन्क्रौंचाद्रिरस्ति
च ॥ नामनिर्वर्तकःसोऽयंद्वीपस्यपरिवर्तते ॥ ३ ॥ योऽसौगुहस्यशक्त्याचभिन्नकुक्षिःपुराऽभवत् ॥ क्षीरोदेनासिच्यमानोवरुणेनचरक्षितः ॥ ४ ॥ घृतपृ
ष्ठोनामयस्यविभातिकिलनायकः ॥ प्रियव्रतात्मजःश्रीमान्सर्वलोकनमस्कृतः ॥ ५ ॥ स्वद्वीपंतुविभज्यैवसप्तधास्वात्मजान्ददौ ॥ पुत्रनामसुवर्षेषुवर्षपा
न्सन्निवेशयन् ॥ ६ ॥ स्वयंभगवतस्तस्यशरणंसंजगामह ॥ आमोमधुरुहश्चैवमेघपृष्ठःसुधामकः ॥७॥ भ्राजिष्ठोलोहितार्णश्चवनस्पतिरितीवच ॥ नगा
नद्यश्चसप्तैवविख्याताभुविसर्वतः ॥ ८ ॥ शुक्लोवैवर्धमानश्चभोजनश्चोपवर्हणः ॥ नंदश्चनंदनःसर्वतोभद्रइतिकीर्तिताः ॥ ९ ॥ अभयाअमृतौघाचार्यकाती
र्थवतीतिच ॥ वृत्तिरूपवतीशुक्लापवित्रवतिकातथा ॥ १० ॥ एतासामुदकंपुण्यंचातुर्वर्ण्येनपीयते ॥ पुरुषऋषभौतद्वद्द्रविणाख्यश्चदेवकः॥११॥ एतेच
तुर्वर्णजाताःपुरुषानिवसंतिहि ॥ तत्रत्याःपुरुषाआपोमयंदेवमपांपतिम् ॥१२॥ पूर्णेनांजलिनाभक्त्यायजंतेविविधक्रियाः ॥ आपःपुरुषवीर्याःस्थपुनंती
र्भूर्भुवःस्वरः ॥ १३ ॥ तानःपुनीताऽमीवघ्नीःस्पृशतामात्मनाभुवः ॥ इतिमंत्रजपांतेचस्तुवंतिविविधैःस्तवैः ॥ १४ ॥ एवंपरस्तात्क्षीरोदात्परितश्चोपवे
शितः ॥ द्वात्रिंशल्लक्षसंख्याकयोजनायाममाश्रितः ॥ १५ ॥स्वमानेनचद्वीपोऽयंदधिमंडोदकेनच॥शाकद्वीपोविशिष्टोयंयस्मिञ्छाकोमहीरुहः ॥ १६ ॥
स्वक्षेत्रव्यपदेशस्यकारणंसहिनारद ॥ प्रैयव्रतोधिपस्तस्यमेधातिथिरितिस्मृतः॥१७॥ विभज्यसप्तवर्षाणिपुत्रनामानितेषुच ॥ सप्तपुत्रान्निजान्स्थाप्यस्व
यंयोगगतिंगतः ॥ १८ ॥ पुरोजवोमनःपूर्वजवोऽथपवमानकः ॥ धूम्रानीकश्चित्ररेफोबहुरूपोऽथविश्वधृक् ॥१९॥ मर्यादागिरयःसप्तनद्यःसप्तैवकीर्तिताः॥
ईशानउरुशृंगोऽथबलभद्रःशतकेसरः ॥ २० ॥ सहस्रस्रोतकोदेवपालोऽप्यंतेमहासनः ॥ एतेऽद्रयःसप्तचोक्ताःसरिन्नामानिसप्तच ॥ २१ ॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ पुरुषादयोब्राह्मणादिस्थानीयावर्णाः ॥११॥१२॥ आपइति ॥ हेआपःपुरुषवीर्याईश्वराल्लब्धवीर्याः स्थ भवथ ॥ अतएवभूर्भुवःस्वः त्रैलोक्यंपुनंत्यः ताभवंत्यो
नोऽस्माकंस्पृशतांस्पर्शनंकुर्वतांभुवःशरीराणिपुनंतु ॥ यतः आत्मनःस्वरूपेणैव अमीवघ्नीः पापहंत्र्यः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ आत्मकेतुभिःप्राणादिवृत्तिभिः ॥ २५ ॥ २६ ॥ शाकद्वीपद्विसंगुणः शाकद्वीपद्विगुणपरिमाणइत्यर्थः ॥ २७॥ ज्वलनशिखावदमलानांकनकपत्राणामयुतानामयुतानि
यस्मिंस्तत् ॥२८॥२९॥ तस्मिन्द्वीपेएकएवपर्वतःखंडद्वयंचेत्याह तद्वीपेएकएवेति ॥ ३०॥३१॥३२॥ देवाहोरात्रतः देवानामहोरात्राभ्यामुत्तरदक्षिणायनाभ्यामित्यर्थः॥ ३३॥ ३४॥ब्रह्मरूपिणंकम
लासनमूर्तिम् ॥३५॥ सकर्मकेनब्रह्मसालोक्यादिसाधनेन कर्ममयंकर्मफलरूपम् ॥ ब्रह्मलिंग्यतेयस्मात्॥ ३६॥एकस्मिन्नेवपरमेश्वरेंतोनिष्ठायस्यतत् ॥ अतएववस्तुतोऽद्वैतम्॥इ०दे०भा०तिलकेऽष्ट
मस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥१३॥ ॥ त्रिंशद्भिरेकेनोनैस्तुपद्यैरथततःपरम् ॥ लोकालोकगिरेःसम्यग्व्यवस्थास्पष्टमुच्यते॥ १॥ततःपरस्तादिति ततःशुद्धोदात्परस्तात्॥ लोकःसूर्याद्यालोकवान्देशः ॥

अनयाप्रथमायुदोउभयस्पृष्टिरेवच॥अपराजितापंचपदीसहस्रश्रुतिरेवच ॥२२॥ ततोनिजधृतिश्वोक्ताःसप्तनद्योमहोज्ज्वलाः ॥ तद्वर्षपुरुषाःसर्वेसत्यव्रतक्र
तुव्रतौ ॥२३॥ दानव्रतानुव्रतौचचतुर्वर्णाउदीरिताः ॥ भगवंतंप्राणवायुंप्राणायामेनसंयुताः ॥२४॥ यजंतिनिर्धूतरजस्तमसःपरमंहरिम् ॥ अंतःप्रविश्य
भूतानियोबिभर्त्यात्मकेतुभिः ॥२५॥अंतर्यामीश्वरःसाक्षात्पातुनोयद्वशेइदम् ॥ परस्ताद्दधिमंडोदात्ततस्तुबहुविस्तरः॥२६॥पुष्करद्वीपनामाऽयंशाकद्वी
पद्विसंगुणः॥स्वसमानेनस्वादूदकेनाऽयंपरिवेष्टितः ॥२७॥ यत्राऽस्तेपुष्करंभ्राजदग्निचूडानिभानिच॥पत्राणिविशदानीहस्वर्णपत्रायुतायुतम् ॥२८॥ श्री
मद्भगवतश्चेदमासनंपरमेष्ठिनः ॥ कल्पितंलोकगुरुणासर्वलोकसिसृक्षया ॥२९॥ तद्वीपएकएवाऽयंमानसोत्तरनामकः॥ अर्वाचीनपराचीनवर्षयोरवधिर्गि
रिः ॥३०॥ उच्छ्रयायामयोःसंख्याऽयुतयोजनसंमिता ॥ यत्रदिक्षुचचत्वारिचतसृषुपुराणिह ॥३१ ॥ इंद्रादिलोकपालानांयदुपर्यर्कनिर्गमः ॥ मेरुंप्रदक्षि
णीकुर्वन्भानुःपर्येतियत्रहि ॥३२॥ संवत्सरात्मकंचक्रंदेवाहोरात्रतोभ्रमन् ॥ प्रैयव्रतोधिपोवीतिहोत्रःस्वात्मजकद्वयम् ॥ ३३ ॥ वर्षद्वयेपरिस्थाप्यवर्षनाम
धरंक्रमात् ॥ रमणोधातकिश्चैवतत्तद्वर्षपतीउभौ ॥३४॥ कृताःस्वयंपूर्वजवद्भगवद्भक्तितत्पराः ॥ तद्वर्षपुरुषाब्रह्मरूपिणंपरमेश्वरम् ॥३५॥सकर्मकेनयोगे
नयजंतिपरिशीलिताः ॥ यत्तत्कर्ममयंलिंगंब्रह्मलिंगंजनोऽर्चयेत् ॥ ३६ ॥ एकांतमद्वयंशांतंतस्मैभगवतेनमः ॥ इतिश्रीदे०भा०महापुराणेऽष्टमस्कंधेत्र
योदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ॥ ततःपरस्तादचलोलोकालोकेतिनामकः ॥ अंतरालेचलोकालोकयोर्यःपरिकल्पितः ॥ १ ॥
यावदस्तिचदेवर्षेह्यंतरंमानसोत्तरात् ॥ सुमेरोस्तावतीशुद्धाकांचनीभूमिरस्तिहि ॥ २ ॥

अलोकस्तद्रहितस्तयोरंतरालेमध्ये तयोर्विभागार्थंयःकल्पितः सलो कालोकाच
लोऽस्तीत्यर्थः ॥ १ ॥ ततःपरस्तादित्युक्तंतदेतत्कियतांतरेणेत्यपेक्षायांतदंतर्वर्तिनींभूमिमाहयावदस्तीति ॥ यावन्मानसोत्तरमेर्वोरंतरंसार्धसप्तलक्षोत्तरसार्धकोटिपरिमितम् ॥ तावतीभूः शुद्धो
दात्परतोऽस्ति ॥ तत्रचप्राणिनोऽपिसंति ॥ कांचनीभूरित्यत्रपूर्वोक्तभूमेरन्यैतिशेषः ॥ एवंचततःपूर्वोक्तभूमेरन्याकांचनीभूमिरस्तीत्यर्थः ॥ साचैकोनचत्वारिंशल्लक्षोत्तरकोट्यष्टकपरिमिता
ज्ञेया ॥ अर्धपुष्करद्वीपेनसहशुद्धोदःषण्णवतिलक्षाणि ॥ एवंहिसतिमेरुलोकालोकयोरंतरंसार्धद्वादशकोटिपरिमितंवक्ष्यमाणमुपपन्नंभवति ॥ एतदेवशैवतंत्रेपूक्तम् ॥ कोटिद्वयंत्रिपंचाशल्लक्षाणि
चततःपरम् ॥ पंचाशच्चसहस्राणिसप्तद्वीपाःसमागताः ॥ ततोहेममयीभूमिर्दशकोटिर्वरानने ॥ देवानांक्रीडनार्थायलोकालोकस्ततःपरमिति ॥ अत्रचदशकोटिरेवंपूर्वोक्तभूम्यासहद्रष्टव्यम् ॥ २ ॥

प्रत्युदीयतेप्रत्युपलभ्यते सुवर्णमेवभवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ यतः सुवर्णमेवभवतिनतुतृणौषधिधान्यादिकंततोऽन्यप्रा
सर्वप्राणिविवर्जितेतिदेवव्यतिरेकेणेतिविज्ञेयम् ॥ देवानांक्रीडनार्थायेत्युक्तत्वात् ॥ प्रत्युदीयतेप्रत्युपलभ्यते सुवर्णमेवभवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ लोकालोकइतिव्याख्यायदत्रपरिकल्पिता ॥ पूर्वंतस्यकारणंशृणिवत्याह लोकालोकांतरेचेति ॥ लोकवद्देशलो
णिनिवासयोग्यस्थानाभावादन्यप्राणिनोदेवादिव्यतिरिक्तानसंतीत्याह अतइति ॥४॥ केनैतस्यस्थितिःकल्पितातत्राह ईश्वरेणेति अंतगःलोकत्रयस्यांतेपरितोमर्यादारूपोविहितः ॥ ५ ॥ तन्निमित्तमाह यस्मात्प्रतिबंधका
काभाववद्देशयोरंतरेयतोऽस्यपर्वतस्यस्थितिर्वर्ततेततइत्यर्थः ॥ आतन्वानाःसमंतात्प्रकाशयंतःपरतोगंतुंनशक्रुवंतितावदुन्नहनमुत्सेधस्तदनुरूपआयामश्चविस्तारोयस्य ॥ ध्रुवादप्युच्छ्रितत्वात्त्रिलोकीमर्यादाभूतइत्यर्थः ॥६॥७॥
तुसूर्यआदिर्येषाम् ध्रुवोंतोयेषाम् ॥ आतन्वानाःसमंतात्प्रकाशयंतःपरतोगंतुंनशक्रुवंतितावदुन्नहनमुत्सेधस्तदनुरूपआयामश्चविस्तारोयस्य ॥ सोऽयंतुलोकालोकाचलश्चतुर्थांशस्सार्धद्वादशकोट्योमेरोरेकतइतिद्रष्टव्यम्॥८॥तस्योपरिपर्वतोपरि॥९॥
एत वानितिसंस्थाकारःकथितः ॥ कविभिर्मयावा॥लोकालोकाचलस्यपरिमाणमाह सत्वेति ॥ सोऽयंतुलोकालोकाचलश्चतुर्थांशस्सार्धद्वादशकोट्योमेरोरेकतइतिद्रष्टव्यम्॥८॥तस्योपरिपर्वतोपरि॥९॥

यस्यांपदार्थःप्रहितोनकिंचित्प्रत्युदीयते ॥ ३ ॥ अतःसर्वप्राणिसंघरहितासाचनारद ॥ लोकालोकइतिव्याख्या
दर्पणोदरतुल्यासासर्वप्राणिविवर्जिता ॥ यस्यांपदार्थःप्रहितोनकिंचित्प्रत्युदीयते ॥ ३ ॥ सूर्यादीनांध्रुवांतानांरश्मयोयद्दशा
यदत्रपरिकल्पिता ॥ ४ ॥ लोकालोकांतरेचास्यवर्ततेसर्वदास्थितिः ॥ ईश्वरेणसलोकानांत्रयाणामंतगःकृतः ॥ ५ ॥ सूर्यादीनांध्रुवांतानांरश्मयोयद्दशा
दिह ॥ अर्वाचीनाश्चत्रींल्लोकानातन्वानाःकदापिहि ॥ ६ ॥ पराचीनत्वभाजोहिनभवंतिचनारद ॥ तावदुन्नहनायामःपर्वतेंद्रोमहोदयः ॥ ७ ॥ एतावाँ
ल्लोकविन्यासोयंसंस्थामानलक्षणैः ॥ कविभिःसतुपंचाशत्कोटिभिर्गणितस्यच ॥ ८ ॥ भूगोलस्यचतुर्थांशोलोकालोकाचलोमुने ॥ तस्योपरिचतुर्दिक्षु
ब्रह्मणाचात्मयोनिना ॥ ९ ॥ निवेशितादिग्गजायेतन्नामानानिनिबोधत ॥ ऋषभःपुष्कचूडोऽथवामनोऽथाऽपराजितः॥१०॥एतेसमस्तलोकस्यस्थितिहे
तवईरिताः ॥ तेषांचस्वविभूतीनांबहुवीर्योपबृंहणम् ॥११॥ विशुद्धसत्त्वंचैश्वर्यंवर्धयन्भगवान्हरिः ॥ आस्तेसिद्ध्यष्टकोपेतोविष्वक्सेनादिसंवृतः ॥१२॥
निजायुधैःपरिवृतोभुजदंडैःसमंततः ॥ आस्तेसकललोकस्यस्वस्तयेपरमेश्वरः॥१३॥आकल्पमेवंवेषंसगतोविष्णुःसनातनः॥ स्वमायारचितस्याऽस्यगो
पीथायात्मसाधनः ॥१४॥ योंतर्विस्तारएतेनह्यलोकपरिमाणकम् ॥ व्याख्यातंयद्बहिर्लोकालोकाचलइतीरणात् ॥ १५॥ ततःपरस्ताद्योगेशगतिंशुद्धांव
दंतिहि ॥ अंडमध्यगतःसूर्योद्यावाभूम्योर्यदंतरम् ॥१६॥ सूर्यांडगोलयोर्मध्येकोट्यःस्युःपंचविंशतिः॥मृतेंडएषएतस्मिन्जातोमार्तंडशब्दभाक्॥ १७॥

॥ १० ॥ तेषांचेति ॥ तेषांदिग्गजानाम् ॥ स्वविभूतीनांस्वांशभूतानांमहेंद्रादीनांचविविधवीर्योपबृंहणायसकललोकस्वस्तयेचभगवांस्तस्मिन्नास्तेइत्यन्वयः ॥ किंकुर्वन्आत्मनःस्वस्ययद्विशुद्धंसत्त्वं
तत्संधारयमाणःआविष्कुर्वन् ॥ कीदृशंसत्त्वंधर्मज्ञानादीन्यष्टमहासिद्धयश्चोपलक्षणंयस्यतत् ॥ दोर्दंडैरुपलक्षितःसमहाविभूतेः परमैश्वर्यस्यपतित्वादेकयैवमूर्त्याआत्मनोयोगमाययारचितस्याऽस्य
लोकस्यगोपीथायरक्षणायैषभगवानेवंभूतआकल्पवेषंगतइतिसार्धत्रिश्लोकानामर्थः ॥ इयंव्याख्यामूलंचकिंचिद्विषमम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ योंतरिति ॥ योऽयमंतरविस्तारआख्यातः
एतेनालोकपरिमाणंमेरोरेकतः सार्धद्वादशकोट्योव्याख्यातंभवति ॥ यद्यस्मादेतस्माद्बहिर्लोकालोकाचलोभवतीतिकथितंतस्मादित्यर्थः ॥ १५ ॥ ततःपरस्ताल्लोकालोकाचलात् ॥ आलो
काद्वापरस्तात्तुविशुद्धांद्विजपुत्रानयनेऽर्जुनस्यश्रीकृष्णेनदर्शितां विस्तरेणोक्तंब्रह्मांडमानंसर्वतोऽपिनिरूपयति अंडमध्यगतइति ॥ अंडमध्यगतः किंतन्मध्यंतदाह ॥ द्यावाभूम्योःपूर्वोत्तरकपालयो
र्यदंतरंमध्यंस्थानम् ॥ १६ ॥ सर्वतःपंचविंशतिकोट्यःअंडमध्यावस्थानेकारणंतन्नामनिर्वचनेनाह मृतेअचेतने एषवैराजरूपेणयस्मात्प्रविष्टस्ततइत्यर्थः ॥ १७ ॥

किंचसूर्येणैवविभज्यंतेदिशः ॥ खमंतरिक्षम्॥भिदाअन्योऽपिविभागः ॥ स्वर्गापवर्गौभोगमोक्षदेशौ ॥ रसौकांसिअतलादीनि॥१८॥ उपासनार्थमाह ॥ देवेति ॥ देवादीनांसूर्यआत्माहगीश्वरोनेत्राधि
ष्ठाताच ॥१९ ॥ भूमंडलसन्निवेशकथनमुपसंहरति एतावानिति ॥ विस्तारेणपंचाशत्कोट्यः ॥ उत्सेधेनपंचविंशतिः ॥२०॥एतत्परिमाणंदिवोद्युलोकस्येत्यत्रदृष्टांतोद्विदलयोर्मध्येयथैकस्यमानेनापर
स्यमानमुपादिश्यतेतद्वत् ॥ २१ ॥ तयोर्द्विदलयोर्मध्येयदंतरम् ॥किंतत्राह तदुभयसंधितंताभ्यामुभयतःसंलग्नम् ॥ यन्मध्यगोयस्यांतरिक्षस्यमध्यगइत्यर्थः ॥२२॥२३॥ उत्तरायणंगत्वाकिमितिग
तिमांद्यंकरोतितेनचकिंभवतितदाह॥ आरोहणस्थानमुच्चस्थानम् ॥ पर्वतमारोहतियस्तस्यगतिमांद्यंप्रसिद्धमेव तथाऽत्रापिउत्तरायणकालेआरोहणस्थानेनगच्छतितेनचाहोदैर्घ्यंदिवसदैर्घ्यंभवतीत्य

हिरण्यगर्भइतियाद्धिरण्यांडसमुद्भवः ॥ सूर्येणहिविभज्यंतेदिशःखंद्यौर्महीभिदा ॥ १८ ॥ स्वर्गापवर्गौनरकारसौकांसिचसर्वशः ॥ देवतिर्यङ्मनुष्याणांस
रीसृपसवीरुधाम् ॥१९॥ सर्वजीवनिकायानांसूर्यआत्माहगीश्वरः ॥ एतावान्भूमंडलस्यसन्निवेशउदाहृतः ॥२० ॥ एतेनहिदिवोमानंवर्णयंतिचतद्विदः ॥
द्विदलानांचनिष्पावादीनांचदलयोर्यथा ॥ २१ ॥ अंतरेणतयोरंतरिक्षंतदुभयसंधितम् ॥ यन्मध्यगश्चभगवान्भानुर्वैतपतांवरः ॥ २२ ॥ आतपेनत्रि
लोकींचप्रतपत्येवभासयन् ॥ उत्तरायणमासाद्यगतिमांद्यंवितन्वते ॥ २३ ॥ आरोहणस्थानमसौगत्वाहोदैर्घ्यमाचरेत् ॥ दक्षिणायनमासाद्यगतिशैघ्र्यंवि
तन्वते ॥ २४ ॥ अवरोहस्थानमसौगच्छन्ह्रस्वंदिनंचरेत् ॥ विषुवत्संज्ञमासाद्यगतिसाम्यंवितन्वते ॥२५॥ समस्थानमथाऽऽसाद्यदिनसाम्यंकरोतिच ॥
यदाचमेषतुलयोःसंचरेद्धिदिवाकरः ॥ २६ ॥ समानानित्वहोरात्राण्यातनोतित्रयीमयः ॥ वृषादिपंचसुयदाराशिष्वर्कोविरोचते ॥ २७ ॥ तदाहानि
चवर्धंतेरात्रयोऽपिह्रसंतिच ॥ वृश्चिकादिषुसूर्योहियदासंचरतेरविः ॥ २८ ॥ तदाऽपीमान्यहोरात्राणिभवंतिविपर्ययात् ॥ २९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम
हापुराणेऽष्टमस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिभानोर्गमनमुत्तमम् ॥ शीघ्रमंदादिगतिभिस्त्रिविधंग
मनंरवेः ॥ १ ॥ सर्वग्रहाणांत्रीण्येवस्थानानिसुरसत्तम ॥ स्थानंजारद्गवंमध्यंतथैरावतमुत्तरम् ॥ २ ॥ वैश्वानरंदक्षिणतोनिर्दिष्टमितितत्वतः ॥ अश्विनी
कृत्तिकायाम्यानागवीथीतिशब्दिता ॥ ३ ॥ रोहिण्यार्द्रामृगशिरोगजवीथ्यभिधीयते ॥ पुष्याश्लेषातथादित्यावीथीचैरावतीस्मृता ॥ ४ ॥ एतास्तुवीथ
यस्तिस्रउत्तरोमार्गउच्यते ॥ तथाद्वेचाऽपिफल्गुन्योमघाचैवार्षभीमता ॥ ५ ॥

र्थः ॥ एवमेवाऽवरोहस्थानेननीचमार्गेणगमनेगतिशैघ्र्यं
दिवसाल्पत्वंचभवतीत्याह दक्षिणायनेति ॥ २४ ॥एवमेवसाम्यमार्गेणगच्छतःसाम्यंभवतीत्याह विषुवदिति ॥ २५ ॥ तदेवप्रपंचयाति यदेति ॥ २६ ॥ समानानीति ॥ अत्यंतवैषम्याभावात्समा
नानीत्युक्तम् ॥२७॥ २८ ॥२९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेऽष्टमस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ पंचाधिकैश्चचत्वारिंशत्पद्यैरथविस्तरात् ॥ रवेर्गमनमांद्यादिप्रकारःसम्यगुच्यते
॥ १ ॥ १ ॥ मध्यंगतिस्थानंजारद्गवसंज्ञकमुत्तरमैरावतंदक्षिणं वैश्वानरमित्यर्थः॥तत्रैकैकंस्थानंवीथीत्रयात्मकमस्तीत्याह अश्विनीति ॥ याम्याभरणी ॥ अदित्याअदितिदेवताकापुनर्वसुः ॥ तथा
चत्रिभिस्त्रिभिरश्विन्यादिनक्षत्रैर्नागवीथीगजवीथीऐरावतीचेत्युत्तरमार्गेणवीथीत्रयंसंपन्नम् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ पूर्वाफाल्गुनीउत्तराफाल्गुनीमघाचेतिनक्षत्रत्रयात्मिकाआर्षभीवीथी ॥ ५ ॥

तथाचत्रिभिस्त्रिभिः पूर्वाफाल्गुन्यादिनक्षत्रैरार्षभीगोवीथी॥जारद्गवीचेतिवैषुवतेमध्यममार्गेवीथीत्रयंसंपन्नम्॥ ६॥मूलेति ॥ मूलनक्षत्रम्॥ आषाढापूर्वाषाढेत्यर्थः ॥७॥ मार्गीमृगवीथीत्यर्थः ॥ तथाच त्रिभिस्त्रिभिर्मूलादि नक्षत्रैरजवीथीमृगवीथीवैश्वानरीचेतिदक्षिणमार्गेवीथीत्रयंसंपन्नम् ॥ ८ ॥ उत्तरायणमिति ॥ युगाक्षांतर्निबद्धयोःपाशयोरित्यन्वयः ॥ वायुबद्धयोरेतादृशयोः पाशयोर्यत्कर्षणंतदे वरोहणंस्मृतमित्यर्थः ॥ अयंभावः ॥ ध्रुवेणयुगाक्षकोटिनिबद्धवायुपाशद्वयाकर्षणेरथस्यारोहणंतदाभ्यंतरमंडलप्रवेशोगतिमांद्यंचेतिदिनवृद्धीरात्रिर्ह्रासश्च ॥ दक्षिणायनेचपाशप्रेरणादवरोहणेबहि र्मंडलप्रवेशोगतिशैघ्र्यंचेत्यहोरात्रयोर्विपर्ययः ॥ वैषुवतेतुपाशसाम्यात्समावस्थानेमध्यममंडलप्रवेशेगतिसाम्यंचेत्यहोरात्रयोःसाम्यमिति ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ एतदेवस्पष्टयति

हस्तश्चित्रातथास्वातीगोवीथीतितुशब्दिता ॥ ज्येष्ठाविशाखानुराधावीथीजारद्गवीमता ॥ ६ ॥ एतास्तुवीथयस्तिस्रोमध्यमोमार्गउच्यते॥ मूलाषाढोत्त राषाढाअजवीथ्यभिशब्दिता ॥ ७ ॥ श्रवणंचधनिष्ठाचमार्गीशतभिषक्तथा ॥ वैश्वानरीभाद्रपदेरेवतीचैवकीर्तिता ॥ ८ ॥ एतास्तुवीथयस्तिस्रोदक्षि णोमार्गउच्यते ॥ उत्तरायणमासाद्ययुगाक्षांतर्निबद्धयोः ॥ ९ ॥ कर्षणंपाशयोर्वायुबद्धयोरोहणंस्मृतम् ॥ तदाभ्यंतरगान्मंडलाद्रथस्यगतेर्भवेत् ॥१०॥ मांद्यंदिवसवृद्धिश्चजायतेसुरसत्तम ॥ रात्रिह्रासश्चभवतिसौम्यायनक्रमोह्ययम् ॥ ११ ॥ दक्षिणायनकेपाशेप्रेरणादवरोहणम् ॥ बहिर्मंडलवेशेनगति शैघ्र्यंतदाभवेत् ॥ १२ ॥ तदादिनाल्पतारात्रिवृद्धिश्चपरिकीर्तिता ॥ वैषुवेपाशसाम्यात्तुसमावस्थानतोरवेः ॥ १३ ॥ मध्यमंडलवेशश्चसाम्यंरात्रिदिना दिके ॥ आकृष्येतेयदातौतुध्रुवेणसमधिष्ठितौ ॥ १४ ॥ तदाभ्यंतरतःसूर्योभ्रमतेमंडलानिच ॥ ध्रुवेणमुच्यमानेनपुनारश्मियुगेनतु ॥ १५ ॥ तथैवबा ह्यतःसूर्योभ्रमतेमंडलानिच ॥ तस्मिन्मेरौपूर्वभागेपुर्यैंद्रीदेवधानिका ॥ १६ ॥ दक्षिणेवैसंयमनीनामयाम्यामहापुरी ॥ पश्चान्निम्लोचनीनामवारुणी वैमहापुरी ॥ १७ ॥ तदुत्तरेपुरीसौम्याप्रोक्तानामविभावरी ॥ ऐंद्रपुर्यांरवेःप्रोक्तउदयोब्रह्मवादिभिः ॥ १८ ॥ संयमन्यांचमध्याह्नोनिम्लोचन्यांविमी लनम् ॥ विभावर्यांनिशीथःस्यात्तिग्मांशोःसुरपूजितः ॥ १९ ॥ प्रवृत्तेश्चनिमितानिभूतानांतानिसर्वशः ॥ मेरोश्चतुर्दिशंभानोःकीर्तितानिमयामुने ॥ ॥ २० ॥ मेरुस्थानांसदामध्यंगतएवविभातिहि ॥ सव्यंगच्छन्दक्षिणेनकरोतिस्वर्णपर्वतम् ॥ २१ ॥

आकृष्येतेइति ॥ तौवायुपाशावित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ तृतीयकोटिस्त्वर्थादुक्तेतिबोध्यम् ॥ अथोदयास्तादिकंवक्तुमुपक्रमते तस्मिन्मेराविति ॥ पूर्वमेरावष्टपुर्योभिहितास्तास्वैंद्रीपुरीपूर्वभागेवर्त तइत्यर्थः ॥ एवमुत्तरत्र ॥ १६॥१७॥१८ ॥ १९ ॥ प्रवृत्तेश्चनिमित्तानिगमनानीतिशेषः ॥ चतुर्दिशमित्यनेनयेमेरोर्दक्षिणेदेशेतेषामैंद्रीमारभ्यपूर्वादयः ॥ येपश्चिमेदेशेतेषांयाम्यामारभ्य येउत्त रेतेषांवारुणीमारभ्य येपूर्वेतेषांसौम्यामारभ्येत्युक्तम् ॥ २० ॥ सव्यंगच्छान्निति ॥ नक्षत्राभिमुखतयास्वगत्यामेरुंवामतःकुर्वन्नपिप्रदक्षिणवर्तप्रवहाख्यवायुभ्राम्यमाणज्योतिश्चक्रवशात्प्रत्यहंदक्षि णंकरोति ॥ अतश्चक्रगतिवशादतिदूरतोभूसंलग्नस्येवदर्शनमुदयः ॥ आकाशमारूढस्येवदर्शनंमध्याह्नः ॥ भूमिप्रविष्टस्येवदर्शनमस्तमयः ॥ ततोतीवदूरगमनेनिशीथइतिसमुद्रतीरस्थदृष्टचाच ॥ अ द्र्योवाएषप्रातरुदेत्यपःसायंप्रविशतीतिश्रुतिर्व्यवहारोनवस्तुतः ॥ इदंसर्वमनसिनिधायाह दक्षिणेनकरोतीत्यादिना ॥ २१ ॥

॥२२॥२३॥२४॥ शक्रादीनामिति ॥ यदाशक्रपुर्यांतिष्ठतितदापुरत्रयंइंद्रपुरंयमपुरंसौम्यपुरंविकर्णौईशानकोणवह्निकोणौस्पृशति ॥ अन्यपुरेषुविकर्णेषुचस्पर्शाभावोमेरुणाव्यवधानात् ॥ एवंविक
र्णस्थोवह्निपुरांनिष्ठोयदाभवतितदात्रिकोणान्वह्निकोणनिर्ऋतिकोणेशानकोणानद्वेपुरेइंद्रपुरंयमपुरंचस्पृशतिनान्यदुक्तयुक्तेरितिभावः ॥ एवंयाम्यादिपुरस्थस्यापिबोध्यम् ॥ २५ ॥ २६ ॥ यदावैं
द्र्याःसकाशात्पंचदशघटिकाभिर्याम्यांप्रचलतेतदायोजनानांसपादकोटिद्वयंसार्धद्वादशलक्षाणि पंचनेत्रसहस्रकंनेत्रशब्देनद्वौ अंकानांवामतोगतिः ॥ पंचविंशतिसहस्रंगच्छतीत्यर्थः ॥ २७ ॥२८॥
॥ २९ ॥ ३० ॥ नक्षत्रैःसहेति ॥ यद्यपिवस्तुतःसूर्यस्यापिनक्षत्रैःसहैवोदयास्तमयौतथापितस्यतत्साहित्यादर्शनात्सोमादीनामिवतत्साहित्यमुक्तम् ॥ ३१ ॥ त्रयीमयइत्याद्युपासनार्थम् ॥ प्रवहा

उदयास्तमयेचैवसर्वकालंतुसन्मुखे ॥ दिशास्वशेषासुतथासुरर्षेविदिशासुच ॥२२॥ यैर्यत्रदृश्यतेभास्वान्सतेषामुदयःस्मृतः ॥ तिरोभावंचयत्रैतितत्रैवा
स्तमनंरवेः ॥ २३ ॥ नैवास्तमनमर्कस्यनोदयःसर्वदासतः ॥ उदयास्तमनाख्यंहिदर्शनादर्शनंरवेः ॥२४॥ शक्रादीनांपुरेतिष्ठन्स्पृशत्येषपुरत्रयम् ॥ वि
कर्णौद्वौविकर्णस्थस्त्रीन्कोणान्द्वेपुरेतथा॥२५॥सर्वेषांद्वीपवर्षाणांमेरुरुत्तरतःस्थितः॥यैर्यत्रदृश्यतेभानुःसैवप्राचीतिचोच्यते ॥२६॥ तद्वामभागतोमेरुर्वर्त
तेतिविनिर्णयः ॥ यदिचैंद्र्याःप्रचलतेघटिकादशपंचभिः॥२७॥याम्यांतदायोजनानांसपादंकोटियुग्मकम्॥सार्धद्वादशलक्षाणिपंचनेत्रसहस्रकम् ॥२८॥
प्रक्रामतिसहस्रांशुःकालमार्गप्रदर्शकः ॥ एवंततोवारुणींचसौम्यामैंद्रींसहस्रदृक् ॥ २९ ॥ पर्येतिकालचक्रात्माद्युमणिःकालबुद्धये ॥ तथाचाऽन्येग्रहाःसो
मादयोयेदिविचारिणः ॥३०॥ नक्षत्रैःसहचोद्यंतिसहचास्तंव्रजंतिते ॥ एवंमुहूर्तेनरथोभानोरष्टशताधिकम् ॥३१॥ योजनानांचतुस्त्रिंशल्लक्षाणिभ्रमतिप्र
भुः ॥ त्रयीमयश्चतुर्दिक्षुपुरीषुचसमीरणात् ॥३२॥ प्रवहाख्यात्सदाकालचक्रंपर्येतिभानुमान् ॥ यस्यचक्रंरथस्यैकंद्वादशारंत्रिनाभिकम्॥३३॥षण्णेमि
कवयस्तंचवत्सरात्मिकमूचिरे ॥ मेरुमूर्धनितस्याऽक्षोमानसोत्तरपर्वते॥३४॥कृतेतरविभागोयःप्रोतंतत्ररथांगकम्॥ तैलकारकयंत्रेणचक्रसाम्यंपरिभ्रमन्
॥३५॥मानसोत्तरनाम्नीहगिरौपर्येतिचांशुमान् ॥ तस्मिन्नक्षेकृतंमूलंद्वितीयोऽक्षोध्रुवेकृतः ॥ ३६ ॥ तुर्यमानेनतैलस्ययंत्राक्षवदितीरितः ॥ कृतोपरित
नोभागःसूर्यस्यजगतांपतेः॥३७॥रथनीडस्तुषट्त्रिंशल्लक्षयोजनमायतः ॥ तत्तुर्यभागतःसोऽयंपरिणाहेनकीर्तितः॥३८॥तावानर्करथस्याऽत्रयुगस्तस्मि
न्हयाःशुभाः ॥ सप्तच्छंदोभिधानाश्वसूरसूतेनयोजिताः॥३९॥वहंतिदेवमादित्यंलोकानांसुखहेतवे॥पुरस्तात्सवितुःसूतोऽरुणःपश्चान्नियोजितः ॥ ४० ॥

ख्यात्समीरणाद्वायोरित्यर्थः ॥ ३२ ॥ कालचक्रंसंवत्सरात्मकम् ॥ द्वादशमासाअरायस्य ॥ त्रीणिचातुर्मास्यानिनाभयोयस्य ॥ ३३ ॥ षडृतवोनेमयोयस्य मानसोत्तरपर्वतेलक्षार्धादुपरिवायुव
द्भूमावितिद्रष्टव्यम् ॥ चक्रंवातावदुच्छ्रितमितिमंतव्यम् ॥ अन्यथायुतमात्रोच्छ्रायत्वान्मानसोत्तरस्यमेरोश्चतुरशीत्युच्छ्रायत्वादक्षस्यसाम्यानुपपत्तेः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तस्मिन्नक्षेचक्रप्रांतेकृतंमूलं
निबद्धपूर्वभागःप्रथमोऽक्षोमेरुमानसोत्तरायतःसार्धसप्तलक्षाधिकसार्धकोटिप्रमाणः ॥ तस्यतुर्यमानेनसार्धसप्तत्रिंशत्सहस्राधिकैकोनचत्वारिंशल्लक्षमानेनध्रुवेकृतोवायुपाशेननिबद्धउपरिभागोयस्यतादृ
शःकृतः ॥ ३६ ॥ उपरितनोभागइतिविभक्त्यलोपश्छांदसः ॥ ३७ ॥ नीडउपवेशस्थानम् ॥ परिणाहोदैर्घ्यम् ॥ ३८ ॥ युगइत्यस्यपरिणाहेनकीर्तितइत्यनेनान्वयः ॥ सप्तच्छंदोभिधानाः
गायत्र्यादिच्छंदोनामानः ॥ सूरसूतेनारुणेनसारथिना ॥३९॥ पुरस्तात्सवितुरिति ॥ पुरस्तात्स्थितोऽपिपश्चात्प्रत्यङ्मुखआस्ते ॥ यद्वा यत्सूर्यस्यपुरस्तात्तस्यैवपश्चिमत्वात्पश्चादित्युक्तम् ॥४०॥

॥ ४१ ॥ सूक्तवाक्यैर्वेदमंत्रैःसुभाषितैर्वा ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ एकैकशश्चतुर्दश द्वंद्वशः सप्त गुणाःसंतोमासिमास्युपासतइत्यन्वयः ॥४४॥ गव्यूतिःक्रोशयुगं सगव्यूत्युत्तरंयथाभवतितथा ॥४५॥इ
तिश्रीदे०भा०तिलकेऽष्टमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥१५॥ ॥ सप्तत्रिंशच्छ्लोकवर्यैःसोमादीनामथोत्तरम् ॥ स्थानंगत्यनुसारेणविविधंफलमुच्यते ॥ १ ॥ गमादिकंगमनस्थानादिकमित्यर्थः ॥ शुभाशु
भनिदर्शनात्तयोःप्राप्तिस्तद्गत्यनुसृताःसोमादिगत्यनुरोधेननृणांभवतीत्यर्थः ॥ १ ॥ ननुमेरुंप्रदक्षिणीकुर्वतआदित्यस्यराशीनामभिमुखमप्रदक्षिणंगमनमुपवर्णितंनतद्युद्ध्यारूढंदृष्टांतेनविनाभवतीत्याशं

सौत्येकर्मणिसंयुक्तोवर्ततेगरुडाग्रजः ॥ तथैववालखिल्याख्याऋषयोंगुष्ठपर्वकाः ॥ ४१ ॥ प्रमाणेनपरिख्याताःषष्टिसाहस्रसंख्यकाः ॥ स्तुवंतिपुरतःसूर्यं
सूक्तवाक्यैःसुशोभनैः ॥ ४२ ॥ तथाचाऽन्येचऋषयोगंधर्वाअप्सरोरगाः ॥ ग्रामण्योयातुधानाश्चदेवाःसर्वेपरेश्वरम् ॥ ४३ ॥ एकैकशःसप्तसप्तमासिमा
सिविरोचनम् ॥ सार्धलक्षोत्तरंकोटिनवकंभूमिमंडलम् ॥ ४४ ॥ द्विसहस्रंयोजनानांसगव्यूत्युत्तरंक्षणात् ॥ पर्येतिदेवदेवेशोविश्वव्यापीनिरंतरम् ॥४५॥
इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ छ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांचित्रंसोमादीनांगमादिकम् ॥ तद्गत्य
नुसृतानृणांशुभाशुभनिदर्शना ॥ १ ॥ यथाकुलालचक्रेणभ्रमताभ्रमतांसह ॥ तदाश्रयाणांचगतिरन्याकीटादिनांभवेत् ॥ २ ॥ एवंहिराशिवृंदेनकालच
क्रेणतेनच ॥ मेरुंध्रुवंचसरतांप्रादक्षिण्येनसर्वदा ॥ ३ ॥ ग्रहाणांभानुमुख्यानांगतिरन्यैवदृश्यते ॥ नक्षत्रांतरगामित्वाद्भांतरेगमनंतथा ॥ ४ ॥ गतिद्वयं
चाऽविरुद्धंसर्वत्रैषविनिर्णयः ॥ सएवभगवानादिपुरुषोलोकभावनः ॥ ५ ॥ नारायणोऽखिलाधारोलोकानांस्वस्तयेभ्रमन् ॥ कर्मशुद्धिनिमित्तंतुआमानं
वैत्रयीमयम् ॥ ६ ॥ कविभिश्चैववेदेनविजिज्ञास्योऽर्कधाऽभवत् ॥ षड्सुक्रमेणऋतुषुवसंतादिषुचस्वयम् ॥ ७ ॥ यथोपजोषमृतुजान्गुणान्वैविदधातिच ॥
तमेनंपुरुषाःसर्वेत्रय्याचविद्ययासदा ॥ ८ ॥ वर्णाश्रमाचारपथातथाऽम्नातैश्चकर्मभिः ॥ उच्चावचैःश्रद्धयाचयोगानांचवितानकैः ॥ ९ ॥ अंजसाचयजंते
येश्रेयोविंदंतितेमतम् ॥ अथैषआत्मालोकानांद्यावाभूम्यंतरेणच ॥ १० ॥ कालचक्रगतोभुंक्तेमासान्द्वादशराशिभिः ॥ संवत्सरस्यावयवान्मासःपक्षद्वयं
दिवा ॥ ११ ॥ नक्तंचेतिसपादर्क्षद्वयमित्युपदिश्यते ॥ यावतापष्ठमंशंसभुंजीतऋतुरुच्यते ॥ १२ ॥ संवत्सरस्याऽवयवःकविभिश्चोपवर्णितः ॥ यावता
र्धेनचाऽऽकाशवीथ्यांप्रचरतेरविः ॥ १३ ॥

क्यांश्रोतुर्मनसिजायमानांनिराकरोति यथाकुलालेति कीटादिनामितिदीर्घाभावआर्षः ॥२॥३॥४॥ चक्रवशात्स्वतश्चगतिद्वयमविरुद्धमितिपरिहारार्थः॥ ५ ॥ ६ ॥ विजिज्ञास्योवितर्क्यमाणः ॥ अ
र्कधाद्वादशधा ॥७॥ यथोपजोषंयथाकर्मभोगम् ॥ ऋतुजान्गुणान्शीतोष्णादीन् ॥८॥९॥ मतमभीष्टम् ॥ सएषएवस्वगत्यामासादिव्यवहारकारणमित्याह अथैषइति॥एषलोकानामात्माद्यावापृथि
व्योरंतरेणमध्येयदंतरिक्षंतस्यमध्येयत्कालचक्रंतद्गतमेषादिद्वादशराशिभिः संज्ञायेषांद्वादशमासानांतान्मासान्भुंक्तेइत्यर्थः ॥ चैत्रादिसंज्ञास्तुचांद्रमासानाम् ॥ १० ॥ संवत्सरस्यावयवानितिपूर्वे
णान्वयः ॥मासमाह पक्षद्वयंमासइति ॥ इदंचांद्रेणमानेन ॥ सपादंऋक्षद्वयंसौरेण॥दिवानक्तंचाऽहोरात्रमितिपित्र्येण॥ ११ ॥षष्ठमंशंराशिद्वयंसऋतुरित्यर्थः॥ १२ ॥यावतार्धेनऋतुत्रयात्मकेन ॥ १३ ॥

तंकालमयनमितिप्राक्तनावर्णयंति अथयावदिति ॥ सहद्यावापृथिव्योर्मंडलाभ्यामितिशेषः ॥ ताभ्यांमंडलाभ्यांसहगच्छातिससूर्यः ॥१४॥ यंकालंकात्स्न्येंनषड्ऋतुभिर्द्वादशराशिभिर्वाभुंजीततंका लंवत्सरंविदुरित्यर्थः ॥ सचसंवत्सरःपंचधाभिन्नइत्याह संवत्सरंपरिवत्सरमिति॥१५॥भानोरिति ॥ अयंभावः ॥ यदाशुक्लप्रतिपदिसंक्रांतिस्तदासौरचांद्रयोमासयोर्युगपदुपक्रमोभवातिससंवत्सरः ॥ ततःसौरमानेनवर्षेषट्दिनानिवर्धंते चांद्रमानेनषट्न्हसंतीतिद्वादशदिनव्यवधानादुभयोरग्रपश्चाद्भावोभवाति॥एवंपंचवर्षाणिगच्छंतितन्मध्येद्वौमलमासौभवतः॥ततःपुनःसंवत्सरोभवाति ॥ तदेवमतांतर भेदेनसंवत्सरादिपंचकंभानोर्मांद्यशैघ्र्यसमगतिभिर्भवतीति ॥१६॥ सोमादीनामपिस्थानंकार्यंचाह एवंचंद्रइति ॥ अर्करश्मिभ्योमंडलरूपेभ्यः ॥१७॥ मित्रस्यसूर्यस्यसंवत्सरभुक्तिंपक्षाभ्यांभुंक्तेमित्र

तंप्राक्तनावर्णयंतिअयनंमुनिपूजिताः ॥ अथयावन्नभोमंडलंसहप्रतिगच्छाति ॥ १४ ॥ कात्स्न्येंनसहभुंजीतकालंतंवत्सरंविदुः ॥ संवत्सरंपरिवत्सर मिडावत्सरमेवच ॥ १५ ॥ अनुवत्सरमिद्वत्सरमितिपंचकमीरितम् ॥ भानोर्मांद्यशैघ्र्यसमगतिभिःकालवित्तमैः॥१६॥ एवंभानोर्गतिःप्रोक्ताचंद्रादीनांनि बोधत ॥ एवंचंद्रोर्करश्मिभ्योलक्षयोजनमूर्ध्वतः ॥ १७ ॥ उपलभ्यमानोमित्रस्यसंवत्सरभुजिंचसः ॥ पक्षाभ्यांचौषधीनाथोभुंक्तेमासभुजिंचसः ॥ ॥ १८ ॥ सपादभाभ्यांदिवसभुक्तिंपक्षभुजिंचरेत् ॥ एवंशीघ्रगतिःसोमोभुंक्तेनूनंभचक्रकम् ॥ १९ ॥ पूर्यमाणकलाभिश्चाऽमराणांप्रीतिमावहन् ॥ क्षीय माणकलाभिश्चपितॄणांचित्तरंजकः ॥ २० ॥ अहोरात्राणितन्वानःपूर्वापरसुघस्रकैः ॥ सर्वजीवनिकायस्यप्राणोजीवःसएवहि ॥ २१ ॥ भुंक्तेचैकैकनक्ष त्रंमुहूर्तेस्त्रिंशताविभुः ॥ सएवषोडशकलःपुरुषोऽनादिरुत्तमः ॥ २२ ॥ मनोमयोप्यन्नमयोमृतधामासुधाकरः ॥ देवपितृमनुष्यादिसरीसृपसवीरुधाम् ॥ ॥ २३ ॥ प्राणाप्यायनशीलत्वात्ससर्वमयउच्यते ॥ ततोभचक्रंभ्रमातियोजनानांत्रिलक्षतः ॥ २४ ॥ मेरुप्रदक्षिणेनैवयोजितंचेश्वरेणतु ॥ अष्टविंशतिसं ख्यानिगणितानिसहाऽभिजित् ॥ २५ ॥ ततःशुक्रोद्विलक्षेणयोजनानामथोपरि ॥ पुरःपश्चात्सहैवासावर्कस्यपरिवर्तते ॥२६॥शीघ्रमंदसमानाभिर्गतिभि र्विचरन्विभुः ॥ लोकानामनुकूलोऽयंप्रायःप्रोक्तःशुभावहः ॥ २७ ॥ वृष्टिविष्टंभशमनोभार्गवःसर्वदामुने ॥ शुक्राद्बुधःसमाख्यातोयोजनानांद्विलक्षतः ॥ ॥ २८ ॥ शीघ्रमंदसमानाभिर्गतिभिःशुक्रवत्सदा ॥ यदाऽर्काद्व्यतिरिच्येतसौम्यःप्रायेणतत्रतु ॥ २९ ॥ अतिवाताभ्रपातानावृष्ट्याद्भयसूचकः ॥ उप रिष्टात्ततोभौमोयोजनानांद्विलक्षतः ॥ ३० ॥

स्यमासभुक्तिंसपादभाभ्याम् ॥ भशब्दऋक्षवाची ॥ सपाददिनद्वयेनभुंक्ते ॥ मित्रस्यपक्षभुजिंपक्षभुक्तिंदिवसभुक्तिंचरेत् ॥ एकदिनेनैवभुनक्तीत्यर्थः ॥ एवंद्रुततरगमनश्चंद्रमाभवतीत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ पूर्वापरसुघस्रकैःपूर्वपक्षापरपक्षाभ्यामहोरात्राणिवितन्वानइ त्यर्थः ॥ सर्वेषांजीवनिवहानांप्राणोन्नमयत्वादमृतमयत्वाच्च ॥ अतएवजीवनहेतुत्वाज्जीवश्च ॥२१॥२२॥ २३ ॥ २४ ॥ प्रदक्षिणेनैवनतुतेषांपृथगन्यागतिरस्तीत्यर्थः ॥ योजितंकालचक्रेईश्वरेणै वयोजितमित्यर्थः ॥ सहाभिजित्विभक्तिलोपआर्षः॥उत्तराषाढाश्रवणसंधावभिजिन्नामनक्षत्रंफलविशेषेपृथक्कल्पितंतेनसहेत्यर्थः ॥२५॥ पुरःपश्चादिति ॥ पुरतःसूर्येणभोक्ष्यमाणेनक्षत्रेपश्चाद्भुंक्ते ॥ सहैवभुज्यमाने॥२६॥२७॥वृष्टेर्विष्टंभःस्तंभनंयस्मात्ग्रहात्तमुपशमयतीतितथा॥२८॥शुक्रवादाति॥पुरतःपश्चात्सहैववासूर्यस्यचरतीत्यर्थः ॥ कांचिद्विशेषंचाह यदार्केतिसौम्योबुधः ॥ २९ ॥ ३० ॥

यदिवक्रइति ॥ यदिनवक्रेणाभिवर्ततेतर्हित्रिभिस्त्रिभिःपक्षैः॥३१॥अघानांदुःखानाम्॥ ३२॥यदिवक्रोभवेन्नैवेति ॥ यदिनवक्रःस्यात्तर्हिपरिवत्सरमित्यर्थः ॥ ३३ ॥ त्रिंशन्मासैरिति ॥ एकैकस्मिन् राशौत्रिंशन्मासान्विलंबमानःसर्वानेवाऽनुपर्येतितावद्भिरनुवत्सरैःप्रायेणाहिसर्वेषामशांतिकरः॥ ३४॥ ३५॥ ३६॥दक्षिणंक्रमतेचतेइति ॥ प्रदक्षिणंप्रक्रमंतीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ इ०दे०तिलकेष्टमस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥१६॥ ॥छ॥ ॥ त्रिंशद्भिरेकेनोनैस्तुपद्यैरथसाविस्तरम् ॥ ध्रुवमंडलसंस्थानंयथावदनुवर्ण्यते॥१॥वैष्णवंपरमंपदमस्तीत्यर्थः ॥१॥यत्रवैष्णवेपदेमहाभागवतोध्रुवोऽस्तीत्यर्थः॥२॥समकालमेवयुज्यतेइतितथा ॥ तेननक्षत्रगणेनसाहितइत्यर्थः॥ ३॥४॥कालेनेति ॥ सहिध्रुवःसर्वेषांज्योतिर्गणानां ग्रहनक्षत्रभादिनां हस्वआर्षः ॥ अव्यक्तरंहसाऽस्पष्टवेगेनानिमिषेणकालेनभ्राम्यतां

पक्षैस्त्रिभिस्त्रिभिःसोऽयंभुंक्तेराशिनथैकशः ॥ द्वादशाऽपिचदेववर्षैर्यदिवक्रोनजायते ॥३१॥ प्रायेणाऽशुभकृत्सोऽयंग्रहोघानांचसूचकः॥ ततोद्विलक्षमानेन योजनानांचगीष्पतिः ॥३२॥ एकैकस्मिन्नथोराशौभुंक्तेसंवत्सरंचरन् ॥ यदिवक्रोभवेन्नैवाऽनुकूलोब्रह्मवादिनाम् ॥३३॥ ततःशनैश्चरोघोरोलक्षद्वयपरोमितः ॥ योजनैःसूर्यपुत्रोयंत्रिंशन्मासैःपरिभ्रमन् ॥३४॥ एकैकराशौपर्येतिसर्वान्राशीन्महाग्रहः ॥ सर्वेषामशुभोमंदःप्रोक्तःकालविदांवरैः ॥ ३५॥ ततउत्तरतःप्रोक्तमेकादशसुलक्षकैः ॥ योजनैःपरिसंख्यातंसप्तर्षीणांचमंडलम् ॥३६॥ लोकानांशंभावयंतोमुनयःसप्ततेमुने॥ यत्तद्विष्णुपदंस्थानंदक्षिणंक्रमतेचते ॥३७॥ इतिश्रीदे०म०अष्टमस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथर्षिमंडलादूर्ध्वंयोजनानांप्रमाणतः ॥ लक्षैस्त्रयोदशमितैःपरमंवैष्णवंपदम् ॥१॥ महाभागवतःश्रीमान्वर्ततेलोकवंदितः ॥ औत्तानपादिरिंद्रेणवह्निनाकश्यपेनच ॥ २ ॥ धर्मेणसहचैवास्तेसमकालयुजाध्रुवः ॥ बहुमानंदक्षिणतःकुर्वद्भिःप्रेक्षकैःसदा ॥ ३ ॥ आजीव्यःकल्पजीविनामुपास्तेभगवत्पदम् ॥ ज्योतिर्गतानांसर्वेषांग्रहनक्षत्रभादिनाम् ॥ ४ ॥ कालेनानिमिषेणायंभ्राम्यतांव्यक्तरंहसा ॥ अवष्टंभस्थाणुरिवविहितश्चेश्वरेणसः ॥ ५ ॥ भासतेभासयन्भासास्वीययादेवपूजितः ॥ मेढिस्तंभेयथायुक्ताःपशवःकर्षणार्थकाः ॥ ६ ॥ मंडलानिचरंतीमेसवनत्रितयेनच ॥ एवंग्रहादयःसर्वेभगणाद्यायथाक्रमम् ॥ ७ ॥ अंतर्बहिर्विभागेनकालचक्रेनियोजिताः ॥ ध्रुवमेवाऽवलंब्याशुवायुनोदीरिताश्चरन् ॥ ८॥ आकल्पांतंचक्रमंतिखेश्येनाद्याःखगाइव ॥ कर्मसारथयोवायुवशाःसर्वएवते ॥९॥ एवंज्योतिर्गणाःसर्वेप्रकृतेःपुरुषस्यच॥ संयोगानुगृहीतास्तेभूमौननिपतंतिच ॥ १० ॥ ज्योतिश्चक्रंकेचिदेतच्छिशुमारस्वरूपकम् ॥ सोपयोगंभगवतोयोगधारणकर्मणि ॥ ११ ॥

भ्राम्यमाणानांस्थाणुरिवाऽवष्टंभःपरमेश्वरेणविहितइत्यन्वयः ॥५॥ मेढिस्तंभेइति ॥ मेढिस्तंभेयुक्ताबद्धाःपशवोबलीवर्दाः ॥६॥ सवनत्रितयेन त्रिकालम् ॥ ७ ॥ ध्रुवमेवमेढिस्थानापन्नंचरन्चरंतइत्यर्थः ॥८॥ खेआकाशेश्येनाद्याःखगाःपक्षिणोयथाक्रमंतिगच्छंतितद्वदित्यर्थः ॥ कर्म सारथिःसहाये,येषाम् ॥ ९ ॥ नन्वेतेज्योतिर्गणानिराधाराःकुतोभुविनपतंतितत्राह एवमितिप्रकृतेःपुरुषस्यच यःसंयोगोऽत्यंतस्तेनाऽनुगृहीतामायाशबलब्रह्मरूपभगवत्यनुगृहीतानपतंतीत्यर्थः ॥ १० ॥ ईश्वराधारत्वात्पतनशंकैवनास्तीतिवक्तुंमतांतरमाह केचिदिति ॥ एतस्याऽपि शिशुमारचक्रस्यपरिच्छिन्नत्वादेतस्याऽपि कआधारइत्याकांक्षायांसर्वव्यापकमायाशबलब्रह्मरूपिणीभगवत्येवाऽऽधारइतिवक्तव्यम् ॥ तस्मात्प्रथमंमतमेवमुख्यमितिकेचित्पदेनसूचितम् ॥ योगधारणकर्मणियोगधारणायांस्थितमितिशेषः ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ लांगूलेअग्राद्धोभागे ॥ १३ ॥ १४ ॥ उत्तरायणभानिअभिजिदादीनिपुनर्वस्वंतानिचतुर्दशनक्षत्राणि ॥ दक्षिणपार्श्वेदक्षिणायनभानिपुष्यादीन्युत्तराषाढांतानिचतुर्दशवामपार्श्वे ॥ १५॥
॥ १६ ॥ आकाशसरित्आकाशगंगाऔदरेउदरेइत्यर्थः ॥ तदेवस्थानविशेषेणविभज्यदर्शयति पुनर्वसुश्चेति॥दक्षिणवामयोः श्रोण्यावित्यर्थः॥ १७॥ दक्षिणवामयोःपश्चिमयोःपादयोराद्राश्लेषेइत्यन्व

यस्याऽर्वाक्शिरसःकुंडलीभूतवपुषोमुने ॥ पुच्छाग्रेकल्पितोयोऽयंध्रुवउत्तानपादजः ॥ १२ ॥ लांगूलेऽस्यचसंप्रोक्तःप्रजापतिरकल्मषः ॥ अग्निरिंद्रश्चध
र्मश्चतिष्ठंतेसुरपूजिताः ॥ १३ ॥ धाताविधातापुच्छांतेकट्यांसप्तर्षयस्ततः ॥ दक्षिणावर्तभोगेनकुंडलाकारमीयुषः ॥ १४ ॥ उत्तरायणभानीहदक्षपार्श्वे
ऽर्पितानिच ॥ दक्षिणायनभानीहसव्येपार्श्वेऽर्पितानिच ॥ १५ ॥ कुंडलाभोगवेशस्यपार्श्वयोरुभयोरपि ॥ समसंख्याश्चावयवाभवंतिकजनंदन ॥ १६ ॥
अजवीथीपृष्ठभागेआकाशसरिदौदरे ॥ पुनर्वसुश्चपुष्यश्चश्रोण्यौदक्षिणवामयोः ॥ १७ ॥ आर्द्राश्लेषेपश्चिमयोःपादयोर्दक्षवामयोः ॥ अभिजिच्चोत्तराषा
ढानासयोर्दक्षवामयोः ॥ १८ ॥ यथासंख्यंचदेवर्षेश्रुतिश्चजलभंतथा ॥ कल्पितेकल्पनाविद्भिर्नेत्रयोर्दक्षवामयोः ॥ १९ ॥ धनिष्ठाचैवमूलंचकर्णयोर्दक्षवा
मयोः ॥ मघादीन्यष्टभानीहदक्षिणायनगानिच ॥ २० ॥ युंजीतवामपार्श्वीयवंक्रिषुक्रमतोमुने ॥ तथैवमृगशीर्षादीन्युदग्भानिचयानिहि ॥ २१ ॥ दक्ष
पार्श्वेवंक्रिकेषुप्रातिलोम्येनयोजयेत ॥ शततारातथाज्येष्ठास्कंधयोर्दक्षवामयोः ॥ २२ ॥ अगस्तिश्चोत्तरहनावधरायांहनौयमः ॥ मुखेष्वंगारकःप्रोक्तोमं
दःप्रोक्तउपस्थके ॥ २३ ॥ बृहस्पतिश्चककुदिवक्षस्यर्कोग्रहाधिपः ॥ नारायणश्चहृदयेचंद्रोमनसितिष्ठति ॥ २४ ॥ स्तनयोरश्विनौनाभ्यामुशनाःपरिकी
र्तितः ॥ बुधःप्राणापानयोश्चगलेराहुश्चकेतवः ॥ २५ ॥ सर्वांगेषुतथारोमकूपेतारागणाःस्मृताः ॥ एतद्भगवतोविष्णोःसर्वदेवमयंवपुः ॥ २६ ॥ संध्यायां
प्रत्यहंध्यायेत्प्रयतोवाग्यतोमुनिः ॥ निरीक्षमाणश्चोत्तिष्ठेन्मंत्रेणानेनधीधरः ॥ २७ ॥ नमोज्योतिर्लोकायकालायाऽनिमिषांपतयेमहापुरुषायाऽभिधीम
हीति ॥ २८ ॥ ग्रहर्क्षतारामयमाधिदैविकंपापापहंमंत्रकृतांत्रिकालम् ॥ नमस्यतःस्मरतोवात्रिकालंनश्येततत्कालजमाशुपापम् ॥ २९ ॥ ॥ इति
श्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अधस्तात्सवितुःप्रोक्तमयुतंराहुमंडलम् ॥ नक्षत्रव
च्चरतिचसैंहिकेयोऽतदर्हणः ॥ १ ॥ सूर्याचंद्रमसोरेवमर्दनःसिंहिकासुतः ॥ अमरत्वंचखेटत्वंलेभेयोविष्णवनुग्रहात् ॥ २ ॥

यः ॥ १८ ॥ श्रुतिःश्रवणनक्षत्रंजलभंपूर्वाषाढानक्षत्रम् ॥ इमेदशवामनेत्रयोःकल्पितेइत्यर्थः ॥१९ ॥ २० ॥ वामपार्श्वीयवंक्रिषुवामपार्श्वास्थिषु ॥ २१ ॥ दक्षपार्श्वेविद्यमानेषुप्रातिलोम्येनपूर्वा
भाद्रपदांतानि ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ चतुस्त्रिंशच्छ्लोकवर्यैराहुमंडलमुच्यते ॥
सूर्याधःसंस्थितंयेनग्रहणंचंद्रसूर्ययोः ॥ १ ॥ सूर्यमारभ्यध्रुवांतंसन्निवेशंनिरूप्येदानींसूर्याधस्तान्निरूपयति अधस्तात्सवितुरिति ॥ सैंहिकेयःसिंहिकायाःसुतोराहुः ॥१॥ खेटत्वंनक्षत्रत्वम् ॥ २ ॥

ग्रहणंवक्तुमाह यददस्तरणेरिति ॥ योजनायुतंतरणेर्बिंबमित्यन्वयः ॥ अर्कसहस्रविस्तरंद्वादशसाहस्रयोजनविस्तारंसोमस्यमंडलमित्यन्वयः ॥ त्रयोदशसहस्रंतुत्रयोदशसहस्रयोजनपरिमाणंतु आच्छादकोग्रहोराहुर्वर्ततेसतच्छादकस्तयोःसूर्यसोममंडलयोराच्छादकोभवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ कदाच्छादकस्तदाह पर्वसमयेइति ॥ अमावास्यापूर्णिमारूपेकालेयश्छादकोभवेदित्यन्वयः ॥ वैरानुबंधी अमृतपानसमयेसूर्याचंद्रमसोर्मध्येप्रविष्टस्यताभ्यांविष्णवेकथनात्तयोर्वैरमनुबध्नाति ॥ ततोहेतोःसूर्याचंद्रमसोर्दूराच्छादनकारकोभवेदित्यन्वयः ॥ ४ ॥ तर्हिसूर्याचंद्रमसौकुतोनभक्षयतितत्राह तन्निशम्येति ॥ ५ ॥ समंतात्परिवारितंचक्रमित्यन्वयः ॥ ६ ॥ दुःसहेनतत्तेजसामुहूर्तोद्विजमानोमुहूर्तंखिद्यमानश्चकितहृदयः सन्नारात्दूरादेवनिवर्ततेसोऽयमुपरागइतिलोकेप्रोच्यतेइत्यर्थः ॥७॥

यददस्तरणेर्बिंबंतपतोयोजनायुतम् ॥ तच्छादकोऽसुरोज्ञेयोऽप्यर्कसाहस्रविस्तरम् ॥ ३ ॥ त्रयोदशसहस्रंतुसोमस्याच्छादकोग्रहः ॥ यःपर्वसमयेवैरानुबंधीछादकोऽभवत् ॥ ४ ॥ सूर्याचंद्रमसोर्दूराद्भवेच्छादनकारकः ॥ तन्निशम्योभयत्रापिविष्णुनाप्रेरितंस्वकम् ॥ ५ ॥ चक्रंसुदर्शनंनामज्वालामालातिभीषणम् ॥ तत्तेजसादुःसहेनसमंतात्परिवारितम् ॥ ६ ॥ मुहूर्तोद्विजमानस्तुदूराच्चकितमानसः ॥ आरान्निवर्ततेसोऽयमुपरागइतीवह ॥ ७ ॥ उच्यते लोकमध्येतुदेवर्षेअवबुध्यताम् ॥ ततोऽधस्तात्समाख्यातालोकाः परमपावनाः॥ ८ ॥ सिद्धानांचारणानांचविद्याध्राणांचसत्तम ॥ योजनायुतविख्याता लोकाःपुण्यनिषेविताः ॥ ९ ॥ ततोऽप्यधस्ताद्देवर्षेयक्षाणांचसरक्षसाम् ॥ पिशाचप्रेतभूतानांविहाराजिरमुत्तमम् ॥ १० ॥ अंतरिक्षंचतत्प्रोक्तंयावद्वायुःप्रवातिहि ॥ यावन्मेघास्तथोद्यंतितत्प्रोक्तंज्ञानकोविदैः ॥ ११ ॥ ततोऽधस्ताद्योजनानांशतंयावद्द्विजोत्तम ॥ पृथिवीपरिसंख्यातासुपर्णश्येनसारसाः ॥ ॥ १२ ॥ हंसादयःप्रोत्पतंतिपार्थिवाःपृथिवीभवाः ॥ भूसन्निवेशावस्थानंयथावदुपवर्णितम् ॥ १३ ॥ अधस्तादवनेःसप्तदेवर्षेविवराःस्मृताः ॥ एकैकशो योजनानामायामोच्छ्रायतःपुनः ॥ १४ ॥ अयुतांतरविख्याताःसर्वर्तुसुखदायकाः ॥ अतलंप्रथमंप्रोक्तंद्वितीयंवितलंतथा ॥ १५ ॥ तृतीयंसुतलंप्रोक्तंचतुर्थंवैतलातलम् ॥ महातलंपंचमंचषष्ठंप्रोक्तंरसातलम् ॥ १६ ॥ सप्तमंविप्रपातालंसप्तैतेविवराःस्मृताः ॥ एतेषुबिलस्वर्गेषुदिवोऽप्यधिकमेवच ॥ १७ ॥ कामभोगैश्वर्यसुखसमृद्धभुवनेषुच ॥ नित्योद्यानविहारेषुसुखास्वादःप्रवर्तते ॥ १८ ॥ दैत्याश्चकाद्रवेयाश्चदानवाबलशालिनः ॥ नित्यंप्रमुदितारक्ताःकलत्रापत्यबंधुभिः ॥ १९ ॥ सुहृद्भिरनुजीवाद्यैःसंयुताश्चगृहेश्वराः ॥ ईश्वरादप्रतिहतकाममायाविनश्वते ॥ २० ॥

॥ ८ ॥ विद्याध्राणांविद्याधराणाम् ॥ अधस्तादित्युक्तंतन्मर्यादामाह योजनायुतेइति ॥ राहुमंडलादधस्ताद्योजनायुतपरिमितेदेशेसिद्धादीनांलोकाःसंतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ विहाराजिरंवासस्थानम् ॥ ॥ १० ॥ अंतरिक्षंग्रहहीनम् तस्यावधिमाह यावद्वायुःप्रवातितीव्रोवाति तस्याप्यवधिमाह यावन्मेघाइति ॥ ११ ॥ १२ ॥ पृथिव्याउपरिभूर्लोकावधिमाह हंसादयइति ॥ पार्थिवाः पृथिवीविकाराः ॥ १३ ॥ एकैकशोयोजनानामिति ॥ योजनायुतांतरेणप्रत्येकमुच्छ्रिताः ॥ आयामोयोप्यंडकटाहस्यतद्विस्तारेण ॥ १४ ॥ अयुतमंतरमेकैकस्यविवरस्य ॥ १५ ॥ १६ ॥ विप्रेतिसंबोधनम् ॥ १७ ॥ १८ ॥ काद्रवेयाःसर्पाः ॥ १९ ॥ अनुजीवाद्यैरनुचरादिभिः ॥ ईश्वरादपिअप्रतिहतः कामोयेषाम् ॥ २० ॥

मायाविभुनामायास्वामिनामायाविनेत्यर्थः ॥ २१ ॥ प्रकामशोयथेच्छंभक्ताविभक्ताःकृताइत्यर्थः ॥ मणिप्रवरशालिनइतिउत्तरत्रान्वेति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ स्वच्छार्णेनस्वच्छजलेन
पूरिताहृदायेपुतैः ॥ पाठीनामत्स्याः ॥ २६ ॥ नीरजातैःकमलैः ॥२७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ जीर्णत्वंजरावैवर्ण्यंदेहस्यवयोवस्थासहिताएतेनबाधंतेइत्यन्वयः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ य

निवसंतिसदाहृष्टाःसर्वर्तुसुखसंयुताः ॥ मयेनमायाविभुनायेषुयेषुचनिर्मिताः ॥२१॥ पुरःप्रकामशोभक्तामणिप्रवरशालिनः ॥ विचित्रभवनाट्टालगोपुरा
द्याःसहस्रशः ॥२२॥ सभाचत्वरचैत्यादिशोभाढ्याःसुरदुर्लभाः ॥ नागासुराणांमिथुनैःसपारावतसारिकैः ॥२३॥ कीर्णकृत्रिमभूमिश्चविवरेशगृहोत्तमैः ॥
अलंकृताश्चकासंतिउद्यानानिमहांतिच ॥ २४ ॥ मनःप्रसन्नकारीणिफलपुष्पविशालिभिः ॥ ललनानांविलासार्हस्थलैःशोभितभांजिच ॥ २५ ॥ ना
नाविहंगमव्रातसंयुक्तजलराशिभिः ॥ स्वच्छार्णपूरितह्रदैःपाठीनसमलंकृतैः ॥ २६ ॥ जलजंतुक्षुब्धनीरनीरजातैरनेकशः ॥ कुमुदोत्पलकह्लारनीलरक्तो
त्पलैस्तथा ॥ २७ ॥ तेषुकृतनिकेतानांविहारैःसंकुलानिच ॥ इंद्रियोत्सवकारैश्चतथैवविविधैःस्वरैः ॥ २८ ॥ अमराणांचपरमांश्रियंचाऽतिशयंतिच ॥
यत्रनैवभयंक्वापिकालांगैर्दिनरात्रिभिः ॥ २९ ॥ यत्राऽहिप्रवराणांचशिरःस्थैर्मणिरश्मिभिः ॥ नित्यंतमःप्रबाध्येतसदाप्रस्फुटकांतिभिः ॥३०॥नवाएतेषु
वसतांदिव्यौषधिरसायनैः ॥ रसान्नपानस्नानाद्यैर्नाऽऽधयोनचव्याधयः ॥ ३१ ॥ वलीपलितजीर्णत्ववैवर्ण्यस्वेदगंधताः ॥ अनुत्साहवयोवस्थानबाधंतेक
दाचन ॥ ३२ ॥ कल्याणानांसदातेषांनचमृत्युभयंकुतः ॥ भगवत्तेजसोऽन्यत्रचक्राच्चैवसुदर्शनात् ॥ ३३ ॥ यस्मिन्प्रविष्टेदैतेयवधूनांगर्भराशयः ॥ प्रा
योभयात्पतंत्येवस्रवंतिब्रह्मपुत्रक ॥३४॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कन्धेऽष्टादशोऽध्यायः ॥१८॥ ॥छ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ प्रथमेविवरे
विप्रअतलाख्येमनोरमे ॥ मयपुत्रोबलोनामवर्ततेऽखर्वगर्वकृत् ॥१॥ षण्णवत्योयेनसृष्टामायाःसर्वार्थसाधिकाः ॥ मायाविनोयाश्चसद्योधारयंतिचकाश्चन
॥२॥जृंभमाणस्ययस्यैवबलस्यबलशालिनः ॥स्त्रीगणाउपपद्यंतेत्रयोलोकविमोहनाः ॥ ३ ॥ पुंश्चल्यश्चैवस्वैरिण्यःकामिन्यश्चेतिविश्रुताः ॥ यावैबिला
यनंप्रेष्टंप्रविष्टंपुरुषंरहः ॥ ४॥रसेनहाटकाख्येनसाधयित्वाप्रयत्नतः ॥ स्वविलासावलोकानुरागस्मितविगूहनैः ॥ ५ ॥ संलापविभ्रमाद्यैश्चरमयंत्यापिताः
स्त्रियः ॥ यस्मिन्नुपयुक्तेजनोमनुतेबहुधास्वयम् ॥६॥ ईश्वरोऽहमहंसिद्धोनागायुतबलोमहान् ॥ आत्मानंमन्यमानःसन्मदांधइवकथ्यते ॥ ७ ॥ एवंप्रो
क्तास्थितिश्चाऽत्रअतलस्यचनारद ॥ द्वितीयविवरस्याऽत्रवितलस्यनिबोधत ॥८॥

स्मिन्भगवत्तेजसिप्रविष्टे ॥ ३४ ॥ इतिश्रीदेवी
भागवतेतिलकेऽष्टमस्कंधेष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ द्वात्रिंशत्पद्यकैःपश्चादतलादेश्चवर्णनम् ॥ क्रियतेयत्रभोगानांपराकाष्ठास्फुटाभवेत् ॥ १ ॥ अखर्वोमहान्योगर्वस्तंकरोतिसतथा ॥ १ ॥
षण्णवतिमायामध्येकाश्चनधारयंतिनसर्वाः ॥ दुःसंपाद्यत्वात् ॥२॥ उपपद्यंतउत्पन्नाः ॥ ३ ॥ सवर्णेरताःस्वैरिण्यः ॥ कामिन्यस्त्वसवर्णे ॥ तत्राप्यतिचंचलाःपुंश्चल्यः॥ बिलायनंबिलायतनम्॥
॥४॥ साधयित्वासंभोगसमर्थंकृत्वास्वस्मिन्नसाधारणविलासास्तत्पूर्वकोवलोकस्तेनाऽनुरागयुक्तंस्मितंतेनविगूहनमुपगूहनमालिंगनंतदादिभिः ॥५॥ यस्मिन्रसेउपयुक्तेसेवितेइत्यर्थः ॥६॥७॥८॥

॥ ९ ॥ १० ॥ मरुतासमीरणेनसमिद्धोदीप्तः ॥ ११ ॥ तन्निष्ठ्यूतमितितेनवह्निनानिष्ठ्यूतंथूत्कृत्यत्यक्तम् ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अस्माननुजग्राहेतिनारायणोक्तिः ॥ २१ ॥ सर्वक्लेशादिहेतुमित्यैश्वर्यविशेषणम् ॥ आत्मानुस्मृतेर्मोषणमपहारकम् ॥ २२ ॥ २३ ॥ गिरिदर्यामवमुच्यस्थितस्तद्वारेईश्वरस्तदुःखंभक्तिप्रेम्णालेशतोप्यगणय्यबलिर्वक्ष्यमाणमब्रवीदित्य

हाटकेश्वरनामाऽयंस्वपार्षदगणैर्वृतः ॥ ९ ॥ प्रजापतिकृतस्यापिसर्गस्यबृंहणायच ॥ भवान्यामिथुनीभूयआ
भूतलाधस्तलेचैवविततलेभगवान्भवः ॥ हाटकेश्वरनामाऽयंस्वपार्षदगणैर्वृतः ॥ ९ ॥ प्रजापतिकृतस्यापिसर्गस्यबृंहणायच ॥ भवान्यामिथुनीभूयआ
स्तेदेवाधिपूजितः ॥ १० ॥ भवयोर्वीर्यसंभूताहाटकीसरिदुत्तमा ॥ समिद्धोमरुतावह्निरोजसापिवतीविहि ॥ ११ ॥ तन्निष्ठ्यूतंहाटकाख्यंसुवर्णंदैत्यवल्लभ
म् ॥ दैत्यांगनाभूषणार्हंसदासंधारयंतिहि ॥ १२ ॥ तद्विलाधस्तलात्प्रोक्तंसुतलाख्यंबिलेश्वरम् ॥ पुण्यश्लोकोबलिर्नामाआस्तेवैरोचनिर्मुने ॥ १३ ॥ म
हेंद्रस्यचदेवस्याचिकीर्षुःप्रियमुत्तमम् ॥ त्रिविक्रमोऽपिभगवान्सुतलेबलिमानयत् ॥ १४ ॥ त्रैलोक्यलक्ष्मीमाक्षिप्यस्थापितःकिलदैत्यराट् ॥ इंद्रादिष्व
प्यलब्धायासाश्रीस्तमनुवर्तते ॥ १५ ॥ तमेवदेवदेवेशमाराधयतिभक्तितः ॥ व्यपेतसाध्वसोऽद्यापिवर्ततेसुतलाधिपः ॥ १६ ॥ भूमिदानफलंह्येतत्पा
त्रभूतेऽखिलेश्वरे ॥ वर्णयंतिमहात्मानोनैतद्युक्तंचनारद ॥ १७ ॥ वासुदेवेभगवतिपुरुषार्थप्रदेहरौ ॥ एतद्दानफलंविप्रसर्वथानहियुज्यते ॥ १८ ॥ यस्यैव
देवदेवस्यनामाऽपिविवशोगृणन् ॥ स्वकीयकर्मबंधीयगुणान्विधुनुतेंजसा ॥ १९ ॥ यत्क्लेशबंधहानायसांख्ययोगादिसाधनम् ॥ कुर्वंतेयतयोनित्यंभगव
त्यखिलेश्वरे ॥ २० ॥ नचाऽयंभगवानस्माननुजग्राहनारद ॥ मायामयंचभोगानामैश्वर्यंव्यतनोत्परम् ॥ २१ ॥ सर्वक्लेशाधिहेतुंतदात्मानुस्मृतिमोषण
म् ॥ यंसाक्षाद्भगवान्विष्णुःसर्वोपायविदीश्वरः ॥ २२ ॥ याच्ञाछलेनाऽपहृतंसर्वस्वंदेहशेषकम् ॥ अप्राप्तान्योपायईशःपाशैर्वारुणसंभवैः ॥ २३ ॥ बंध
यित्वाऽवमुच्यापिगिरिदर्यामिवाऽब्रवीत् ॥ असाविंद्रोमहामूढोयस्यमंत्रीबृहस्पतिः ॥ २४ ॥ प्रसन्नमिममत्यर्थमयाचल्लोकसंपदम् ॥ त्रैलोक्यमिदमैश्वर्यं
कियदेवातितुच्छकम् ॥ २५ ॥ आशिषांप्रभवंमुक्त्वायोमूढोलोकसंपदि ॥ अस्मत्पितामहःश्रीमान्प्रह्लादोभगवत्प्रियः ॥ २६ ॥ दास्यंवव्रेविभोस्तस्यसर्व
लोकोपकारकः ॥ पित्र्यमैश्वर्यमतुलंदीयमानंचविष्णुना ॥ २७ ॥ पितर्युपरतेवीरेनैवैच्छद्भगवत्प्रियः ॥ तस्याऽतुलानुभावस्यसर्वलोकोपधीमतः ॥
॥ २८ ॥ अस्मद्विधोऽनालपपक्वेतरदोषोवगच्छति ॥ एवंदैत्यपतिःसोऽयंबलिःपरमपूजितः ॥ २९ ॥ सुतलेवर्ततेयस्यद्वारपालोहरिःस्वयम् ॥ एकदा
दिग्विजयेराजारावणोलोकरावणः ॥ ३० ॥ प्रविशन्सुतलेयेनभक्तानुग्रहकारिणा ॥ पादांगुष्ठेनप्रक्षिप्तोयोजनायुतमत्राहि ॥ ३१ ॥

र्थः ॥ २४ ॥ प्रसन्नंविष्णुंलोकसंपदंलोकस्वामित्वमयाचत ॥ २५ ॥ लोकसंपदिआसक्तइतिशेषः ॥ इदमिंद्रेणाऽत्यंतमनुचितंकृतमितिभावः ॥ २६ ॥ प्रह्लादंवर्णयति अस्मदिति ॥ २७ ॥ सर्वलोकोपधीमतःसर्व लोकोपाधियुक्तस्यविष्णोरतुलप्रभावस्यांतमितिशेषः ॥ २८ ॥ पक्वेभ्यःपरिपक्वेभ्यइतरेअपरिपक्वायेनल्पाबहवोदोषास्तेयस्यसंतिसोस्मद्विधोमत्सदृशोदुष्टःकोऽवगच्छति नकोपीत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ६७ ॥ सप्तत्रिंशन्महापद्यैरर्धश्लोकेनचाधिकैः ॥ तलातलस्थितिःसम्यग्विचारेणोपपाद्यते ॥ १ ॥ त्रिपुराधिपतिस्त्रिपुर स्वामी ॥ १ ॥ त्रिलोक्याःशंकरेणकल्याणकरेणशिवेनदग्धंपुरत्रयंयस्यस दग्धपूस्त्रयोमयासुरोमहादेवभक्तोऽयंपालितोरक्षितोदेवदेवस्याशिवस्यप्रसादेनतत्रास्तेइत्यर्थः ॥२॥ ३ ॥ ४ ॥ अनेकशिर सांमध्येप्रधानान् ॥५॥ पतत्रिराजोगरुडः ॥ ६॥७॥८॥ प्रत्यनीकाः शत्रवोहविर्भुजांदेवानाम् ॥९ ॥ १० ॥ सरमयाशक्रदूत्येति ॥ इंद्रदूत्याप्रयुक्ताभिर्मंत्ररूपाभिर्वाग्भिः ॥ एवंहिवैदिकमाख्या

एवंभूतानुभावोयंवलिःसर्वसुखैकभुक् ॥ आस्तेसुतलराज्यस्थोदेवदेवप्रसादतः ॥ ३२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेएकोनविंशोध्यायः ॥
॥ १९ ॥ ॥ ६७ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ततोधस्ताद्विवरकंतलातलमुदीरितम् ॥ दानवेंद्रोमयोनामत्रिपुराधिपतिर्महान् ॥ १ ॥ त्रिलोक्याःशंकरेणाऽयं
पालितोदग्धपूस्त्रयः ॥ देवदेवप्रसादात्तुलब्धराज्यसुखास्पदः ॥ २ ॥ आचार्योमायिनांसोऽयंनानामायाविशारदः ॥ पूज्यतेराक्षसैर्घोरैःसर्वकार्यसमृद्धये
॥ ३ ॥ ततोधस्तात्सुविख्यातंमहातलमितिस्फुटम् ॥ सर्पाणांकाद्रवेयाणांगणःक्रोधवशोमहान् ॥ ४ ॥ अनेकशिरसांविप्रप्रधानान्कीर्तयामिते ॥ कुहक
स्तक्षकश्चैवसुषेणःकालियस्तथा ॥ ५ ॥ महाभोगामहासत्त्वाःक्रूराःक्रूरस्वजातयः ॥ पतत्रिराजाधिपतेरुद्विग्नाःसर्वएवते ॥ ६॥ स्वकलत्रापत्यसुहृत्कुटुं
बस्यचसंगताः ॥ प्रमत्ताविहरंत्येवनानाक्रीडाविशारदाः ॥ ७ ॥ ततोधस्ताच्चविवरेरसातलसमाह्वये ॥ दैतेयानिवसंत्येवपणयोदानवाश्चये ॥८॥ निवात
कवचानामहिरण्यपुरवासिनः ॥ कालेयाइतिचप्रोक्ताःप्रत्यनीकाहविर्भुजाम् ॥ ९ ॥ महौजसश्चोत्पत्त्यैवमहासाहसिनस्तथा ॥ सकलेशस्यचहरेस्तेजसा
हतविक्रमाः ॥ १० ॥ विलेशयाइवसदाविवरेनिवसंतिहि ॥ येवैवाग्भिःसरमयाशक्रदूत्यानिरंतरम् ॥ ११ ॥ मंत्रवर्णाभिरसुरास्ताडिताबिभ्यतिस्मह ॥
ततोप्यधस्तात्पातालेनागलोकाधिपालकाः ॥ १२ ॥ वासुकिप्रमुखाःशंखःकुलिकःश्वेतएवच ॥ धनंजयोमहाशंखोधृतराष्ट्रस्तथैवच ॥ १३ ॥ शंखचूडः
कंवलाश्वतरोदेवोपदत्तकः ॥ महामर्षामहाभोगानिवसंतिविपोल्बणाः ॥ १४ ॥ पंचमस्तकवंतश्चफणासप्तकभूषिताः ॥ केचिद्दशफणाःकेचिच्छतशीर्षा
स्तथापरे ॥ १५ ॥ सहस्रशिरसःकेपिरोचिष्णुमणिधारकाः ॥ पातालरंध्रतिमिरनिकरंस्वमरीचिभिः ॥ १६ ॥ विधमंतिचदेवर्षेसदासंजातमन्यवः ॥ अ
स्यमूलप्रदेशेहित्रिंशत्साहस्रकेंतरे ॥ १७ ॥ योजनैःपरिसंख्यातेतामसीभगवत्कला ॥ अनंताख्यासमास्तेहिसर्वदेवप्रपूजिता ॥ १८ ॥ अहमित्यभिमान
स्यलक्षणंयंप्रचक्षते ॥ संकर्षणंसात्वतीयाःकर्षणंद्रष्टृदृश्ययोः ॥ १९ ॥ इदंभूमंडलंयस्यसहस्रशिरसःप्रभोः ॥ अनंतमूर्तेःशेषस्याध्रियमाणंचशीर्षके ॥२०॥

नं पणिभिरसुरैर्निगूढांगां अन्वेष्टुंसरमांदेवशुनीमिंद्रेणप्रहितांसंधिमिच्छंतःपणयःप्राहुः ॥ किमिच्छंतीसरमेत्यादि ॥ साचसंधिमनिच्छंतींद्रस्तुतिपूर्वकंतान्प्रतिपरुषमाह ॥ हताइंद्रेणपणयःशयध्वमि त्यादि ॥ तचतच्छ्रुत्वाबिभ्यतीति ॥११॥१२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ संकर्षणनाम्नोनिरुक्तिमाह अहमित्यभिमानस्येति ॥ द्रष्टृदृश्ययोःसम्यक्कर्षणमेकीकरणंयेनतत्कृतोऽ हमित्यभिमानोलक्षणंचिह्नमधिष्ठातुर्यस्याऽहंकाराधिष्ठानेनचदृग्दृश्यसंकर्षणात्संकर्षणइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥

सिद्धार्थः सर्षपः ॥ २१ ॥ व्यूहैकादशशोभितः ॥ एकादशरुद्रमूर्तिरूपेण ॥ २२ ॥ २३ ॥ नखमंडलेइतिजात्येकवचनंमंडलेष्वित्यर्थः ॥ विराजन्मणिमंडलेष्वित्यनुरोधात् ॥ २४ ॥ २५॥२६॥
॥ २७॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५॥३६ ॥ मतंगमोहस्तीयथाकांचनींस्वर्णमयींवरत्रांकक्षांयद्वद्बिभर्तितथैवायंकांचनींकक्षांबिभर्तीत्यर्थः॥उमासंहितायां ध्रुवमंडल
पारभ्यशेषलोकांतमीश्वरि ॥ नानालोकाःसमाख्यातास्तत्रतल्लोकवासिनः ॥ नानारत्नमयींमूर्तिंनानाधातुमयींतथा॥स्थापयित्वापूजयंति नानास्वच्छोपचारकैः ॥ कैलासेचैववैकुंठेब्रह्मलोकेतथैवच॥

पृथ्वीगोलमशेषंहिसिद्धार्थइवलक्ष्यते ॥ यस्यकालेनदेवस्यसंजिहीर्षोःसमंविभोः ॥ २१ ॥ चराचरंभ्रुवोरंतर्विवरादुदपद्यत ॥ सांकर्षणोनामरुद्रोव्यूहैका
दशशोभितः ॥२२॥ त्रिलोचनश्चत्रिशिखंशूलमुत्तंभयन्स्वयम् ॥ उदतिष्ठन्महासत्त्वोमहाभूतक्षयंकरः ॥२३॥ यस्यांघ्रिकमलद्वंद्वशोणाच्छनखमंडले ॥
विराजन्मणिबिंबेषुमहाहिपतयोनिशम् ॥ २४ ॥ एकांतभक्तियोगेनसहसात्वतपुंगवैः ॥ प्रणमंतःस्वमूर्धंतेस्वमुखानिसमीक्षते ॥ २५ ॥ स्फुरत्कुंडलमा
णिक्यप्रभामंडलभांत्यपि ॥ सुकपोलानिचारूणिगंडस्थलद्युमंतिच ॥ २६ ॥ नागराजकुमार्योपिचार्वंगविलसत्त्विषः ॥ विशदैर्विपुलैस्तद्वद्धवलैःसुभ
गैस्तथा ॥२७॥ रुचिरैर्भुजदंडैश्चशोभमानाइतस्ततः ॥ चंदनागुरुकाश्मीरपंकलेपेनभूषिताः ॥ २८ ॥ तदभिमर्षसंजातकामवेशसमायुताः ॥ ललित
स्मितसंयुक्ताःसव्रीडंलोकयंतिच ॥ २९ ॥ अनुरागमदोन्मत्तविघूर्णारुणलोचनम् ॥ करुणावलोकनेत्रंचआशासानास्तथाशिषः ॥ ३० ॥ सोऽनंतोभगवा
न्देवोनंतसत्त्वोमहाशयः ॥ अनंतगुणवार्धिश्चआदिदेवोमहाद्युतिः ॥३१॥ संहृतामर्षरोषादिवेगोलोकशुभायच ॥ आस्तेमहासत्त्वनिधिःसर्वदेवप्रपूजितः
॥३२॥ध्यायमानःसुरैःसिद्धैरसुरैश्चोरगैस्तथा ॥ विद्याधरैश्चगंधर्वैर्मुनिसंघैश्चनित्यशः ॥ ३३ ॥ अनारतमदोन्मत्तलोकविह्वललोचनः॥ वाक्यामृतेनविबु
धान्स्वपार्षदगणानपि ॥३४॥ आप्यायमानःसविभुर्वैजयंतींस्रजंदधत् ॥ अम्लानाभिनवैःस्वच्छैस्तुलसीदलसंचयैः ॥ ३५ ॥ माद्यन्मधुकरव्रातघोषश्री
संयुतांसदा॥ नीलवासादेवदेवएककुंडलभूषितः ॥३६॥ हलस्यककुदिन्यस्तसुपीवरभुजोव्ययः॥महेंद्रःकांचनींयद्वद्वरत्रांचमतंगमः॥३७॥ उदारलीलोदे
वेशोवर्णितःसात्त्वतर्षभैः॥इ०दे०भा०म०ऽष्टमस्कंधेविंशोध्यायः॥२०॥ ॥ नारायणउवाच॥तस्यानुभावंभगवान्ब्रह्मपुत्रःसनातनः॥सभायांब्रह्मदेवस्यगा
यमानउपासते॥१॥उत्पत्तिस्थितिलयहेतवोस्यकल्पाःसत्त्वाद्याःप्रकृतिगुणायदीक्षयासन्॥यद्रूपंध्रुवमकृतंयदेकमात्मन्नानाधात्कथमुहवेदतस्यवर्त्म॥२॥

नवरत्नमयींमूर्तिंभगवत्यानिरंतरम् ॥ शिवद्रुहिणवैकुंठाःपूजयंतिविधानतः ॥ नानावर्षेषुवर्षाधिपतयश्चतथैवच ॥ नकश्चित्त्रिषुलोकेषुलोकएवंविधःक्वचित् ॥ यत्रदेव्याःपदार्चानतथातस्याःस्मृतिःप
रेति ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ अष्टाविंशतिभिःश्लोकैःशेषस्तुतिपुरःसरम् ॥ नरकाणांस्वरूपंचयथावदभिवर्ण्यते ॥ १ ॥ तस्येति ॥ तस्यअनंत
स्य ॥ १ ॥ उत्पत्तीति ॥ अस्यजगतउत्पत्त्यादिहेतवोगुणायस्य ॥ यस्येक्षयाकल्पाःसमर्थाःस्वस्वकार्येआसन् ॥ यस्यतुरूपंध्रुवमनंतमकृतमनादि ॥ तत्रहेतुःयदेकमेवसत् आत्मन्नात्मनिनानाका
र्यप्रपंचमधात् तस्यब्रह्मस्वरूपस्यवर्त्मतत्त्वंजनःकथमुहवेदनवेदैवेत्यर्थः ॥ २ ॥

तर्हिकथमसौमुमुक्षुभिःसेव्यतेतत्राह मूर्तीमिति यत्रेदंसदसद्विभातिसनोऽस्माकंभक्तानांपुरुकृपयाबहुकृपयासंशुद्धंसत्त्वंमूर्तिंबभार ॥ स्वजनानांमनांस्यादातुंवशीकर्तुंयस्यलीलांमृगपतिःसिंहःआददेअ
शिक्षयत ॥ यतउदाराणिवीर्याणियस्य ॥ तस्मादन्यंमुमुक्षुःकमाश्रयेदित्युत्तरेणान्वयः ॥ ३ ॥ प्रलंभनाद्वापरिहासात् ॥४॥ सत्त्वानिप्राणिनः ॥ सहस्रजिह्वोऽपिकोगणयेत् ॥ ५ ॥ ६ ॥ एताव
त्यएवेहकामान्कामयमानैर्नृभिरुपगंतव्यागतयइत्यन्वयः ॥ ७ ॥ यथोपदेशंयथाशास्त्रंकामान्कामयमानकैःकामयमानैरित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ कर्मणांसर्वप्राणिकर्मणांसमानत्वेवैषम्यनैर्घृण्यरहितेन

मूर्तिंनःपुरुकृपयाबभारसत्त्वंसंशुद्धंसदसदिदंविभातियत्र ॥ यल्लीलांमृगपतिराददेनवद्यामादातुंस्वजनमनांस्युदारवीर्यः ॥३॥ यन्नामश्रुतमनुकीर्तयेदक
स्मादार्त्तोवायदिपतितःप्रलंभनाद्वा ॥ हंत्यंहःसपदिनृणामशेषमन्यंकंशेषाद्भगवतआश्रयेन्मुमुक्षुः ॥ ४ ॥ मूर्धन्यर्पितमणुवत्सहस्रमूर्ध्नोभूगोलंसगिरिसरि
त्समुद्रसत्त्वम् ॥ आनंत्यादनमितविक्रमस्यभूम्नःकोवीर्याण्यधिगणयेत्सहस्रजिह्वः ॥ ५॥ एवंप्रभावोभगवाननंतोदुरंतवीर्योरुगुणानुभावः ॥ मूलेरसायाः
स्थितआत्मतंत्रोयोलीलयाक्ष्मांस्थितयेबिभर्ति ॥ ६ ॥ एताह्येवेहनृभिर्गतयोमुनिसत्तम ॥ गंतव्याबहुशोयद्वद्यथाकर्मविनिर्मिताः ॥ ७ ॥ यथोपदेशं
चकामान्सदाकामयमानकैः ॥ एतावतीर्हिराजेंद्रमनुष्यमृगपक्षिषु ॥८॥ विपाकगतयःप्रोक्ताधर्मस्यवशगास्तथा ॥ उच्चावचाविसदृशायथाप्रश्नंनिबोध
त ॥ ९ ॥ नारदउवाच ॥ वैचित्र्यमेतल्लोकस्यकथंभगवताकृतम् ॥ समानत्वेकर्मणांचतन्नोब्रूहियथातथम् ॥१०॥ नारायणउवाच ॥ कर्तुःश्रद्धावशादे
वगतयोऽपिपृथग्विधाः ॥ त्रिगुणत्वात्सदातासांफलंविसदृशंत्विह ॥ ११ ॥ सात्त्विक्याश्रद्धयाकर्तुःसुखित्वंजायतेसदा ॥ दुःखित्वंचतथाकर्तूराजस्याश्र
द्धयाभवेत् ॥ १२ ॥ दुःखित्वंचैवमूढत्वंतामस्याश्रद्धयोदितम् ॥ तारतम्यात्तुश्रद्धानांफलवैचित्र्यमीरितम् ॥ १३ ॥ अनाद्यविद्याविहितकर्मणांपरिणा
मजाः ॥ सहस्रशःप्रवृत्तास्तुगतयोद्विजपुंगव ॥ १४ ॥ तद्भेदान्वर्णयिष्यामिप्राचुर्येणद्विजोत्तम ॥ त्रिजगत्याअंतरालेदक्षिणस्यांदिशिहिवै ॥ १५ ॥ भूमेर
धस्तादुपरित्वतलस्यचनारद ॥ अग्निष्वात्ताःपितृगणावर्ततेपितरश्चह ॥ १६ ॥ वसंतियस्यांस्वीयानांगोत्राणांपरमाशिषः ॥ सत्याःसमाधिनाशीर्भ्रंत्वा
शासानाःपरेणवै ॥ १७॥ पितृराजोऽपिभगवान्संपरेतेषुजंतुषु ॥ विषयंप्रापितेष्वेषुस्वकीयैःपुरुषैरिह ॥ १८ ॥ सगणोभगवत्प्रोक्ताज्ञापरोदमधारकः ॥
यथाकर्मयथादोषंविदधातिविचारदृक् ॥ १९ ॥ स्वान्गणान्धर्मतत्त्वज्ञान्सर्वानाज्ञाप्रवर्तकान् ॥ सदाप्रेरयतिप्राज्ञोयथादेशनियोजितान् ॥ २० ॥ नर
कानेकविंशत्यासंख्ययावर्णयंतिहि ॥ अष्टाविंशमितान्केचित्ताननुक्रमतोब्रुवे ॥ २१ ॥

मायाशबलब्रह्मणाकथमेतस्यवैचित्र्यंकृतमितियथातथं
तन्नोब्रूहीत्यन्वयः ॥१०॥ कर्मणांसमानत्वमेवनास्तिकर्मकर्तॄणांत्रिगुणमायाशक्तिसंबद्धत्वात् ॥ तयामायाशक्त्यापूर्वपूर्वकर्मवशाद्यथायथासात्त्विकादिकर्मसुप्रेर्यतेतथातथाकरोति ॥ तदनुरूपफलो
पभोगायचलोकभोगफलवैचित्र्यंकृतमित्याह कर्तुःश्रद्धावशादेवेति ॥ तासांश्रद्धानांत्रिगुणत्वात्सात्त्विकादिभेदेनगुणत्रयात्मकत्वाद्विसदृशमसमानंफलमित्यर्थः ॥११॥ १२ ॥१३॥१४॥ तस्मान्मा
याशक्तिशबलब्रह्मरूपभगवत्याएवाराधनंकर्तव्यमितिगूढोभिसंधिः ॥ १५ ॥१६॥ १७॥ विषयंयमलोकरूपंदेशम् ॥१८॥ दमधारकोदंडधारकोविदधातिदंडमितिशेषः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ २३ ॥ वज्रकंटकशाल्मलीत्येकोनरकः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ द्विपंचाशत्पद्यवर्यैर्यातनाकारका

तामिस्रअंधतामिस्रोरौरवोऽपितृतीयकः ॥ महारौरवनामाचकुंभीपाकोपरोमतः ॥ २२ ॥ कालसूत्रंतथाचाऽसिपत्रारण्यमुदाहृतम् ॥ सूकरस्यमुखंचांध
कूपोऽथकृमिभोजनः ॥ २३ ॥ संदंशस्तप्तमूर्तिश्चवज्रकंटकएवच ॥ शाल्मलीचाऽथदेवर्षेनाम्नावैतरणीतथा ॥ २४ ॥ पूयोदःप्राणरोधश्चतथाविशसनंम
तम् ॥ लालाभक्षःसारमेयादनमुक्तमतःपरम् ॥ २५ ॥ अवीचिरप्ययःपानंक्षारकर्दमएवच ॥ रक्षोगणाख्यसंभोजःशूलप्रोतोप्यतः परम् ॥ २६ ॥ दंदशू
कोवटारोधःपर्यावर्तनकःपरम् ॥ सूचीमुखमितिप्रोक्ताअष्टाविंशतिनारकाः ॥२७॥ इत्येतेनारकानामयातनाभूमयःपराः ॥ कर्मभिश्चापिभूतानांगम्याःप
द्मजसंभव ॥ २८ ॥ इतिश्रीदे०महापु०अष्टमस्कंधेएकविंशोध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ कर्मभेदाःकतिविधाःसनातनमुनेमम ॥ श्रोतव्याःसर्वथैवैते
यातनाप्राप्तिभूमयः ॥ १ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ योवैपरस्यवित्तानिदारापत्यानिचैवहि॥हरतेसहिदुष्टात्मायमानुचरगोचरः ॥ २ ॥ कालपाशेनसंबद्धोया
म्यैरतिभयानकैः ॥ तामिस्रनामनरकेपात्यतेयातनास्पदे ॥ ३ ॥ ताडनंदंडनंचैवसंतर्जनमतःपरम् ॥ याम्याःकुर्वंतिपाशाढ्याःकश्मलंयातिचैवहि॥४॥
मूर्च्छामायातिविवशोनारकीपद्मभूसुत ॥ यःपतिंवंचयित्वातुदारादीनुपभुज्यति ॥ ५ ॥ अंधतामिस्रनरकेपात्यतेयमकिंकरैः॥पात्यमानोयत्रजंतुर्वेदना
परवान्भवेत् ॥ ६ ॥ नष्टदृष्टिर्नष्टमतिर्भवत्येवाऽविलंबतः ॥ वनस्पतिर्भज्यमानमूलोयद्वद्भवेदिह ॥ ७ ॥ तस्मादप्यंधतामिस्रनाम्नाप्रोक्तःपुरातनैः॥एत
न्ममाहमितियोभूतद्रोहेणकेवलम् ॥ ८ ॥ पुष्णातिप्रत्यहंस्वीयकुटुंबंकार्यलंपटः॥ एतद्विहायचाऽत्रैवस्वाशुभेनपतेदिह ॥ ९ ॥ रौरवेनामनरकेसर्वसत्त्व
भयावहे ॥ इहलोकेऽमुनायेतुहिंसिताजंतवःपुरा ॥ १० ॥ तएवरुरवोभूत्वापरत्रपीडयंतितम् ॥ तस्माद्रौरवमित्याहुःपुराणज्ञामनीषिणः ॥ ११ ॥ रुरुः
सर्पादतिक्रूरोजंतुरुक्तःपुरातनैः ॥ एवंमहारौरवाख्योनरकोयत्रपूरुषः ॥ १२ ॥ यातनांप्राप्यमाणोहियःपरंदेहसंभवः ॥ क्रव्यादानामरुरवस्तंक्रव्येघातयं
तिच ॥ १३ ॥ यउग्रःपुरुषःक्रूरःपशुपक्षिगणानपि ॥ उपरंधयतेमूढोयाम्यास्तंरंधयंतिच ॥ १४ ॥ कुंभीपाकेतप्ततैलेउपर्यपिचनारद ॥ यावंतिपशुरोमा
णितावद्वर्षसहस्रकम् ॥ १५ ॥ पितृविप्रब्राह्मणध्रुक्कालसूत्रेसनारके ॥ अग्न्यर्काभ्यांतप्यमानेनारकीविनिवेशितः ॥ १६ ॥ क्षुत्पिपासादह्यमानोंतःशरी
रस्तथावहिः ॥ आस्तेशेतेचेष्टतेचाऽवतिष्ठतिचधावति ॥ १७ ॥

णिच ॥ पातकानिसमासेनप्रोच्यंतेसंग्रहेणतु ॥ १ ॥ कर्मभेदायातना
तिभूमयोयातनाकारकाः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४॥ यःपतिमिति ॥ यांस्त्रियंगच्छतितस्याःपतिंवंचयित्वेत्यर्थः ॥ उपभुज्यतिसेवतेइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ एतन्मामऽहमितिएतदहमितिममाहमि
तिभूतद्रोहेणेत्यर्थः ॥८॥ यत्कुटुंबार्थमेवंकरोतितदेतदत्रैवविहायस्वाशुभेनकर्मणाइहरौरवेपतेदित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ क्रव्येमांसेघातयंति ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

नात्मनोदेहेनवियुजंतिवियोगंप्राप्नुवंति ॥ " असुभिःप्राणैरुह्यमानाऊर्ध्वोच्छ्वासवंतइत्यर्थः इदंविष्णुभागवते" ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ पशुचर्यास्वेच्छाचारः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६॥४७॥
॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ सप्तशत्येति ॥ विंशत्यधिकसप्तशतसंख्याःसारमेयाइत्यन्वयः ॥ ५२ ॥ इ०दे०भा०तिलकेऽष्टमस्कंधेद्वाविंशोऽध्यायः ॥२२॥एकत्रिंशन्महापद्यैःशिष्टास्तुनरका

यादोगणैःसमंतात्तुभक्ष्यमाणाइतस्ततः ॥ नात्मनावियुजंत्येवनाऽसुभिश्चापिनारद ॥ ४० ॥ स्वीयेनकर्मपाकेनोपतपंतिचसर्वतः ॥ विण्मूत्रपूयरक्तैश्चके
शास्थिनखमांसकैः ॥ ४१ ॥ मेदोवसासंयुतायांनद्यामुपपतंतिते ॥ वृषलीपतयोयेचनष्टशौचागतत्रपाः ॥ ४२ ॥ आचारनियमैस्त्यक्ताःपशुचर्यापराय
णाः ॥ तेऽत्रानुकष्टगतयोविण्मूत्रश्लेष्मरक्तकैः ॥ ४३ ॥ श्लेष्ममलसमापूर्णेनिपतंतिदुराग्रहाः ॥ तदेवखादयंत्येतान्यमानुचरवर्गकाः ॥ ४४ ॥ येश्वानग
र्दभादीनांपतयोवैद्विजातयः ॥ मृगयारसिकानित्यमतीर्थेमृगघातकाः॥४५ ॥ परेतांस्तान्यमभटालक्षीभूतान्नराधमान् ॥ इषुभिश्चविभिंदंतितांस्तान्दुर्ने
यमागतान् ॥४६॥ येदंभादंभयज्ञेषुपशून्घ्नंतिनराधमाः ॥ तानमुष्मिन्यमभटानरकेवैशसेतदा ॥४७॥ निपात्यपीडयंत्येवकशाघातैर्दुरासदैः ॥ योभा
र्याचसवर्णांवैद्विजोमदनमोहितः ॥४८॥ रेतःपातयतेमूढोऽमुत्रतंयमकिंकराः ॥ रेतःकुंडेपातयंतिरेतःसंपाययंतिच ॥ ४९ ॥ येदस्यवोऽग्निदाश्चैवगरदाः
सार्थघातकाः ॥ ग्रामान्सार्थान्विलुंपंतिराजानोराजपूरुषाः ॥ ५० ॥ तान्परेतान्यमभटानयंतिश्वानकादनम् ॥ विंशत्यधिकसंख्याताःसारमेयामहाद्भु
ताः ॥ ५१ ॥ सप्तशत्यासमाख्यातारभसंखादयंतिते ॥ सारमेयादनंनामनरकंदारुणंमुने ॥ ५२ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिअवीचिप्रमुखान्मुने ॥ इतिश्री
देवीभागवतेम०ऽष्टमस्कंधेद्वाविंशोऽध्यायः॥ २२ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ येनराःसर्वदासाक्ष्येअनृतंभाषयंतिच ॥ दानेविनिमयेऽर्थस्यदेवर्षेपाप
बुद्धयः ॥ १ ॥ तेप्रेत्याऽमुत्रनरकेअवीचाख्येऽतिदारुणे ॥ योजनानांशतोच्छ्रायाद्गिरिमूर्ध्नःपतंतिहि ॥ २ ॥ अनाकाशेऽधःशिरसस्तदवीचीतिनामके ॥
यत्रस्थलंदृश्यतेचजलवद्वीचिसंयुतम् ॥ ३ ॥ अर्वीचिमत्ततस्तत्रतिलशश्छिन्नविग्रहः ॥ म्रियतेनैवदेवर्षेपुनरेवावरोप्यते ॥ ४ ॥ योवाद्विजोवाराजन्यो
वैश्यो[illegible]संभव ॥ सोमपीथस्तत्कलत्रंसुरांवापिबतीवाहि ॥५॥ प्रमादतस्तुतेषांवैनिरयेपरिपातनम् ॥ कुर्वंतियमदूतास्तेपानंकार्ष्णायसोमुने ॥६॥ व
ह्निनाद्रवमाणस्यनितरांब्रह्मसंभव ॥ संभावनेनस्वस्यैवयोऽधमोपिनराधमः ॥ ७ ॥ विद्याजन्मतपोवर्णाश्रमाचारवतोनरान् ॥ वरीयसोपिनबहुमन्यतेपु
रुषाधमः ॥ ८ ॥ सनीयतेयमभटैःक्षारकर्दमनायके ॥ निरयेऽर्वाक्शिराघोरादुरंतयातनाश्नुते ॥ ९ ॥

भिधाः ॥ वर्णनंक्रियते तेषांवैराग्यंलभ्यतेयतः ॥ १ ॥ येनराइति
॥ १ ॥ २ ॥ अनाकाशेनिरालंबेइत्यर्थः ॥ ३ ॥ वीचिस्तरंगस्तद्वद्वीचिमत्तन्नवीचिमदवीचिमत् ॥ ततोहेतोस्तत्स्थलमवीचिमदवीचिसंज्ञकमित्यर्थः ॥ ४ ॥ अन्योपिवाव्रतस्थःसन्राजन्योवा
वैश्योवा ॥ सोमपीथःकृतसोमपानइत्यर्थः ॥५॥६॥ वह्निनाद्रवमाणस्यकार्ष्णायसोलोहस्यपानंकारयंतीशेषः ॥ संभावनेनात्मसंभावनयेत्यर्थः॥७॥८॥ यातनाश्नुतेअत्रविभक्तिलोपआर्षः ॥ ९ ॥

पाखंडमिति ॥ तदुक्तंपुराणांतरे ॥ यानिरूपाणिजगृहेइंद्रोहयजिहीर्षया ॥ तानिपापस्यखंडानिलिंगंखंडमिहोच्यतेइति ॥ १ ॥ पाशब्देनतुवेदार्थःपाखंडास्तस्यखंडकाइतिच ॥ १८ ॥ १९ ॥ धारभिरार्षप्रयोगोधाराभिरित्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ विविक्तपरपीडइति ईश्वरेणोपकल्पितारक्तपानादिलक्षणावृत्तिर्येषांमत्कुणादीनाम् ॥नविविक्ताविज्ञातापरव्यथायैरविवेकिभिस्तेषाम् ॥ द्वितीयाषष्ठ्यर्थे ॥ ब्राह्मणादिभावेनविधिनिषेधपूर्वकमुपकल्पितावृत्तिर्यस्यविविक्ताविज्ञातापरव्यथायेनविवेकिनासयदितादृशानांव्यथामाचरतेसोंधकूपेपततीत्यन्वयः ॥ २५ ॥ २६ ॥

निजवेदपथाद्योवैपाखंडंचोपयातिच ॥ अनापद्यपिदेवर्षेतंपापंपुरुषंभटाः॥१८॥ असिपत्रवनंनामनरकंवेशयंतिच ॥ कशयाप्रहरंत्येवनारकीतद्गतस्तदा ॥ १९ ॥ इतस्ततोधावमानउत्तालमतिवेगितः ॥ असिपत्रैश्छिद्यमानउभयत्रचधारभिः ॥२०॥ संछिद्यमानसर्वांगोहाहतोऽस्मीतिमूर्च्छितः ॥ वेदनांपरमांप्रातःपतत्येवपदेपदे ॥ २१ ॥ स्वधर्मानुगतंभुंक्तेपाखंडफलमल्पधीः ॥ योराजाराजपुरुषोदंडयेद्द्वैत्वधर्मतः॥ २२॥ द्विजेशरीरदंडंचपापीयान्नारकीचसः ॥ नरकेसूकरमुखेपात्यतेयमकिंकरैः ॥ २३॥विनिष्पिष्टावयवकोवलवद्भिस्तथेक्षुवत्॥आर्तस्वरेणस्वनयन्मूर्च्छितःकश्मलंगतः ॥२४॥ सपीड्यमानोबहुधावेदनांयात्यतीवहि ॥ विविक्तपरपीडोयोप्यविविक्तपरव्यथाम् ॥ २५ ॥ ईश्वरांकितवृत्तीनांव्यथामाचरतेस्वयम् ॥ सचांधकूपेपतातितदभिद्रोहयंत्रिते ॥२६॥ तत्राऽसौजंतुभिःक्रूरैःपशुभिर्मृगपक्षिभिः ॥ सरीसृपैश्चमशकैर्यूकामत्कुणजातिभिः ॥२७॥ मक्षिकाभिश्चतमसिदंदशूकैश्चपीड्यते ॥ परिक्रामतिचैवाऽत्रकुशरीरेचजंतुवत् ॥ २८॥ यस्तुसंविहितैःपंचयज्ञैःकाकैश्चसंस्तुतः ॥ अश्नातिचाऽसंविभज्ययत्किंचिदुपपद्यते ॥२९॥ सपापपुरुषःक्रूरैर्याम्यैश्चकृमिभोजने ॥ नरकाधमकेदुष्टकर्मणापरिपात्यते ॥३०॥ लक्षयोजनविस्तीर्णेकृमिकुंडेभयंकरे ॥ कृमिरूपंसमासाद्यभक्ष्यमाणश्चतैःस्वयम् ॥ ३१ ॥ अप्रत्ताप्रहुतादोयःपातमाप्नोतितत्रवै ॥ यस्तुस्तेयेनचवलाद्धिरण्यंरत्नमेवच ॥ ३२ ॥ ब्राह्मणस्याऽपहरतिअन्यस्यापिचकस्यचित् ॥ अनापदिचदेवर्षेतमसुत्रयमानुगाः ॥३३॥ अयस्मयैरग्निपिंडैःसदंशैर्निष्कुषंतिच ॥ योऽगम्यांयोषितंगच्छेदगम्यंपुरुषंचया ॥ ३४ ॥ तावमुत्रापिकशयाताडयंतोयमानुगाः ॥ तिग्मयालोहमय्याचसूर्म्याप्यालिंगयंतितम् ॥३५॥ तांचापियोषितंसूर्म्यालिंगयंतियमानुगाः ॥ यस्तुसर्वाभिगमनःपुरुषःपापसंचयी ॥ ३६ ॥ निरयेऽमुत्रतंयाम्याःशाल्मलींरोपयंतितम् ॥ वज्रकंटकसंयुक्तांशाल्मलींतामयस्मयीम् ॥ ३७ ॥ राजन्याराजपुरुषायेवापाखंडवर्तिनः ॥ धर्मसेतुंविभिंदंतितेपरेत्यगतानराः ॥ ३८ ॥ वैतरण्यांपतंत्येवभिन्नमर्यादपातकाः ॥ नद्यांनिरयदुर्गस्यपरिखायांचनारद ॥ ३९ ॥

॥ २७ ॥ अत्राऽस्मिल्लोँके ॥ २८ ॥ यस्त्विति ॥ यत्किंचिद्धनान्नादिकमुपपद्यतेप्राप्तंभवतितत्संविहितैःशास्त्रेणविहितैः पंचमहायज्ञैर्देवताभ्योऽसंविभज्यनदत्त्वाअश्नातियःपुरुषः ॥ कथंभूतःकाकैःसंस्तुतः ॥ समत्वेनवर्णितइत्यन्वयः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ अप्रत्तमसंविभक्तमतिथिभ्योप्रहुतंचात्तीतिसः अप्रत्ताप्रहुतादोयोभवतिसपातमाप्नोतीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥निष्कुषंतित्वचिछिंदंति ॥ ३४ ॥ तिग्मयासूर्म्याप्रतिमया ॥ ३५ ॥ सूर्म्यापुरुषप्रतिमयातत्तयासर्वाभिगमनःपश्वाद्युपसंगतः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

यजंतिअन्यंदेवम्॥भैरवादीन्नरमेधेननरपशुना ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ वैश्रंभकैर्विश्वासोपायैः॥विश्रंभय्यविश्वासंकारयित्वा ॥ १३ ॥ क्रीडनोत्कारकान्क्रीडासाधनानीवविद्यमानान्घातयंतिवि
श्वासघातिनइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ आत्मशमलमात्मनाकृतंपापम् ॥ उद्वेजयंतिकठोरभाषणादिभिर्भयंददति ॥ उल्बणवृत्तयःक्रूरस्वभावाः ॥१६॥ तथासर्पादिकाःक्रूराउद्वेजयंतितथा॥१७॥पं
चाननाःसप्तमुखाः सर्पाःबिलेशयामूषकान्यथाग्रसंतितथा ॥ १८ ॥ अवटेषुअंधकूपेषु ॥ कुसूलादिषुनिष्प्रकाशगृहादिषुगुहादिषुचांधकारयुक्तासुनिरुंधतेजविान्रोधयंति ॥ १९ ॥ तेष्वेवस्थानेषु

येवैनरायजंत्यन्यंनरमेधेनमोहिताः ॥ स्त्रियोपिवानरपशुंखादंत्यत्रमहामुने ॥ १० ॥ पशवोनिहितास्तेतुयमसद्मनिसंगताः ॥ सौनिकाइवतेसर्वेविदार्यसि
तधारया ॥ ११ ॥ असृक्पिबंतिनृत्यंतिगायंतिबहुधामुने ॥ यथेहमांसभोक्तारःपुरुषादादुरासदाः ॥ १२ ॥ अनागसोपियोरण्येग्रामेवाब्रह्मपुत्रक ॥ वैश्रं
भकैरुपसृतान्विश्रंभय्यजिजीविषून् ॥ १३ ॥ शूलसूत्रादिषुप्रोतान्क्रीडनोत्कारकानिव ॥ पातयंतिचतेप्रेत्यशूलपातेपतंतिह ॥ १४॥ शूलादिषुप्रोतदे
हाःक्षुत्तृड्भ्यांचातिपीडिताः ॥ तिग्मतुंडैःकंकवकैरितश्चेतश्चताडिताः ॥ १५॥ पीडिताआत्मशमलंबहुधासंस्मरंतिहि॥येभूतानुद्वेजयंतिनराउल्बणवृत्त
यः ॥ १६ ॥ यथासर्पादिकास्तेपिनरकेनिपतंतिहि ॥ दंदशूकाभिधानेचयत्रोत्तिष्ठंतिसर्वतः ॥१७॥ पंचाननाःसप्तमुखाग्रसंतिनरकागतान् ॥ यथाबिले
शयाविप्रक्रूरबुद्धिसमन्विताः ॥ १८ ॥ येऽवटेषुकुसूलादिगुहादिषुनिरुंधते ॥ तानमुत्रोद्यतकराःकीनाशपरिसेवकाः ॥१९॥ तेष्वेवोपविशित्वाचसगरेण
चवह्निना ॥ धूमेनचनिरुंधंतिपापकर्मरतान्नरान् ॥ २० ॥ योऽतिथीन्समयप्राप्तान्दिधक्षुरिवचक्षुषा ॥ पापेनेहालोकयेच्चस्वयंगृहपतिर्द्विजः॥२१॥ तस्या
पिपापदृष्टेर्हिनिरयेयमकिंकराः ॥ अक्षिणीवज्रतुंडायेकंकाःकाकवटादयः ॥२२॥ गृध्राःक्रूरतराश्चापिप्रसह्योत्पाटयंतिहि ॥ यआढ्याभिमतिर्यातिअहंकृ
त्यातिगर्वितः ॥२३॥ तिर्यक्प्रेक्षणएवाऽत्राऽभिविशंकीनराधमः॥चिंतयाऽर्थस्यसर्वत्रायतिव्ययस्वरूपया ॥२४॥ शुष्यद्धृदयवक्त्रश्चनिर्वृतिंनैवगच्छति ॥
ग्रहवद्रक्षतेचार्थंसप्रेतोयमकिंकरैः ॥२५॥ सूचीमुखेचनरकेपात्यतेनिजकर्मणा ॥ वित्तग्रहंचपुरुषंवायकाइवयाम्यकाः॥ २६ ॥ किंकराःसर्वतोंगेषुसूत्रैःप
रिवयंतिहि ॥ एतेबहुविधावित्तनरकाःपापकर्मणाम् ॥ २७ ॥ नराणांशतशःसंतियातनास्थानभूमयः ॥ सहस्रशोऽपिदेवर्षेउक्तानुक्तास्तथापिहि ॥२८॥
विंशतिनरकानेतान्यातनाबहुलान्मुने ॥ तथाधर्मपराश्चापिलोकान्यांतिसुखोद्गतान् ॥ २९ ॥

उपविशित्वास्थापयित्वा ॥ सगरेणसविषेण ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ आढ्याभिमतिर्धनगर्वितः ॥ अहंकृत्यातिगर्वितः ॥२३॥ तिर्यक्प्रेक्षणंयस्य अभिविशंकीगुर्वादिरपिधनंचोरयिष्यतीतिविशंक
मानः ॥ अर्थस्यधनस्यायतिः प्राप्तिर्व्ययश्चतत्स्वरूपयाताद्विषयया ॥ २४ ॥ शुष्यमाणंहृदयंवक्त्रंचयस्यग्रहवद्ब्रह्मपिशाचवदर्थंरक्षतेयः ॥ २५ ॥ वित्तग्रहंवित्तरक्षकंब्रह्मराक्षसंतंपुरुषंयाम्यकायम
संबंधिनःकिंकरावायकाइवपरिवयंतिसूत्रप्रोतान्कुर्वंति ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

तत्रयद्यपिउत्तमलोकप्रापकोपिधर्मोबहुधागीतःकथितस्तथापिसर्वधर्मेषुश्रीभगवतीचरणसपर्याधर्मएवमुख्यइत्याह स्वधर्मइति ॥ यथातवबहुधागीतोऽष्टमस्कंधेप्रथमाध्यायेजंब्वादिनीधारेश्वरी मीनाक्ष्यरुणामाहात्म्यप्रसंगेनचध्यानपूजादिलक्षणःकथितः सएवदेवीपूजनरूपोदेव्याराधनलक्षणोमुख्योधर्मइत्यर्थः ॥ तत्रदेवीपूजनरूपेत्यनेनस्थूलमूर्तेर्ग्रहणम् ॥ देव्याराधनलक्षणइत्यनेनविराट्स्वरूपभगवत्यादेवीपदेनग्रहणमितिविवेकः ॥ ३० ॥ कुतःस्वधर्मोमुख्यइतिचेत्तत्राह येनेति ॥ नरकंनैवभजेत् ॥ किंचसादेवीति ॥ एकैकगुणोपाधिब्रह्मविष्णुरुद्रापेक्षयासाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिण्याभगवत्याःस्वतंत्रत्वात्सर्वोत्कृष्टत्वाच्चसैवदेवीभवपाथोधेर्भवसमुद्रादुद्धर्त्रीतितत्पूजनरूपोधर्मएवमुख्यइत्यर्थः ॥ ब्रह्मविष्णुरुद्रास्तुतत्प्रेरिताएवफलंप्रयच्छंतिनस्वातंत्र्येण ॥ तस्मात्सैवदेवीपूज्येतिभावः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ अहमेवस्वयमिदंवदामिजुष्टंदेवेभिरुतमानुषेभिः ॥ यंकामयेतंतमुग्रंकृणोमितंब्रह्माणंतमृषिंतंसुमेधामिति ॥ ३१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥

स्वधर्मोबहुधागीतोयथातवमहामुने ॥ देवीपूजनरूपोहिदेव्याराधनलक्षणः ॥ ३० ॥ येनाऽनुष्ठितमात्रेणनरोननरकंव्रजेत् ॥ सादेवीभवपाथोधेरुद्धर्त्री पूजितानृणाम् ॥ ३१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टमस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ धर्मश्चकीदृशस्तातदेव्याराधनलक्षणः ॥ कथमाराधितादेवीसाददातिपरंपदम् ॥ १ ॥ आराधनविधिःकोवाकथमाराधिताकदा ॥ केनसादुर्गनरकाद्दुर्गात्राणप्रदाभवेत् ॥ २ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ देवर्षेशृणुचित्तैकाग्र्येणमेविदुषांवर ॥ यथाप्रसीदतेदेवीधर्माराधनतःस्वयम् ॥ ३ ॥ स्वधर्मोयादृशःप्रोक्तस्तंचमेशृणुनारद ॥ अनादाविहसंसारेदेवीसंपूजितास्वयम् ॥ ४ ॥ परिपालयतेघोरसंकटादिषुसामुने ॥ सादेवीपूज्यतेलोकैर्यथावत्तद्विधिंशृणु ॥ ५ ॥ प्रतिपत्तिथिमासाद्यदेवीमाज्येनपूजयेत् ॥ घृतंदद्याद्ब्राह्मणायरोगहीनोभवेत्सदा ॥ ६ ॥ द्वितीयायांशर्करयापूजयेज्जगदंबिकाम् ॥ शर्करांप्रददेद्विप्रेदीर्घायुर्जायतेनरः ॥ ७ ॥ तृतीयादिवसेदेव्यैदुग्धंपूजनकर्मणि ॥ क्षीरंदत्त्वाद्विजाग्र्यायसर्वदुःखातिगोभवेत् ॥ ८ ॥ चतुर्थ्यांपूजनेपूपादेयादेव्यैद्विजायच ॥ अपूपाएवदातव्यानविघ्नैरभिभूयते ॥ ९ ॥ पंचम्यांकदलीजातंफलंदेव्यैनिवेदयेत् ॥ तदेवब्राह्मणेदेयंमेधावान्पुरुषोभवेत् ॥ १० ॥ षष्ठीतिथौमधुप्रोक्तंदेवीपूजनकर्मणि ॥ ब्राह्मणायचदातव्यंमधुकांतिर्यतोभवेत् ॥ ११ ॥ सप्तम्यांगुडनैवेद्यंदेव्यैदत्त्वाद्विजायच ॥ गुडंदत्त्वाशोकहीनोजायतेद्विजसत्तम ॥ १२ ॥

॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ एकोनसप्ततिश्लोकैर्देव्याराधनमुच्यते ॥ नानाविधोपचारैश्चभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ १ ॥ प्रथमतोनारदेनवेदशास्त्रप्रतिपाद्यंजगतस्तत्त्वंपृष्टंतत्रनारायणेनमायाशक्तिशबलब्रह्मात्मकंश्रीभगवतीरूपमेवसर्ववेदसर्वशास्त्रसारभूतंजगतस्तत्त्वंप्रतिपाद्यतस्यध्यानोपयोगिस्वरूपंविराडात्मकंप्रतिपादितम् ॥ तदनंतरंचतस्यादेव्याआराधनमेवसर्वधर्मेषुवरिष्ठोधर्मःसचभोगमोक्षदायकइत्युक्तम् ॥ तच्छ्रुत्वातदाराधनविधेर्विशेषतोजिज्ञासुर्नारदःपृच्छति ॥ धर्मश्चेति ॥ १ ॥ कथमाराधितेतिस्थानप्रश्नाभिप्रायेणोच्यते ॥ कदेतिकालप्रश्नः ॥ केनेतिस्तोत्रप्रश्नः ॥ २ ॥ ३ ॥ प्राणिमात्रस्यनान्यःस्वधर्मःकिंतु श्रीदेव्याराधनलक्षणएव ॥ अतएववर्णत्रयस्यश्रीगायत्र्युपासनमेवानित्यत्वेनविहितम् ॥ नान्यदेवतोपासनंतथेत्यभिप्रायेणाह स्वधर्मोयादृशइति ॥ ४ ॥ संकटादिषुसंसारसंकटादिषु ॥ ५ ॥ तत्रपंचदशतिथिषुपूजनमाह आज्येनआज्यनैवेद्येन ॥ तच्चाज्यंगोघृतम् ॥ गोघृतेनचपूजयेदित्यरुणाचलमाहात्म्येकथनात् ॥ तत्रषोडशोपचारेषुमुख्योपचारस्तुनैवेद्यएव ॥ तस्यग्रहणेनषोडशोपचाराअप्याक्षिप्तावेदितव्याः ॥ ब्राह्मणायघृतदानंसदक्षिणंकार्यम् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ मधुकांतिः सुंदरकांतिः ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अमावस्यायांतुपरिशेषात्पूर्णिमानैवेद्यएवग्राह्यः ॥ हवनमिति ॥नित्यहोमोयःपूजापटलेउक्तःसइत्यर्थः॥२१॥वारपूजनमाह रविवारेइति ॥ अत्रवारतिथिकरणयोगादीनांपूजात्वेकैवनैवेद्याएवतुपृथग्देयाः ॥ २२ ॥ गुरुवासरेशर्करारक्तादेया सैवसिताशर्कराशुक्रवारे ॥ २३ ॥ एतेषांद्रव्याणामपिनित्यहोमःकर्तव्यः ॥ २४ ॥ किलाटकंदुग्धमलयीतिभाषया ॥ दधिकूर्चीलोकेदधिमलयीतिप्रसिद्धा ॥ केचित्तुशर्करायुक्तंमथितंदधि दधिकूर्चीशब्देनोच्यतेइत्याहुः॥तथाचकोशः॥कूर्चिकाक्षीरविकृतिःस्याद्रसालातुमार्जितेति॥

नारिकेलमथाष्टम्यांदेव्यैनैवेद्यमर्पयेत् ॥ ब्राह्मणायप्रदातव्यंतापहीनोभवेन्नरः ॥ १३ ॥ नवम्यांलाजमंबायैचार्पयित्वाद्विजायच ॥ दत्त्वासुखाधिकोभूयादिहलोकेपरत्रच ॥ १४ ॥ दशम्यामर्पयित्वातुदेव्यैकृष्णतिलान्मुने ॥ ब्राह्मणायप्रदत्त्वातुयमलोकाद्भयंनहि ॥ १५ ॥ एकादश्यांदधितथादेव्यैचार्पयतेतुयः ॥ ददातिब्राह्मणायैतदेवीप्रियतमोभवेत् ॥ १६ ॥ द्वादश्यांपृथुकान्देव्यैदत्त्वाचार्यायेयोददेत् ॥ तानेवचमुनिश्रेष्ठसदेवीप्रियतांव्रजेत् ॥ १७ ॥ त्रयोदश्यांचदुर्गायैचणकान्प्रददातिच ॥ तानेवदत्त्वाविप्रायप्रजासंततिमान्भवेत् ॥ १८ ॥ चतुर्दश्यांचदेवर्षेदेव्यैसक्तून्प्रयच्छति ॥ तानेवदद्याद्विप्रायशिवस्यदयितोभवेत् ॥ १९ ॥ पायसंपूर्णिमातिथ्यामपर्णायैप्रयच्छति ॥ ददातिचद्विजाग्र्यायपितृनुद्धरतेऽखिलान् ॥ २० ॥ तत्तिथौहवनंप्रोक्तंदेवीप्रीत्यैमहामुने ॥ तत्तत्तिथ्युक्तवस्तूनामशेषारिष्टनाशनम् ॥ २१ ॥ रविवारेपायसंचनैवेद्यंपरिकीर्तितम् ॥ सोमवारेपयःप्रोक्तंभौमेचकदलीफलम् ॥ २२ ॥ बुधवारेचसंप्रोक्तंनवनीतंनवंद्विज ॥ गुरुवारेशर्करांचसितांभार्गववासरे ॥ २३ ॥ शनिवारेघृतंगव्यंनैवेद्यंपरिकीर्तितम् ॥ सप्तविंशतिनक्षत्रनैवेद्यंश्रूयतांमुने ॥ २४ ॥ घृतंतिलंशर्करांचदधिदुग्धंकिलाटकम् ॥ दधिकूर्चीमोदकंचफेणिकांघृतमंडकम् ॥२५॥ कंसारंवटपत्रंचघृतपूरमतःपरम् ॥ वटकंकोकरसकंपूरणंमधुसूरणम् ॥२६॥ गुडंपृथुकद्राक्षेचखर्जूरंचैवचारकम् ॥ अपूपंनवनीतंचमुद्गंमोदकएवच ॥२७॥ मातुलिंगमितिप्रोक्तंभनैवेद्यंचनारद ॥ विष्कंभादिषुयोगेषुप्रवक्ष्यामिनिवेदनम् ॥२८॥ पदार्थानांकृतेष्वेषुप्रीणातिजगदंबिका ॥ गुडंमधुघृतंदुग्धंदधितक्रंत्वपूपकम् ॥ २९ ॥नवनीतंकर्कटींचकूष्मांडंचापिमोदकम् ॥पनसंकदलंजंबुफलमाम्रफलंतिलम् ॥३०॥ नारंगंदाडिमंचैववदरीफलमेवच ॥ धात्रीफलंपायसंचपृथुकंचणकंतथा ॥ ३१ ॥ नारिकेलंजंभफलंकसेरुंसूरणंतथा ॥ एतानिक्रमशोविप्रनैवेद्यानिशुभानिच ॥३२॥विष्कंभादिषुयोगेषुनिर्णीतानिमनीषिभिः॥अथनैवेद्यमाख्यास्येकरणानांपृथङ्मुने ३३

फेणिकामहाराष्ट्रभाषायांतारफेणीतिप्रसिद्धा ॥ घृतमंडकंशक्करपाराइतिप्रसिद्धम् ॥ २५ ॥ कंसारमिति गोधूमपिष्टगुडनिर्मितंगुर्जरभाषायांप्रसिद्धम् महाराष्ट्रभाषायांसांजाइति ॥ वटपत्रंपापडइतिप्रसिद्धम् ॥ घृतपूरं घीवरइतिप्रसिद्धम् ॥ वटकंप्रसिद्धम् ॥ कोकरसकम्॥कोकश्चक्रेवृकेज्येष्ठचांखर्जूरीद्रुमदर्दुरेइतिमेदिनीकोशात्खर्जूररसइत्यर्थः ॥पूरणंचणकपिष्टगुडनिर्मितंमहाराष्ट्रभाषायांप्रसिद्धम् ॥ मधुमाक्षिकम् ॥ सूरणंप्रसिद्धम् ॥ तच्चघृतपक्वंशर्करामिश्रितंग्राह्यम् ॥ अन्यत्सर्वंप्रसिद्धम् ॥ २६ ॥ २७ ॥ भनैवेद्यंनक्षत्रनैवेद्यमित्यर्थः ॥ २८ ॥ कृतेषुदत्तेष्वित्यर्थः ॥२९॥३०॥ ॥ ३१ ॥ जंभफलम् ॥ जंभोदैत्यविशेषेस्याद्दंतेजंबीरभक्षयोरितिमेदिनीकोशाज्जंभफलशब्देनजंबीरफलम् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

कंसारादयः पूर्वमुक्ता एव ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ मधूकवृक्षमिति ॥ मधूकवृक्षे वक्ष्यमाणतत्तन्मासनामभिर्मंगलावैष्णवीमायेत्यादिभिः श्रीदेवीमावाह्य पूजयेदित्यर्थः ॥ मधूकवृक्षो मधुद्रुमः भाषायां महुवा इति प्रसिद्धः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ मासभेदेन नैवेद्यभेदमाह वैशाखमास इति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ मार्गे मार्गशीर्षे ॥ फेणी पूर्वोक्ता ॥ दधिकूर्चिका पूर्वोक्ता ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ द्वादशमासेषु भगवत्या द्वादशनामान्याह मंगलेति ॥ मतंगी मातंगी ॥ ४३ ॥ नामपदैरिति ॥ एकैकमासे क्रमेणैकैकनाम्ना ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ प्रजाया विश्वस्योत्पत्तिर्यस्याः सकाशात्सा प्रजोत्पत्तिः ॥ ४७ ॥ मार्तंडसहचारिणी सूर्यमंडल

कंसारंमंडकंफेणींमोदकंवटपत्रकम् ॥ लड्डुकंघृतपूरंचतिलंदधिघृतंमधु ॥ ३४ ॥ करणानामिदंप्रोक्तंदेवीनैवेद्यमादरात् ॥ अथान्यत्संप्रवक्ष्यामिदेवीप्रीतिकरंपरम् ॥ ३५ ॥ विधानंनारदमुनेशृणुतत्सर्वमादृतः ॥ चैत्रशुद्धतृतीयायांनरोमधुकवृक्षकम् ॥ ३६ ॥ पूजयेत्पंचखाद्यंचनैवेद्यमुपकल्पयेत् ॥ एवंद्वादशमासेषुतृतीयातिथिषुक्रमात् ॥ ३७ ॥ शुक्लपक्षेविधानेननैवेद्यमभिदध्महे ॥ वैशाखमासेनैवेद्यंगुडयुक्तंचनारद ॥ ३८ ॥ ज्येष्ठमासेमधुप्रोक्तंदेवीप्रीत्यर्थमेवतु ॥ आषाढेनवनीतंचमधूकस्यनिवेदनम् ॥ ३९ ॥ श्रावणेदधिनैवेद्यंभाद्रमासेचशर्करा ॥ आश्विनेपायसंप्रोक्तंकार्त्तिकेपयउत्तमम् ॥ ४० ॥ मार्गेफेण्युत्तमाप्रोक्तापौषेचदधिकूर्चिका ॥ माघेमासिचनैवेद्यंघृतंगव्यंसमाहरेत् ॥ ४१ ॥ नारिकेलंचनैवेद्यंफाल्गुनेपरिकीर्तितम् ॥ एवंद्वादशनैवेद्यैर्मासेचक्रमतोऽर्चयेत् ॥ ४२ ॥ मंगलावैष्णवीमायाकालरात्रिर्दुरत्यया ॥ महामायामतंगीचकालीकमलवासिनी ॥ ४३ ॥ शिवासहस्रचरणासर्वमंगलरूपिणी ॥ एभिर्नामपदैर्देवींमधूकेपरिपूजयेत् ॥ ४४ ॥ ततःस्तुवीतदेवेशींमधूकस्थांमहेश्वरीम् ॥ सर्वकामसमृद्ध्यर्थंव्रतपूर्णत्वसिद्धये ॥ ४५ ॥ नमःपुष्करनेत्रायैजगद्धात्र्यैनमोस्तुते ॥ माहेश्वर्यैमहादेव्यैमहामंगलमूर्तये ॥ ४६ ॥ परमापापहंत्रीचपरमार्गप्रदायिनी ॥ परमेश्वरीप्रजोत्पत्तिःपरब्रह्मस्वरूपिणी ॥ ४७ ॥ मददात्रीमदोन्मत्तामानगम्यामहोन्नता ॥ मनस्विनीमुनिध्येयामार्तंडसहचारिणी ॥ ४८ ॥ जयलोकेश्वरिप्राज्ञेप्रलयांबुदसन्निभे ॥ महामोहविनाशार्थंपूजिताऽसिसुराऽसुरैः ॥ ४९ ॥ यमलोकाभावकर्त्रीयमपूज्यायमाग्रजा ॥ यमनिग्रहरूपाचयजनीयेनमोनमः ॥ ५० ॥ समस्वभावासर्वेशीसर्वसंगविवर्जिता ॥ संगनाशकरीकाम्यरूपाकारुण्यविग्रहा ॥ ५१ ॥ कंकालक्रूराकामाक्षीमीनाक्षीमर्मभेदिनी ॥ माधुर्यरूपशीलाचमधुरस्वरपूजिता ॥ ५२ ॥ महामंत्रवतीमंत्रगम्यामंत्रप्रियंकरी ॥ मनुष्यमानसगमामन्मथारिप्रियंकरी ॥ ५३ ॥ अश्वत्थवटनिंबाम्रकपित्थवदरीगते ॥ पनसार्ककरीरादिक्षीरवृक्षस्वरूपिणि ॥ ५४ ॥ दुग्धवल्लीनिवासार्हेदयनीयेदयाधिके ॥ दाक्षिण्यकरुणारूपेजयसर्वज्ञवल्लभे ॥ ५५ ॥

वर्तिनी ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ मधुरस्वरः प्रणवस्तेन पूजिता ॥ ५२ ॥ महामंत्रो मायाबीजादिरूपस्तद्वतीवाच्यवाचकतासंबंधेन ॥ मंत्रेणैव गम्या प्राप्या मंत्रजपेन प्रसन्नैव प्राप्यते यतः ॥ मंत्र एकांतविचारो निदिध्यासनरूपः स प्रियंकरो यस्याः ॥ एतादृशी सर्वोत्कृष्टाऽपि पामरमनुष्यमानसेन गम्यते प्राप्यते सा मनुष्यमानसगमा एतादृश्यतिकरुणावतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ अश्वत्थेत्यादिना मधूकवृक्षपूजावत् अश्वत्थादिवृक्षेष्वपि पूजनमस्तीति सूचितम् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ वेदसंपन्नोभवेदित्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ तद्वच्चैत्रवत् ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ एवंमधूकपूजांसंसारहारिणीमुक्त्वाधारेश्वरीमीनाक्ष्यरु
णाजंब्वादिनीमधूकेश्वरीपंचकवदन्यदपिप्रकृतेःपंचकंवक्ष्यमाणंशृण्वित्याह अथान्यदिति ॥ परंत्वेतावान्विशेषः ॥ प्रथमंपंचकंस्वतंत्रमूलदेवीतएवोत्पन्नम् ॥ द्वितीयंपंचकंतुविष्णुशरीरस्थितायाः
श्रीभगवत्याःशक्तिस्तस्याःसकाशादुत्पन्नमिति ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ अत्राऽष्टमस्कंधारंभेमन्वादिभिःकथंपूज्यतेइत्येकःप्रश्नःकृतः ॥ केषुस्थानेषुकेनरूपेणपूज्यतेइतिद्वितीयःप्रश्नः ॥ सदाचारविषयक

एवंस्तवेनदेवेशींपूजनांतेस्तुवीतताम् ॥ व्रतस्यसकलंपुण्यंलभतेसर्वदानरः ॥५६॥ नित्यंयःपठतेस्तोत्रंदेवीप्रीतिकरंनरः ॥ आधिव्याधिभयंनास्तिरिपु
भीतिर्नतस्यहि ॥ ५७ ॥ अर्थार्थीचार्थमाप्नोतिधर्मार्थीधर्ममाप्नुयात् ॥ कामानवाप्नुयात्कामीमोक्षार्थीमोक्षमाप्नुयात् ॥ ५८ ॥ ब्राह्मणोवेदसंपन्नोविज
यीक्षत्रियोभवेत् ॥ वैश्यश्चधनधान्याढ्योभवेच्छूद्रःसुखाधिकः ॥ ५९ ॥ स्तोत्रमेतच्छ्राद्धकालेय·पठेत्प्रयतोनरः ॥ पितॄणामक्षयातृप्तिर्जायतेकल्पवर्ति
नी ॥ ६० ॥ एवमाराधनंदेव्याःसमुक्तंसुरपूजितम् ॥ यःकरोतिनरोभक्त्यासदेवीलोकभाग्भवेत् ॥ ६१ ॥ देवीपूजनतोविप्रसर्वेकामाभवंतिहि ॥ सर्वपाप
हतिःशुद्धामतिरंतेप्रजायते ॥६२॥ यत्रतत्रभवेत्पूज्योमान्योमानधनेषुच ॥ जायतेजगदंबायाःप्रसादेनाविरंचिज ॥ ६३ ॥ नरकाणांनतस्याऽस्तिभयंस्व
प्नेऽपिकुत्रचित् ॥ महामायाप्रसादेनपुत्रपौत्रादिवर्धनः ॥६४॥ देवीभक्तोभवत्येवनाऽत्रकार्याविचारणा ॥ इत्येवंतेसमाख्यातंनरकोद्धारलक्षणम् ॥ ६५ ॥
पूजनंहिमहादेव्याःसर्वमंगलकारकम् ॥ मधूकपूजनंतद्वन्मासानांक्रमतोमुने ॥ ६६ ॥ सर्वंसमाचरेद्यस्तुपूजनंमधुकाह्वयम् ॥ नतस्यरोगबाधादिभयमुद्भ
वतेऽनघ ॥६७॥ अथाऽन्यदपिवक्ष्यामिप्रकृतेःपंचकंपरम् ॥ नाम्नारूपेणचोत्पत्त्याजगदानंददायकम् ॥६८॥ साख्यानंचसमाहात्म्यंप्रकृतेःपंचकंमुने ॥
कुतूहलकरंचैवशृणुमुक्तिविधायकम् ॥ ६९ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांवैयासिक्यांसमाराधनविधानेऽष्टमस्कंधेदेवी
पूजननिरूपणंनामचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ॥ स्कंधश्चायंसमाप्तः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नंदाग्निवसुभिः (८३९) पद्यैर्द्वैपायनमुखच्युतैः ॥ देवीभागवतस्याऽस्याष्टमःस्कंधउदीरितः ॥ १ ॥

स्तृतीयः ॥ विराट्स्वरूपस्ययथावद्वर्णनंकुर्विंतिचतुर्थःप्रश्नः ॥ तत्रव्यासेननारदनारायणयोःसंवादमिषेणचतुर्थप्रश्नस्योत्तरंदत्तम् ॥ द्वितीयप्रश्नस्यापितत्संवादमिषेणकिंचिदुत्तरंदत्तम् ॥ नवमस्कं
धेनतुसर्वमुत्तरंदास्यति ॥ दशमस्कंधेनतुप्रथमप्रश्नस्योत्तरंदास्यतीतिबोध्यम् ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्याऽस्यव्या
ख्यानरहितस्यच ॥ व्याख्यांयःकृतवान्सम्यक्तिलकाख्यांमहत्तराम् ॥ २ ॥ अष्टमस्कंधएतस्याःसमाप्तोभूच्छुभार्थदः ॥ प्रीयतांतेनमेनंतकोटिब्रह्मांडनायिका ॥ ३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेऽष्टमस्कं
धेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

॥ इति श्रीमद्देवीभागवते अष्टमस्कंधः समाप्तः ॥